

A tartalomról:

Patai József: Baracs Károly hagyatéka — Mill Guiland (Páris): Az első fotóriport és a Dreyfus-pör — Pap Károly: Beszéd Hermon határában — Dr. Gruby Dávid, a párisi „csodaorvos“ — Somlyó Zoltán: A Menóra... (vers) — Fürth Margit: Búcsú (vers) — Dr. Heller Bernát: Magyar vonatkozások Löw Immanuel nagy művében — Patai Edith: Lulu — Dr. Róth Jenő: Mit és hogyan láttam a Szentföldön? — Székely Béla: A zsidó gyermek pszichológiája — Barát Endre: Marci bácsi halála (vers) — Dr. Wolf Gyula: Rathenau emlékezete — Koni Miklós szobrász útja Vásárhelyből Bécsig — Peterdi Andor: Reb Fleiszig nyaralni megy — Timár Magda versei: Bibliás ének; Egy délelőtt...; Új Kohelet — Benjámín Béla: Népüknek vigasztalói — Dr. Winkler Ernőné: A zsidó gyermekjátékról — Dr. Patai József: Bialik — Izrael könnye és vigasza — Hódinka Tivadar: A zsidó (vers) — E. J.: Kérek én is... (vers) — Tollhegyről — Zsidó humor — Új könyvek — Krónika és szemle — Két műmelléklet és harminckilenc illusztráció

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁR-
SADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felolós szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Dr. LÁZÁR PIROSKA

nyilv. jogú leánygimnázium, leányinternátus
(szigorúan rituális ellátás), német továbbképző
Budapest, V., Személynök-u. 21. Telefon: 28-3-03

Magyar-angol elemi, angol-német
játzóiskola I. ker., Olasz fasor 10. Városmajor.

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10
TELEFON: J. 435-28

Hangszerek, zongorák
részletre is legolcsóbban

REMÉNYINÉL

VI., Király-utca 58

SIRKÓVEK

a legolcsóbb árban kaphatók מצבות

ADLER J. sirkőraktárában

VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 36-4-20 Szombaton és
ünnepnap zárva

Tábla- és tükörüveg

nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon: Aut.

10-1-12, 10-1-13

SIREMLÉKEK

legolcsóbb árban

**EICHBAUM MÓR KÖFARAGÓMESTER
SIRKŐRAKTÁRÁBAN**

V., Rudolf tér 3. (Pozsonyi út 1-3. sz. melletti ház)

FÜRTH

lakástakarító- és féregirtó vállalat

Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet

Telefon 24-4-55

Lelkiismeretes munka

*

Prima referenciák

Kuffler-étterem

Vilmos császár-út 39 Hajós-utca sarok
Telefonszám: 16-7-57 Fennáll 1903 óta

Menürendszer, mérsékelt árak

Ebéd házhoz szállítás

Péntek esti vacsorák

Celluloid ajtóvédő

Minden színben és formában.
Megvéd kopástól, piszkolódástól.

Celluloid klosettülés

fürdőszoba-butor,

Celluloid kilincs

celluloid felirati táblák.

HIGIÉRIA CELLULOIDIPAR

V., Hold-utca 5. A Nemzeti Bankkal szemben

Telefon: 15-9-16

*E. M. Lilien: A Tóraíró
Születésének 60. évfordulója alkalmából*

A Mult és Jövő 1934 július-augusztusi műmelléklete

*Izidor Kaufmann : Lengyel zsidó nagyasszony ünneplőben
Dr. Friedmann Ignác műgyűjteményéből*

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXIV. ÉVFOLYAM, 1934 JUL.-AUG.

PATAI JÓZSEF: BARACS KÁROLY HAGYATÉKA

A PRO PALESZTINA BARACS KÁROLY ÜNNEPÉN ELMONDOTT EMLÉKBESZÉD

Csak néhány napja, hogy ott álltunk a zöld hegyektől körülvett budai temető kertben, a korán elköltözött dr. *Edelstein Bertalan* főrabbi drága koporsója előtt. És a temetés megrendítő szertartása alatt folyton folyvást előttem lebegett egy vízió: Ugyanezen a helyen, ugyanezek között a hegyek és fák között, ebben a Halál gondolatát is megszépítő környezetben, öt évvel ezelőtt egy másik szent koporsót könnyeztünk körül. *Baracs Károlyét*, a Pro Palesztina Szövetség első elnökéét. És megelevenedett előttem a szívbemarkoló kép, amikor a ravatal felett, a gyász-szószéken ott állt fájdalomtól és izgalomtól sápadt arccal dr. *Edelstein Bertalan* és remegő hangon mondotta — még fülemben csengenek szavai —: „Százvezrek között, milliók között nem találni olyan férfit, mint *Baracs Károly*“. És ugyanekkor dr. *Kiss Arnold* költői képet festett az elköltözöttről, aki „*Goethével, Kanttal, Spinozával társalgott, de feléje zengett a szentföldi chaluc éneke is, kinek építőmunkája szent lelkesedéssel töltötte el.*“ És nem éreztük túlzásnak, mikor a budai hitközség elnöke szólt: *Baracs Károly sírja szentté avatja a budai zsidó temetőt*“.

Most immár két sír int a budai temetőből a Palesztina-munka iránti hűségre, a Szentföld szeretetére. Immár két sírhoz kell elzarándokolnunk a budai hegyek közé, abba a történelmi milióbe, amelyből 800 éves zsidó mult tekint le ránk és buzdít a zsidó jövő megmentésére.

A zsidó jövő gondja volt az, ami *Baracs Károlyt*, az igaz embert, a Pro Palesztina szövetséghez vezette. És valóban fájdalmasan tragikus a Palesztina-gondolat szempontjából, hogy *Baracs Károlyt* alig egy évvel a Pro Palesztina Szövetség legalizálása után, már el kellett vesztenünk. 1928 nyárelején tartotta *Baracs Károly* a Szövetség első legális közgyűlésén azt az elnöki megnyitót, amely méltán a Pro Palesztina-eszmének mintegy klasszikus magna chartája lehet. Tanulmányozni kell ezt, kommentálni, mint egy régi kódexet, mint a zsidó Mesterek tanításait szokás magyarázó szövegekkel kísélni. Sokszor, mikor előveszem a Mult és Jövő 1928. évfolyamát, amelyben ez a megnyitó beszéd egész terjedelmében megjelent, úgy ér-

zem, hogy minden szava, minden mondata ma is aktuális, minden megállapítása ma is érvényes igazság.

Fölvetik a kérdést újabban: *Mi a különbség cionizmus és Pro Palesztina között?* És szól a vád: A Pro Palesztina nem egyéb, mint a cionizmusnak burkolt agitációs eszköze. És szól a könnyelmű felelet, sokszor a mieink részéről is: Valóban most már nincs különbség, tehát nincs is a Pro Palesztinának létjogosultsága. Ha így volna, ez eltávolodást jelentene attól a vonaltól, melyet *Baracs Károly* jelölt meg bölcsességével a Pro Palesztina számára. De a lényegbe beletekintve, meg kell állapítanunk, hogy a probléma nem oly egyszerű. A cionizmus a Palesztina-munkának primatust, elsőbbséget ad minden zsidó kérdés felett. A diaszpórának sem élettartamában, sem élettartalmában nem hisz, pusztuló résznek, elszáradó ágnek, elhanyagolható mennyiségnek tekinti az egyetlen és igaz gócponttal, a zsidó jövőt rejtő Palesztinával szemben. És ha a pesti hitközség legújabb jelentését olvassuk, hogy tíz év alatt a pesti zsidó iskolásgyerekek száma 30.000-ről 18.000-re csökkent, valóban katasztrofálisnak kell tartanunk a diaszpóra zsidó jövőjét. Mert hiszen a pesti hitközség jelentése mellé állíthatjuk a hasonló szomorú számadásokat Berlinből és Párizsból, Varsóból és Newyorkból. És hol van még a nagy gazdasági összeomlás egyéb tragikus jelensége és következménye? A Pro Palesztina azonban, mint a Jewish Agency elvét képviselő szerv magába ölel olyan nemcionistákat is, akik nem tudják a cioni eszmét minden zsidó betegségünk általános gyógyszerének tekinteni. Részt óhajtanak venni a Palesztina-építés munkájában, de ebben a zsidóságnak csak egyik fontos feladatát látják, amely mellett épp oly fontossággal bír számukra a diaszpórabeli zsidó élet kiépítésének minden egyéb pontja.

Herzl beszélt különböző állomásokon felszállókról, akiket a Palesztina-vonat fel fog venni, tekintet nélkül arra, hogy hol és mikor határozták el magukat a felszállásra. *Baracs Károly* beszélt párhuzamosan lefektetett sínpárokról, amelyeken különböző utakon indulva, végül egy célhoz érünk. Vajjon közelebb jöttek-e egymáshoz ezek a sínek?

A német zsidóság nagy tragédiája megrendítette az egész zsidóság lelkét. És paradoxonnak hangzik, de igazság, hogy ez a tragédia a diaszpóra ápolásának fontosságát még csak jobban felszínre emelte. Herzl maga, aki a zsidógyűlöletben összekovácsoló nemzet-építő faktort látott, nem hitt a zsidógyűlöletnek ilyen fellángolásában. Ő látta a Dreyfus-pert, hallotta a párizsi Palais Bourbon antiszemita szónokait, olvasta a zsidógyűlölettől izzó cikkeket és mint zsidó fejlődési egyéniség a lenézést, a gyűlöletet magát is oly mélyen sebzőnek találta, hogy elviselhetetlennek vélte és ellenszerűen fellobbant benne a zsidó államalapítás nagy eszméje. De hogy tetteikkel idáig juthat az antiszemitizmus, hogy vissza lehet csinálni Goethe és Lessing földjén az emancipációt, hogy ennyire vissza lehet forgatni az emberi történelem kerekét, azt ő se hitte. Valahogyan varázsigének gondolta a cionizmust, amely a zsidót kiemeli megalázottságából és visszaadja neki emberi méltóságát.

De úgy voltunk vele, mint az a keleti varázsló, aki hirdette, hogy tud talizmánt, varázsigét minden ártás és bántás ellen, és amikor a ráuszított kutyák mégis a lábába haraptak, így szólt: „Nem az én varázsigém rossz, de mit tehettem, mikor nem hagytak időt egy percnit sem, hogy a varázsszót elmondhassam?” Valahogy a népek sem engedtek egy történelempercenyi időt sem, hogy a zsidó kipróbálhassa az építés varázsigéjét. Zavarták a munkát kívülről és belülről. És szomorú paradoxon, hogy olykor éppen a köröskörül felhangzó csaholás vitte a zsidóságot közel a Palesztina-építés sáncaihoz. Circulus vitiosus ez. Olykor maguk a zsidók is beálltak a csaholás orkeszterébe, amelyet altatózenének tartottak saját lelkiismeretük elszenderítésére. És felhangzott a jámbor ebek dala, ahogy a Perek Sírában, a Dalok fejezetében olvassuk: „kölávím omrim, bóu venistachave lifne hásém“. Minden aktivitás ellen ezt éneklik: jertek és boruljunk le az Úr előtt. Az embernek nem szabad tenni semmit. És voltak, akik megálltak a fele mondatnál: Bóu venistachave: Jertek, boruljunk le, húnýáskodjunk meg, mint a kéznyaló kuvaszok. De közben felébredt egy egész falka, köröskörül a nagy földkerekségen, mindegyik a maga új jelszavának csaholásával. És az egész világ, mint egy megvadult Barnum-cirkusz járja örült táncát, paragrafusokkal és paragrafusok körül, rágalmakkal és rohamsisakokkal, hogy egy hajszolt kis népet elriasszon a megélhetés aklaitól. És nem maradt nyugton a finom szimatú foxterrier sem s maga a házőrző bulldog, melynek idegesen összegörccsösödik az állkapcsa, ha valamit zsákmányul ejtett. *Ha engedték volna elmondani a varázsigét, ha engedték volna érvényesíteni a talizmánt, ha csak néhány évtizedig engedték volna építeni, mennyi kérdés oldódott volna meg Izráel és a népek számára.*

De ebben a kaotikus, disszharmóniás, zene-bonás világban, valóban csodálatos, amit a zsidó nép ily rövid idő alatt alkotni tudott. Csodákat lehet beszélni Tel-Aviv rohamos fejlődéséről, a kolóniák, kwucák, kibucok gyönyörű munkájáról. Fizikai erőfeszítésről és szellemi fejlődésről. És ha ezeket az álomból lett realitásokat nézzük, azt kell mondanunk: *igenis, kö-*

zelebb jöttek egymáshoz a sínek! A Pro Palesztina embere belátja, mit lehetett ilyen mostoha körülmények között is cselekedni, alkotni és megerősödni a hite a Szentföld jövőjében. Viszont az ebben a jövőben hívő cionista látja, hogy minden rajongás elé szinte ledönthetetlen korlátokat állít a kérlelhetetlen valóság. Az eukaliptuszok, a mocsarakat szárító „zsidó fák“ sem nőhetnek az égig.

A súlyos problémák tehát megmaradnak, a diaszpórát nem lehet, mint egy elvesztett világcsata frontját, felgöngyölíteni. Nem kicsinyelhetjük tehát le azokat, akik a diaszpórában is építik a bástyákat a zsidó pozíciók erősítésére. Ámde az is bizonyos, hogy ez a tudat nem old fel a kötelességek alól Palesztina építésével szemben. „*Lo álécha hamlachá ligmór.*“ Nem a te dolgod, hogy a munka teljes befejezést nyer-e, de nem szabadíthatod fel magadat a kötelesség alól. „*A Pro Palesztina építésével,* — mondotta Baracs Károly beszédében — *jelentős lépéssel vittük előre a magyar zsidóságot a kötelességteljesítés útján.*“

Néhány év alatt mindnyájan nagyobb distanciát kaptunk a dolgok enyhébb és objektívebb megítélésére. Látjuk, milyen igaz, amit Baracs Károly megállapított: „*Nem mintha a kötelesség tudata hiányzott volna a magyar zsidóságban. Ott élt, ott égett minden magyar zsidónak lelkében is. De fogalmi zavarok, a helyzet nem ismerése, vagy félreismerése és főleg bizonyos aggályoskodás, amelyet tendenciózus beállítások még fokoztak, a lelki megfélemlítés szorongós érzését vitték bele a Palesztina-kérdés tekintetében a magyar zsidó közvéleménybe. Ezeknek az aggályoknak a lényege rendszerint abban csúcsosodik ki, hogy ellenségeink számára a Palesztina-mozgalom alkalmas ürügy lesz arra, hogy kétségbevonja a hazához való hűségünket, jogcímet merítsenek ebből jogaink csorbítására. Pedig nyilvánvaló, hogy ellenségeink egyébként sem jönnek zavarba ürügyek találásában és az ő szemükben is kevésbé árt a zsidóságnak, ha önérzetesen ragaszkodik zsidó voltához, mintha azt palástolni igyekszik.*“

Ezek az aggályoskodások, fájdalom, ma sem tűntek el. Ma is halljuk őket. De ma már talán leginkább csak hazánkban. Amikor Baracs Károly ezeket a szavakat mondotta, akkor még a német zsidók között is sűrűn hangzott fel ez a vélemény. A német zsidóság ment a legmesszebb az asszimilálódásban, a zsidó szellem megtagadásában. És rájuk is vonatkozott Baracs Károly megállapítása, hogy „*komolyabb és bántóbb jelenség, ha zsidók részéről merül fel mozgalmunk résztvevőivel szemben a hazafiatlanság vádjá, szomorú tüneteként annak az erőlködésnek, mint kívánnak egyes zsidó testvéreink a hazafias érzés tüntető hangoztatásában a haza leghívebb fiain is túltenni.*“ És hogy ez a tragikus erőlködés mit sem használt, azt a harmadik birodalom története lesújtóan igazolja.

Ma már a német zsidóságnak ez a része is „*mea culpa*“, vagy inkább „*osamnu*“ gyónással vallja, mennyivel többet adhatna Palesztina, amely így is nem-cionista német zsidók ezreinek ad menedéket.

De felhangzik újra és újra napjainkban is az a különvélemény, mintha a magyar zsidóságnak valami

különös, Isten kegyelméből való privilégiuma volna. Halljuk, hogy *a magyar zsidóság más, egészen más, nem mehet idegen példák után.* A magyar zsidóság más, mint az angol, francia, amerikai vagy délafrikai. *Nem érzik-e az ebben az állításban rejlő sértést külföldi testvéreink felé?* A magyar zsidóság talán rózsabokorban született? Valami különös lokálpatriotizmus ez, ami itt azt a hitet táplálja, mintha a magyar zsidóságot valami külön Gondviselés tartaná a tenyerén és lobogtatná az űrben a világ eseményei felett. Mi tiszteletben tartjuk ezt a lokálpatriotizmust, de viszont semmi ok reá, hogy bárki más a mi hazaszerezetünket kétségbevonja. A cionisták sem akarnak Magyarországon nemzetiségi politikát, többször deklarálták, hogy nem kívánnak ennek „sem mézéből, sem töviséből”. Akár cionisták vagyunk, akár a Pro Palesztina hívei, mint hazánk egyenjogú fiai akarjuk hazánk kultúráját szolgálni, ápolni és fejleszteni. De szolidaritást kell vállalnunk az egyetemes zsidóság sorsával és nagy problémáival. Amint Baracs Károly megnyitójában kifejtette: *„A Pro Palesztinát önérzetes magyar zsidók alapították, kik az egész világ zsidóságával szolidárisak abban a törekvésben, hogy üldözött, kifosztott, nyomorban sínylődő testvéreinknek a Szentföldön békés otthont, emberséges megélhetést biztosítsanak. Szolidaritást tartunk chaluc-testvéreinkkel, akiknek hősie, önfeláldozó, emberfeletti munkája csak meghatottsággal és bámulattal tölthet el minket”. A zsidó humanitás kérdése ez!*

De nemcsak az *existencia-építés*, nemcsak az *anyagi segítség* a fontos. Hanem a *zsidó lélek felélesztése, a héber kultúra feltámasztása is.* Az anyagi sülyedéssel szinte párhuzamosan haladt a zsidóság lelki elszegényedése. Elveszett lábai alól az etikai talaj. Szükség volt a felemelkedésre, szellemi renaissancera. Ezt is oly klasszikus tömörséggel fejezte ki Baracs Károly: *„Szövetségünket öntudatos zsidók alakították, akik mint a Bibliának, mint a könyvnek gyermekei öröklött fogékonysággal szemlélik az emberi kultúra minden életnyilvánulását. S annál nagyobb megértéssel, szinte áhítatos érdeklődéssel tekintenek azokra a törekvésekre, amelyek a régi héber kultúra újraélesztésére, feltámasztására irányulnak.”*

Ezen a kulturális téren pedig azt kell mondanunk, hogy *az új Palesztina ma már szinte többet termel, mint a diaszpóra egész zsidósága.* A tejjel-mézzel folyó ország ígérete még távolról sem teljesedett be, de kiteljesedik már is a próféta iige, hogy *„Cionból indul ki a tan és az Ur szava Jeruzsálemből”.*

„Hogy ezen célokon túlmenően, milyen várakozást fűzhetünk még, azt a jövőre kívánjuk bízni”, — mondotta még bölcsen Baracs Károly. *„Nyilván sokan lesznek közöttünk, akik Palesztina legnagyobb sikerétől sem várják azt, hogy egyuttal a zsidókérdést a maga teljességében megoldja. Hiszen csak kis részét fogadhatja be a zsidóságnak Palesztina és így kérdés, hogy a diaszpóra zsidóságának számszerű összetételét lényegesen befolyásolhatja-e majd. És akadnak sokan a Palesztina-építés lelkes hívei között is, akik ezt a körülményt a zsidóságnak és az emberiségnek fejlődése szempontjából, nem is tartják sajnálatosnak.”* Ezek

közé tartozott maga Baracs Károly is, aki előtt az az igazság lebegett, hogy már az ősi judeai próféták is az univerzális emberiség érdekeiért küzdöttek. *Nem zárkóztak be a népi vagy faji önzés elefántcsonttornyába, hanem mind úgy érezték, hogy az ember sorsát hordják a vállukon.* A Palesztina-építés feladatait *ebből a magasabb emberi szempontból kell szemlélünk.* *„Kétségtelen, hogy Palesztina csak a legüdvösebb hatással lehet a diaszpóra zsidóságára, —* mondotta Baracs Károly. *— Már most is megnyilvánul a Palesztina-mozgalomnak az egész világ zsidóságát megmozdító, felemelő ereje. Amikor a Szentföld újjáépítéséért dolgozunk, egyúttal a magyar zsidóság öntudatának, önérzetének fokozása is egyik eredménye és jutalma lesz munkánknak.”*

Ezt az önérzetet *csak fokozza bennünk az újabb fejlődés tapasztalata.* Ha figyelemmel kísérik a mai szentföldi generáció alakulását, érezzük, hogy *kiemelkedően van egy új emberi típus, az a chaluc-típus, amelyről Baracs Károly ábrándozott és amely feléje zengett akkor is, amikor Goethével, Kanttal és Spinozával társalgott.* Az önzetlen, magasabbrendű ember kitermelődését várta a Próféták földjén. És bármennyire hangzanak is panaszok az új jisuv vallási élete ellen, bizonyos, hogy egyre közeledik az ősi lélekhez, az ősi szellemhez. Ezt vallotta nemrég az Agudának egyik vezére is. A frankfurti dr. Breuer Izsák, aki a cionizmus elleni harcban hirdette: *„inkább golusz Edom, mint golusz Cion”,* hazaérkezve most szentföldi útjáról, ámulattal beszél Cion feltámadásáról. Hogy: Herzl a Gondviselés eszköze volt a zsidóság megmentésére. Hogy nyiltan kell szembenézni az ortodoxiának is az igazsággal, hogy a cionizmus egyengette az utat és aki most Palesztinába megy, azt élvezzi, amit a cionisták előkészítettek. Csoda előtt állok, — mondotta rajongva. — Kik jöttek a Szentföldre? Zsidótlanul nevelt generáció jött a galutból és visszatért a Biblia, a Szombat szelleméhez. Új típus alakul a Szentföldön. Az önfeláldozó bibliai ember típusa. Testvéreim, mialatt a diaszporában egyesek még a zsidó szolidaritás minimális hangoztatásától is aggályoskodva visszarettennek, csak a napokban történt, hogy palesztinai orvosok tiltakoztak az orvos-bevándorlás mindenféle korlátozása ellen. Pedig már túlságosan is zsúfolttá tette ezt a pályát a német zsidó orvosok tragédiája. De épp úgy, mint a fizikai munkások a munkáshiány folytán emelkedő béreik dacára, a legerélyesebben tiltakoznak a munkás-bevándorlásnak mindenfajta korlátozása ellen, a szellemi munkások is csak a zsidó jövőt tartják szem előtt, a zsidó fejlődést, a zsidó szolidaritást.

És ha olykor megszáll a kétség a pártoskodások, testvérharcok, emberi gyengeségek miatt, elénk áll az új chaluc-típus, kinek hangja szól felénk: *Itt vagyok, építetek, nemcsak magamnak, de mindnyájatoknak.* És mi úgy érezzük, hogy Baracs Károly fönt a zengő szférák között is gyönyörködve hallja ezt a chaluc-éneket, amely feléje száll a magasságokba és elvegyül a mi áldásunkkal, amely fokozódó kegyelettel emelkedik emléke felé. **זכר צדיק לברכה** Áldott legyen Baracs Károly, az igaz ember emléke!

*Labori védő és Durand asszony
Der Verteidiger Labori und Mme
Durand die „Schöne“*

*Dreyfus és egyik védője Mathieu
Dreyfus und sein Verteidiger
Mathieu*

*Jean Jaurès, Dreyfus védelmezője,
akit a háború kitörése előtt agyon-
lőttek*

HILL GUILLAND (PÁRIZS): AZ ELSŐ FOTORIPORT ÉS A DREYFUS-PÖR

Éppen negyven éve, hogy az egész világot izgalomba hozta a párizsi „Dreyfus-affaire“. Eleinte csak afférnek indult, aztán kiszélesedtek a keretei és átfogta az egész francia társadalmat, felkavarta a szenvedélyeket és az ügy hullámai kicsaptak az ország határain túlra is. Eleinte csak egy vezérkari tiszt elfogatásáról volt szó, akit kémkedéssel gyanúsítanak. Majd kiderült, hogy zsidó tisztről van szó és ez a „díszítő jelző“ egyre jobban domborodott ki sajtóban és közhangulatban. Féktelen agitáció indult meg a „zsidó tiszt“ árulásának ürügye alatt az egész zsidóság ellen. Aminthogy mindig és mindenütt előretört az általánosítás, ha zsidó vádlottról volt szó. Párizs pártokra szakadt, de a Dreyfus-ellenes párt győzött. A bírák Dreyfust rangjától való nyilvános megfosztásra, az Ördög-szigetére való szám-

űzésre ítélték. Ezt az ítéletet pedig olyan ünnepélyes formákban, a tömegnek olyan tomboló lelkesedése mellett hajtották végre, mintha legalább is valami nagy nemzeti győzelem megünneplésében vennének részt. Nem csoda, hogy ez a gyűlölködő tömeghangulat a szabadság, egyenlőség és testvériség hazájában annyira megdöbbentette Herzl Tivadart, hogy megrendült a hite az emberi haladásban, a humanizmus győzelmében és átvillant agyában a gondolat, hogy a zsidóságnak magának kell segítenie önmagán és keresni kell egy új utat a népek gyűlöletétől üldözött zsidóság megmentésére. A Dreyfus-pörnek így bizonyos tekintetben ébresztő hatása is volt a világ zsidóságára.

Öt évvel később, pontosan 35 évvel ezelőtt, a nagy Zola híres „J'accuse!“ *Vádolok!* című cikke folytán, Jau-

*Dreyfus elhagyja a törvényszéket
háta fordító katonák sorfala között*

*Severine asszony a híres ujságíró,
Dreyfus védője*

*Paléologue és Boisdeffre
Aufnahmen der ersten Fotoriportage*

rés, Labori stb. közreműködésével az egész Dreyfus-pör revízió alá került. A hadbíróság ellenállt a pör újralelőfölvételének. Az egész revíziós mozgalmat mintegy arcucsapásnak tekintette a hadvezetőséggel szemben. De különösen félték azok, akik tudták, hogy Dreyfus elítéltetése hamis tanúk, gyártott bizonyítékok alapján történt. Végül mégis csak győznie kellett az igazságnak. A rennesi tárgyalás nagy szenzációkat rejtegetett. Egymásután lepleződtek le a hamis okmánygyártók és az egész maffia minden titkatos cselszövései. Hiába igyekeztek olyan hangulatot teremteni, mely Dreyfust újabb megalázásoknak teszi ki. A tárgyalóterem épülete előtt őrséget álló katonáknak parancsuk volt, hogy amikor Dreyfus soraik között elvonul, hátat kell fordítaniok neki. Mégis csak kiderült, hogy azok a „titkos dossziék“, amiket a vád nagy kosarakban cipeltetett a bíróság elé, csupa hitvány hamisításokat tartalmaznak. Dreyfus teljes elégtételt kapott. Fölmentették.

A Dreyfus-pör revíziója világesemény volt. Ujságírók százai sereglettek össze Európából, Amerikából, Ausztráliából. Csak fotografust nem küldött egyetlen hírlapvállalat sem a helyszínre. Ez még akkor nem volt divathan. Csak egy fiatal zsidó főiskolai hallgató, Charles Gerschel, aki szorgalma jutalmául kitűnő új fényképezőgépet kapott apjától, jelent meg hivatlanul a tárgyalóteremben és az épület körül és lefotografált mindent, ami szemeügye elé került. Ez volt az első bírósági fotoriportage. Lekapta a nagy per összes nevezetes alakjait és nagy pillanatait. A titkatos „fehér asszonyt“ és a híres ujságírónőt, a fővédőket és segítőtársaikat, a bírókat és a közönséget. És csak most, 35 év után tudjuk, milyen becses történelmi anyagot gyűjtött egybe akkor Gerschel, aki ma fontos szerepet játszik a francia volt frontharcosok szervezeteiben és rokonságot tart a híres angol tudós Gerschel-családdal.

A francia zsidó Gerschel ma a frontharcosok vezető-egyénsége. A Dreyfus-névrokonság pedig nem ártott egy nagy egyénségnek, aki mint a francia legfőbb bíróság elnöke nemrég méltó ünnepélyességgel nyitotta meg az igazságügyminiszterrel együtt az igazságszolgáltatás új periódusát.

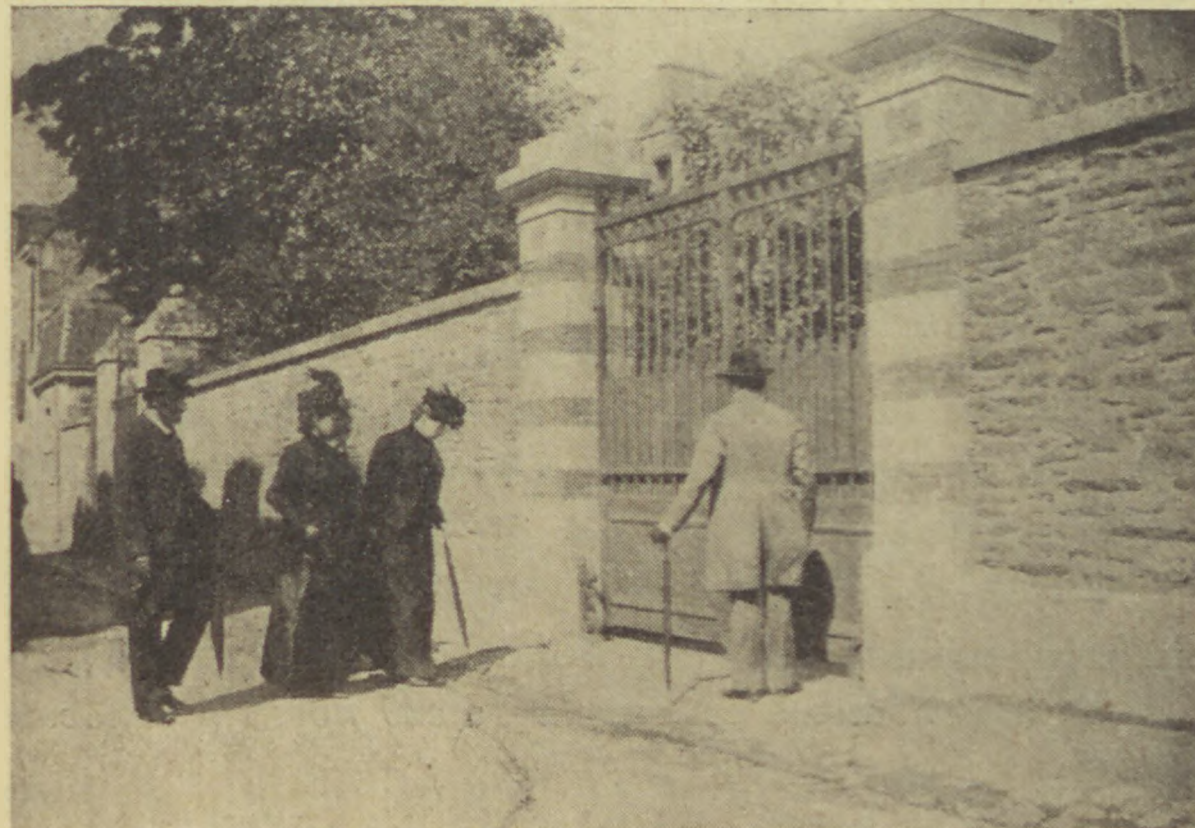
Egyébként az elítélt és felmentett Dreyfus éppen most tölti be mozgalmas életének 75. eszendejét.

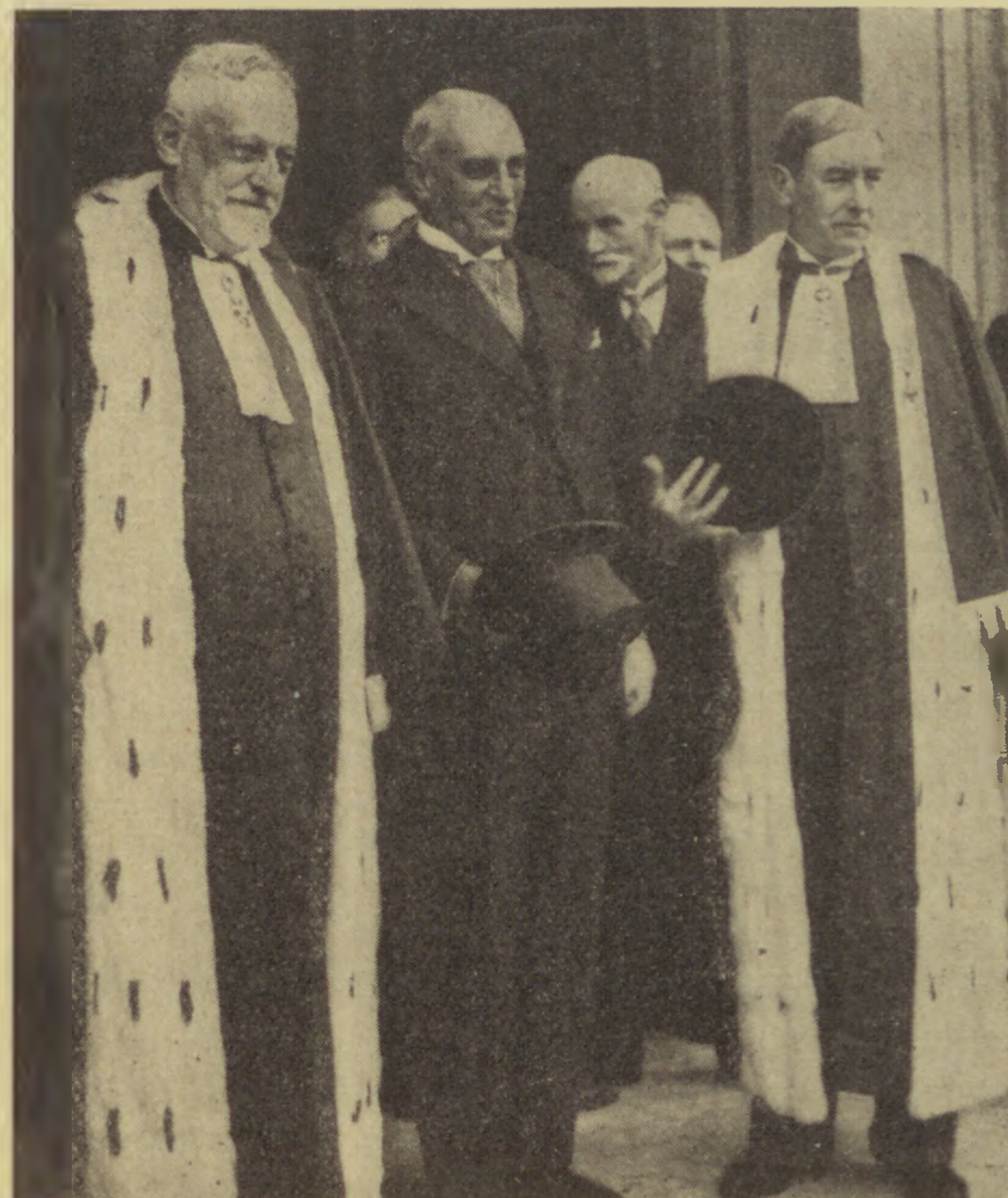
Viszik a híres „titkos dossziert“, melyről kiderült, hogy csupa hamisítás volt benne
Das berühmte „Scheindossier“ in der Affaire Dreyfus, in welchem lauter Fälschungen waren

Egykoru karrikatura a Dreyfus-pör revíziójára

A család első látogatása Dreyfusnál a fogházban

Oberpräsident Dreyfus Justizminister Penacier Oberstaatsanwalt Donat-Gurgue
Egy másik Dreyfus, aki mint a francia legmagasabb bíróság elnöke, megnyitotta a napokban a Curia új ülészakát

PAP KÁROLY: BESZÉD HERMON HATÁRÁBAN

A „NYUGAT“ PAP KÁROLY-ESTJÉN ELŐADTA: ASCHER OSZKÁR

— Azt mondjátok: Rabbi, beszélj a lélekről.

— Tudjátok, miként mondtam nektek példázatok az ígéről, a mennyek országáról, s hogy hasonlítotam bennök ezt ahhoz, azt amahhoz, de mihez hasonlítsam magát a hasonlatosságot? Pedig ez a lélek. Hasonlatossága az embernek a másik emberhez, valamennyinek pedig az Égi Atyához, aki adta nekik az Ő lehelletét. Hasonlatossága e világnak a világhoz, amely volt, s léssen e földön s ahhoz is, amely léssen e földön túl.

— Aki tehát a hasonlatosságot keresi: a lelket keresi az. Amint mondtam, keresheted ezt a föld minden dolgaiban, de ha az embernél keresed, a legjobb helyen találod azt. Mert aki megkereste magát az ő atyafiában s odasiet hozzá: hasonlatos vagy hozzám, s szeretlek, mint enmagamat, — és megöleli őt, az megtalálta a lelket az ő teljes dicsőségében.

— Éppen ezért hasonlítom a lelket a gyermekhez, aki holtan született: még e világra sem jött, máris mögötte az egész világ, de sohasem fog róla beszélni emberi nyelven.

— Megint hasonlatos a gyermekhez, aki holtan születik, midőn egy a fogantatás a halállal, midőn egy a sírás a nevetéssel és nagy a bölcső körül a tanácsatlanság.

Aztán hasonlatos a lélek a napóra rúdjához. Ő mutatja az időt mindenkinek, de néki nincs szüksége az idő tudására.

— Ismét hasonlatos a lélek a napóra rúdjához. Senki se nézi őt, hanem csupán az ő árnyékát: a testet.

— Megint hasonlatos a lélek a napóra rúdjához, midőn legmagasabb helyen van a nap az égen, eltűnik az ő árnyéka, miképpen eltűnik a test, midőn legnagyobb lesz az Isten dicsősége és egyedül lesz a lélek maga-magával az ítéletkor.

— Aztán hasonló a lélek a kóstolóhoz, aki a császár lakomáján áll kinek-kinek a háta megett, midőn valamennyien az asztalhoz ülnek. Ő kóstolja meg előbb az ételt és az italt, nehogy a vendégek megfélemlédjenek. Azonkép a lélek: ő mondja meg tinéktek, hogy mi a jó s a rossz, hogy el ne kárhozzatok.

— Ismét hasonlatos a lélek a kóstolóhoz, akit a császár fogadott fel, hogy az étkezés idején szolgálja a vendégeket az asztalnál, de az étkezés után visszatér az ő urához. Azonkép a lélek az embert szolgálja ugyan az életben, de az Isten fogadta fel őt s halál után visszatér az ő Urához.

— Megint hasonlatos a lélek a kóstolóhoz, aki azért áll az asztalhoz, hogy mindent megízleljen, de nem azért, hogy jóllakjon ő maga is. Azonkép a lélek megmondja, mi a jó s mi a rossz, de ő maga csak a halál után fog jóllakni.

— Íme, példázat példázat után, de egyik sem teszi megfoghatóvá s hihetővé a lelket, mert mindez csak beszéd s a beszéd a lélek fogsága, de a cselekedet az ő szabadsága. S adhat-e jelt magáról az ember, aki

a fogságban ül? Bizonytal nem adhat; azonképpen a lélek sem adhat hírt magáról a beszédben, hanem csupán a jó cselekedetben. De vajjon mindig lehet-e jó cselekedettel megmutatni a lelket?

— Midőn virágzásban van a mező, süt a nap, s bőség van köröskörül, hiába lehell az ember, a legerősebb lehellet sem látható; de midőn fagyba borul a világ, a legkisebb gyermek lehellete is oly nagyon látható, akár a felhő. Mennyivel inkább van ez így a lélekkel, amely Isten lehellete. Míg virágzanak az ember napjai, bőségben él, jól megyen a dolga, hiába akarja mutatni az ő lelkét a legjobb cselekedettel is, nem hiszi azt senki. De midőn elborul a napja, s didereg a világ is, a legkisebb jócselekedet láthatóvá teszi a lelket és mindenki hisz benne. Ezért ti se keressétek soha a gazdagokat s hatalmasokat, hogy megmutassátok néki a lelket beszéddel vagy inkább jócselekedettel, mert nem hihetnek néktek bőségük közepette, de majd hisznek néktek a gyámoltalanok, a szegények.

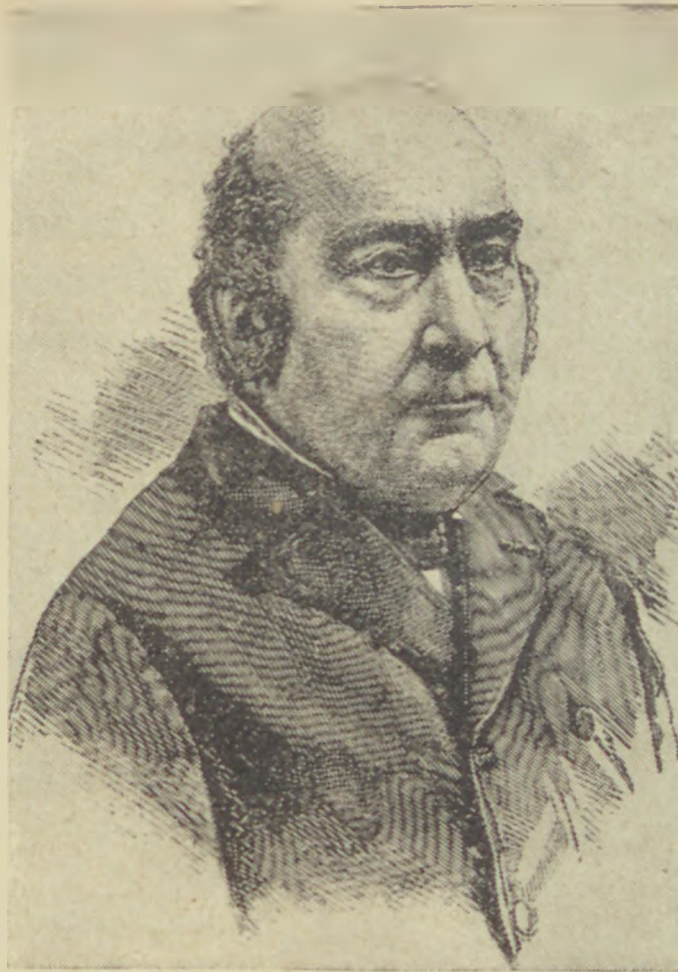
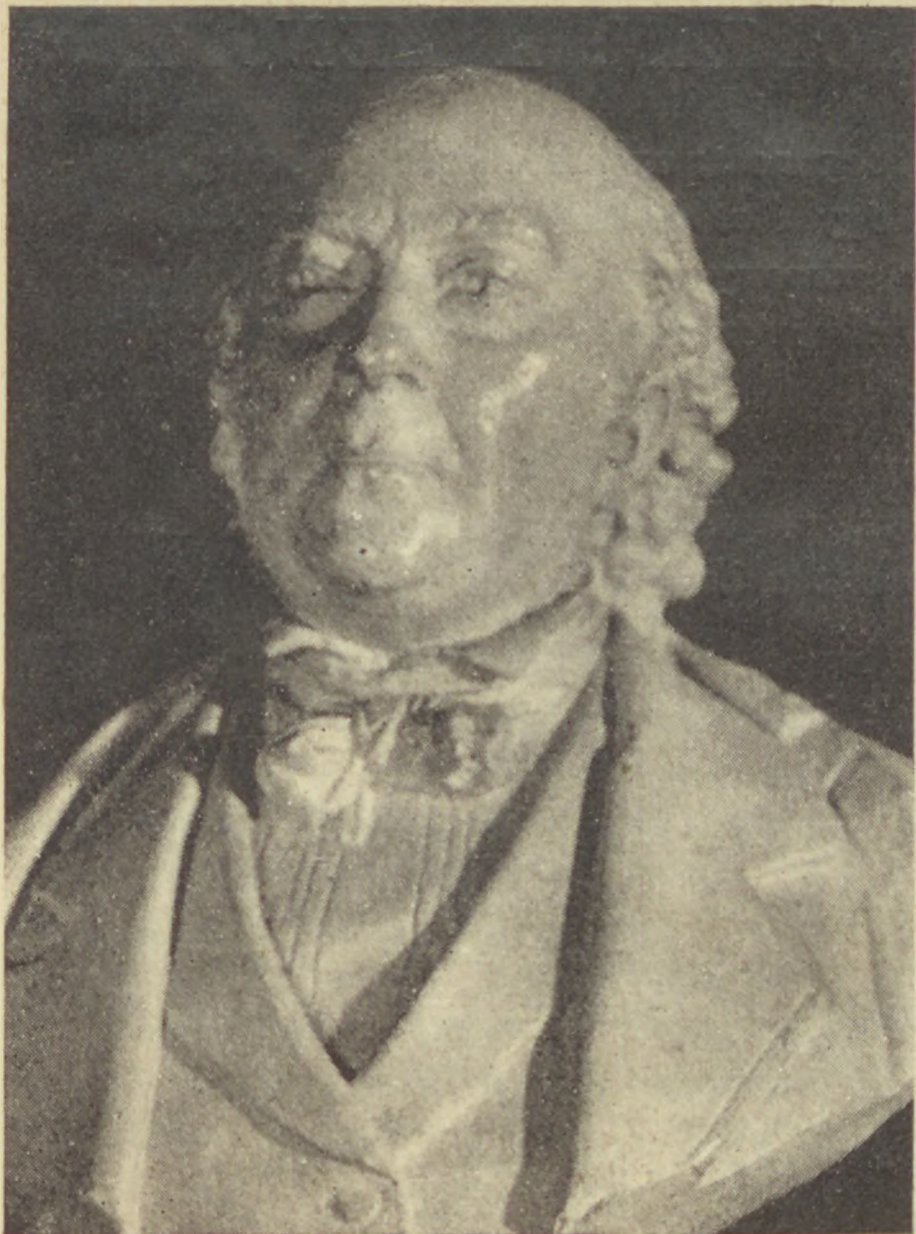
— Még egyszer mondom néktek: a beszéd a lélek fogsága, de a jó cselekedet az ő szabadsága. Én sem beszéltem egy időn, hanem igyekeztem cselekedni a jót. Irtózott az én lelkem a beszédétől, mint ahogy a vad fut a katroc elől. De miként a vad is otthagyja az ő szabadságát, ha a kicsinyeit kalickában látja, bemegy hozzájuk a fogságba, azonképpen én is, mióta láttam az én kicsinyeimet, Izráél népét a hatalmasok s gazdagok fogságában, azóta vagyok közöttetek.

— S mit teszen a vad az ő kalitkájában? Nemde jár fel-alá, kicsinyeit nyaldossa, de néha el-elbődül, mert sohasem tudja megszokni a fogságot; — azonképpen én is közöttetek járok fel-alá, tanítalak, vigasztallak titeket, de néha fel-felkiáltok magamban, az én Uramhoz, Atyámhoz, mert érzem, hogy nincs sok időm hátra.

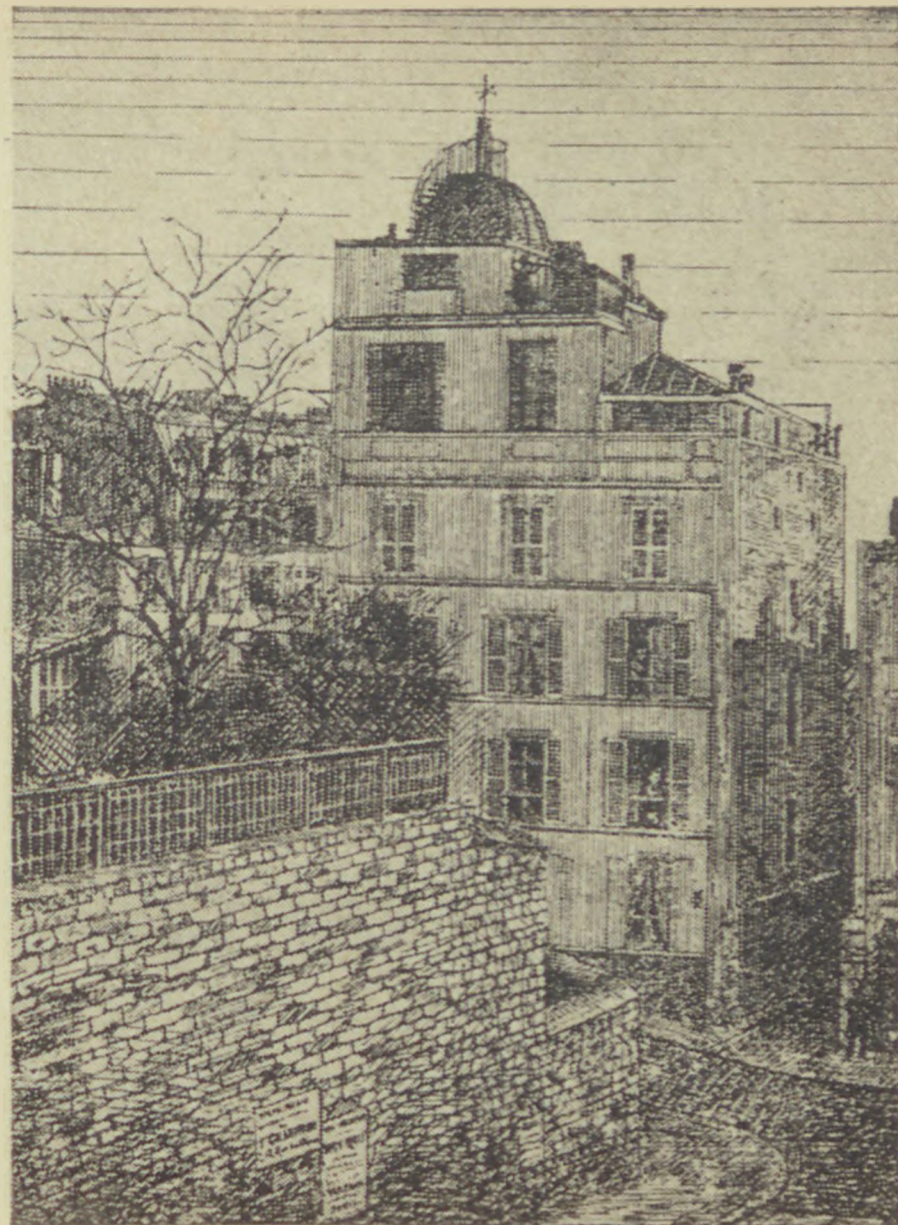
— Most pedig megértsétek, hogy minden példázat csak azért van, hogy egy másikra csábítson engem s velem titeket s az egész csak arra való, hogy a legfelsőbbre jutva, elfáradjon az ember s körülnézve így szóljon: lám, mily magosra jutottam! Közelebb van már innét a mennyek országa, mint a föld országai, könnyebb már innét a halál, mint az élet.

— De íme, már esteledik, elnyeli a sötétség a mezőt, de annál gyönyörűsegebb lesz az ő illata; elnyeli Hermon erdejét, de annál tisztábban hallatszik az ő madárserege. Kidron patakja eltűnik, ámde szinte harsogássá lesz az ő csobogása az éccakában, úgyhogy az ember csodálkozva kérdi: ez volna ennek a mezőnek az illata, ez annak az erdőnek madárserege, ez ama patak hangja? S hiába fáradt a test, ébrentartja őt ez a sok csodálatosság. Azonképpen, ti kedvesek, ha majd rátok borul a halál setétsége, hiába leszen törődött a testetek, ébrentart majd titeket a lélek s ti csodálkozva fogjátok kérdeni: valóban ez voltam én?

— S nem leszen azon túl soha vége a csodálkozásnak.

Dr. Gruby Dávid
Jobboldal: Dr. Gruby orvosi ku-
tató intézete Párizsban
Baloldal: Gruby mellszobra |
Patai József ajándéka a Magyar
Zsidó Múzeumnak

DR GRUBY DÁVID, A PÁRIZSI „CSODAORVOS“

A „csodadoktor“. Ez volt a neve évtizedeken át Párizs közönsége előtt. És orvosi rendelőjét felkeresték a társadalom legelső előkelőségei. Pedig mind tudták, hogy egy kis bácsmegyei faluban, *Kiskéren* ringott a bölcsoje és útja sok szenvedésen és viszontagságon át vezette a francia fővárosba. Atyja, Gruby Menachem Mendel gazdász, 50 krajcárral bocsátotta útnak tudományos elmélkedésre hajlamos fiát, gyalog jött fel Pestre és valami éjjeli állást vállalt egy kocsmában, hogy nappal ott ögyelegessen a piarista gimnázium előtt, ahová fel nem vették, de így is elleshetett egyet-mást a csukott ajtók mögé lopózva, a tanórák csendjében. A piaristákhoz járó diákok megsajnálták a zsidó fiút és adtak neki egy-egy órát felváltva, aztán figyelmes lett reá az egyik tanár és megengedték neki a tanterembe való ideiglenes belépést is. Mikor úgy érzi, hogy már elég alapot szerzett, Bécsbe siet és ugyanígy hallgat előadásokat a pathológiai anatómia megalapítójánál, Rokitanskynál. Éhezik, fázik és ágyban tanul „takarékoságból“. Mégis 1834 tavaszán leteszi a doktorátust. 1840-ben megjelenik első műve: „Observationes microscopicae ad morphologiam pathologicam.“ Erre tanársegédi állást kínálnak neki a bécsi egyetemen, de feltétel: kikeresztelkedés. Gruby visszautasítja az ajánlatot, Angliába megy, majd 1842-ben Párizsban telepszik le.

Eleinte csak elméleti orvostudománnyal foglalkozik. A microscopium terén új utakat talál, előadásokat tart, melyekre „Párizs színe-java“ jár el. Később áttér az orvosi gyakorlatra és óriási sikereket arat. Egyszer meggyógyított egy páciens, akit egy híres párizsi orvos hamis diagnózissal majdnem halálra kezelt. Az orvos erre följelentette „kuruzslásért“, minthogy a fennálló szabály szerint a bécsi diploma nem jogosított párizsi praxisra. A formahibából bírói tárgyalás lett, amely könnyen Gruby kiutasításával végződhetett volna. Gruby bátran védekezett. Megkérdezte a bírótól: vajjon inkább meghalna-e egy licenciával rendelkező orvos kezelése alatt, semhogy magát egy engedéllyel nem bíró orvossal kezeltesse? Dr. Gruby megkapta a mű-

ködési engedélyt és még ünnepeltebb alakja lett Párizsban. Tisztelői bronzérmeket verettek képmásával. „Au docteur Gruby ses malades reconnaissants 1851“ volt a felirata. Egész Párizs kereste orvosi tanácsát, köztük az új császárság notabilitásai, diplomaták, írók, művészek. Gruby világhírű orvos lett. De fenntartotta az összeköttetést kis falujával is. Apjával, aki időközben Ujvidékre költözött, sűrű levelezést folytatott és a levelekben gyakran szó esik a kis imaházról, minjéről, Rothschildokról.

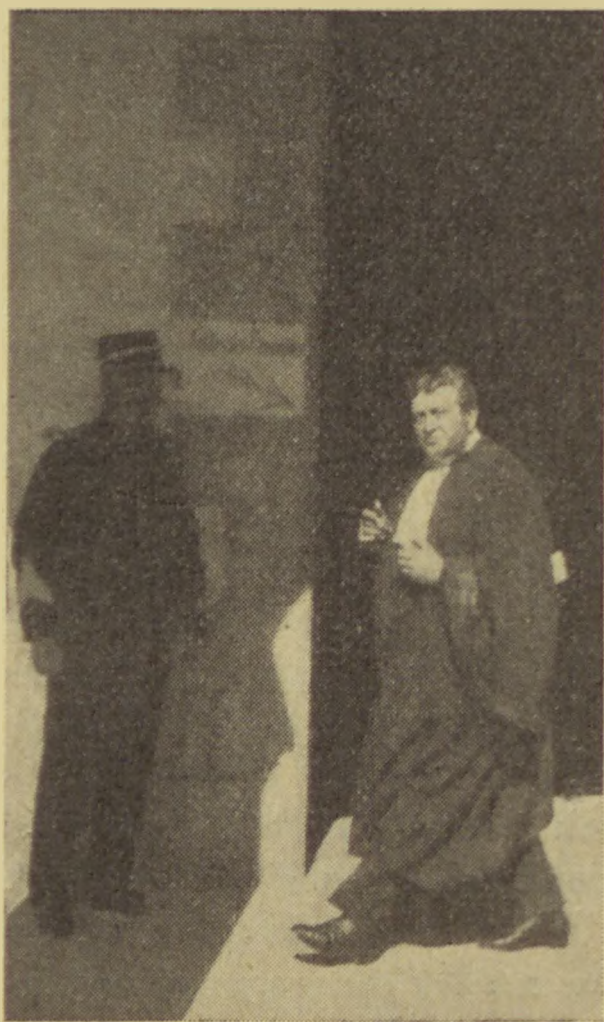
Le Leu 300 oldalas könyvében, mely 25 évvel ezelőtt jelent meg (*Le dr. Gruby. Notes et souvenirs*), sok érdekes adatot közöl a „csodadoktor“ gyógyítási módszeréről, amely oly egyszerűnek látszott, hogy pácienseit mindenkor bámulathoz ejtette. Receptjei mind étvágygerjesztők voltak. „A betegség vétek a természet rendje ellen, — szokta mondani — az orvos feladata tehát a szervezetet segíteni, hogy erőhöz és egyensúlyhoz jusson.“ Ezt az egyszerű dogmát akkor még nem respektálták a tudós kollégák.

Gruby páciensei között volt Balzac, Chopin, Gambetta stb. A túlhízott ifj. Dumas-val romantikus fogyókúrát tartatott. A sorvadós *Rachel* viszont erőre kapott nála. „Ezt a nagy színésznőt Gruby, mint egy beteg madarat, saját-szerűen készített cukorkákkal, nagy bonbonokkal etette.“ Gruby ezermesternek mutatkozott a betegek egyéni, eredeti ideákkal való kezelésében. Ezerféle anekdota maradt fenn a legkülönbözőbb receptjeiről és utasításairól. Volt páciense, akinek elrendelte, hogy ebédlőjének sötét tapétáját világosra cserélje fel. Vagy előírta, hogy új nagy ablakot kell töretni a lakás falába. Levegővel, fénnel és pszichikai eszközökkel gyógyított. És Gruby orvosi rendelőit vakon követték. Heinenek is orvosa volt Gruby és nagyon imponált a beteg költőnek, akit pedig még halálos ágyán sem hagyott el a szatíra másokkal szemben. Páciense volt Daudet is, aki „Les rois en exil“ című regényében érdekes emléket állít a csodadoktornak. „Ha ez az orvos azt mondá a betegnek: Le n'est rien, ez semmi, akkor a sánta beteg ép lábbal járt és a haldokló felébredt.“

*A Dreyfus-pör-titokzatos „fehérhölgye”
(Amelie Derthout)
Die geheimnisvolle „Dame blanche”
des Dreyfusprozesses*

Életmódjában különködő volt Gruby dr. Nagy fején magas fekete köcsögalappal ült furcsa fogatán, melyet egész Párizs ismert: Öreg, sovány „meztlábás” gebe húzta, amelyet sohasem patkoltak meg. Otthona mindenféle különös holmik, exotikus állatok és növények gyűjteménye volt. Legényéletet élt, amit azzal indokolt, hogy nem akarja pácienseit családja ellátásával terhelni. Honoráriumot alig is fogadott el. Kérni sohasem kért. Ha jöttek fizetni, elfordult, hogy ne feszélyezze az illetőt, amikor bármilyen összeget tesz le valamelyik sarokba. Amit keresett, azt nagyrészt szétosztotta a szegények között, akik mint valamikor ő, küzdenek a jövőért.

Dreyfus védője, Maitre Demange a tárgyaláshoz siet

1870-ben a háború és ostrom alatt egész vagyonát és tudását a haza oltárára tette. Éjjel-nappal gyógyította és ápolta a sebesülteket. A becsületrenddel tüntették ki, de ő inkább annak örült, hogy egy Gruby-orvosi intézet hagyományozásával örökítheti meg a nevét. 1898-ban halt meg 88 éves korában. De ma is még sokan emlékeznek meg szeretettel a párizsi „csodadoktor”-ról, akinek gyógyítási csodáiról legendák szállnak szájról-szájra napjainkban is.

SOMLYÓ ZOLTÁN: A MENÓRA...

*A zsidó beteg volt; szegény volt és beteg.
Látszott, hogy élet és halál közt lebeg...
A szegény asszony sírt s imádkozott,
ahogy ilyenkor ez lenni szokott...*

*A betegséghez pénz kell, rengeteg!
De hogyha nincs, hát honnan vegyenek?
A beteg ezt, majd meg azt akarja... Ó...
Zálogba ment a dunna... takaró...*

*Az ünnepi ruha — zálogba ment.
Ti tudjátok jól, hogy ez mit jelent...
És néhány evőeszköz: ó-ezüst...
Szép sorba így lett minden: semmi... füst...*

*Isten csudákat is tesz néhanap:
a nagybeteg végül erőre kap...
A láz enged, most már nem oly heves —
most már jöhetne egy kis tyúkleves...*

*Egy korty vörösbör... suttog a beteg...
Az asszony sír... a szája reszketeg...
Hopp: még egy mentőötletet talál:
a nagy ezüst-menóra ottan áll!...*

*Az asszony másnap már vigan dalol:
a menóra — zálogba vándorol...
S a pénzből bor meg tyúkleves kerül
s az asztalka vidáman megterül...*

*...S péntek délből a lábbadó beteg
felkel az ágyból... lába még remeg...
felöltözik... kidagad az ere;
és délután szól: asszonyka, gyere!*

*Lassú léptekkel megindulnak ők
és megállnak a zálogház előtt...
S a kirakatban lám no, lám no, lám:
ott áll az ó-ezüst menóra ám...*

*Szívük megdobban, és fáj egy kicsit...
Szemük oly bús, oly vörös, oly kisírt...
A Mindenhatóhoz emelik fel
s a Löchódajdi-t ott rebegik el...*

FÜRTH MARGIT: BÚCSU

*Már ring a hajó a kék vizeken,
kék-fehér szívekkel már megy a hajó;
galamb a fészken, — én itt maradtam,
lengetem, lengetem a szárnyam, a szívem
és bűg a búcsúzóm:*

*én lemaradtam; más megy, nem én,
de veletek száll a fohászom s kihajt
a Kotel Maaravi imás kövén;
szépányám, Rachel szőnyeges sírján
az én gonderes szívem is ott piheg,
Kinereth partján a pálmák hűse
sóvár sóhajom, mely felétek leng
s ott izzik a vágyam, az akaratom
chalucok feszülő izmaiban,
a szavam, a szívem szól belőlük,
...ott van köztük a fiam...*

DR HELLER BERNÁT: MAGYAR VONATKOZÁSOK LÖW IMMANUEL NAGY MŰVÉBEN

Löw munkája nem jelenhetett meg magyarul. Ez gazdaságilag lehetetlen lett volna. De a magyar nyelv, a magyar irodalom, a magyar történelem, a magyar közgazdaság lépten-nyomon érvényre jut benne s nem egyszer megvilágítást nyer általa. Elkészült az egész műben megbeszélte magyar növényeknek jegyzéke is s fáj, hogy ez a lajstrom áldozatául esett a kényszerűségnek, mely a 740 oldalra dagadt kötetnek további növekedését megakasztotta.

A zsidó flóra nyelvei közé sorakozik a magyar is (251). Magyar nyelvi jelenségek ismételt szóba kerülnek: fekete koriándrom, fekete mák, fekete kömény, borskömény (316); csepörke (486); koronafa, Krisztus koronafa, Jézus Krisztus koronája (587). Zsuzsannából keletkezett a becézőnév Suska, abból: suskás=elkényeztetett. Hosszú út vezet a héber Kammon-tól a magyar köményig (137). Mint Keleten a mustármag, vagy a zéam a kicsinységnek a típusa, úgy Európában, Magyarországon a mákszem (375). A szüzföld képére például szolgál: Ekevastól szüz rónák (Tompá: Etele hún királyról). Takáts Sándor nyomán szöbakerül a dohányivás, Kertész Manóval váltott levél kapcsán „kevés a vágott dohányja“ a Nyelvtörténeti Szótárra utalással a „nagypipájú, kevésdohányú magyar“. Móríc Zsigmond nagyanyja a sárgát zsidószínűnek nevezi (A fáklya). A manna kapcsán Löw vázolja Gyomay Imre regényét (Az új kenyér, 1928), mely a bibliai manna vesztét mondja el (406). A „nagyhírű Kazinczy“-ra hivatkozik, hogy a zsidó borkereskedők a szőlősgazdák jómódján lendítenek (576).

A növények elterjedésénél és földolgozásánál természetesen tekintetbe jön Magyarország is. Pl. mannatermő bokor nő Magyarországon is (543). A gazdag Spitz Ábrahám 1729-ben javasolja, hogy Magyarországon termeljenek dohányt, ő 30—40.000 mázsát beváltana és Budán vagy Szatmár megyében állítandó gyárában földolgozná. 1732-ben Károlyi Sándor gróf akarna a maga és zsidó üzlettársa részére dohánymonopóliumot szerezni, de elutasítják. Ámde 1734-ben Pozsony megye a dohányárúsítást a zsidó Sekl Jakabra bízta. Magyar zsidókról, mint dohányfeldolgozókról szól Takáts Sándor egy monografiája (327) és Kecskeméti Ármin: A zsidók egyetemes története (320). A szepesi boradót 1728-ban Salamonovits bérelte, aki ellen a zsidó kereskedőknek sűrű panasza és vádja fordul. 1737-ben a borkereskedelemről eltiltják a zsidókat, görögöket, örményeket, de a lengyel zsidók borágenseinek csakhamar megengedik a kóser bor készítését és kiszállítását (490).

Magyarországi zsidó szokásokról is értesülünk. Tisóbeovkor bogáncssal dobálják egymást (309). Hogy sovuoszkor a zsinagóga női karzatáról almát dobálnak, állítólag Északmagyarországon is szokás (309). Péntek este főtt gesztenyét tálalnak (315). Stomfán a keresztény község lakomájához zsidók járultak sóval, fűszerrel (331). Sajátságos: a Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens feljegyezi, hogy Szegeden újévkor két almát, diót, fokhagymát esznek. Löw nem ismeri ezt a szegedi szokást (302). Babonás hiedelem, hogy Magyarországon arany terem a szőlőtőkén (402).

Műveivel, nyilatkozataival számos magyar rabbi szerepel: Juda Aszód, Szerdahely; Mózes Freudiger, Budapest; Glück R. A. I., Tolcsva; Jungreis Mózes Náthán Néta, Munkács; Róth Joel Cevi, Huszt; R. Sajele, Keresztúr (több adomával); Szófer Chájim, Pozsony.

Löw kutatásaiban igen nagy arányban vannak értékesítve a magyar zsidó tudósok művei. Aggádai és nyelvtörténeti vonatkozásban természetesen legkivált Bacher Vilmos, aki iránt egyre mélyül Löw elismerő tisztelete. Bache-

rei mellett Krausz Sámuel munkái kerülnek elő legsűrűbben: A Lehnwörter, az Archaeologia, Aus der jüdischen Volksküche és mások. Földrajzi kérdésekben Klein Sámuel a főforrása és állandó levelezője. A zsidóság, a zsinagóga művészeti törekvéseinek történetében Kaufmann Dávid kutatásait követi s méltatja (383). Bensőséggel emlékezik meg Venetianer Lajos tudományos érdemeiről. Sűrűn idézi még Weisz Miksa és Heller Bernát dolgozatait, Wachstein helyi kutatásait. Löw szenvedélyes méltató. Telegdi Zsigmondnak doktori értekezését a talmudi szótár iráni elemeiről lelkes elismeréssel fogadta s annak minden növénytani elemét művének pótlékaiba belelajstromozza. Számos más magyar zsidó tudós is jut szóhoz: Bató, Blau, Büchler Adolf, Büchler Sándor, Guttmann Mihály, Guttmann Sándor, Preis Károly (Medizin im Zohar), Wolf Sándor. Fürst Aladár a bécsi zsidó utcáról (269), Kertész Manóval magyar szőlősmódokról (566), Kahan Natan Sámuellel máramarosi nyelvhasználatról (316) levelezik.

A zsidó botanika történetében a magyarországi kísérletek méltatásra (bírálatra is) találnak: Bergel József, Dúsák M. (Zur Botanik des Talmud, Pest, 1870) Kanitz Ag.

A magyar nyelvészet és történelem munkái, munkásai lelkiismeretes figyelemben részesülnek: Magyar nyelv, Nyelvőr, Nyelvtörténeti szótár, Erynyei József, Illésy (a tokaji bor védelme), Munkácsi Bernát („a kiváló nyelv-kutató“) 481. Takáts Sándor (többször). A magyar természetrajzi irodalom sűrűn fölhasználtatik: Haynald, Hermann Ottó, Rapaich Raymund (A magyarság virágai, 1932). Magyar botanikusok szakszerű felvilágosítást adnak: Szegeden Györffy és Kováts tanárok, igen sűrűn Budapesten Dégen Árpád és Jávorka Rezső.

Löw nagy műve lépten-nyomon érezteti, hogy magyar talajból nőtt.

J. Reichental (Prag): Kisváros — Kleinstadt
(Im Besitze des c. s. Kultusministeriums)

PATAI EDITH: LULU

Erre a névre nem egy bubifrizurás modern leány vagy fiatal asszony hallgat itt Jeruzsálemben... Lulu kicsi, fekete, összetöpörödött anyóka, nagy, fehér, girbe-görbe fogakkal, amelyek majd kiesnek a széles szájából, amikor mosolyog. De azért a Lulu név itt is becéző rövidítés. Rövidítése a régi héber Margulit névnek, amely gyöngyöt jelent. Különben Lulu feketesége nagyszerűen beleilleszkedik a keleti milióbe, ebbe a gyönyörű Jeruzsálembe, a rózsaszínű kő városába. Mikor reggel becsenget a fiatal asszonyhoz, akinek a háztartásában segít, a furcsa, mély kosárral és a facipőivel a kezében és széles mosolyával azt mondja: „Salom ubracha“, egy darab Kelet jön be vele...

A mély kosárból Lulu hatalmas banánfűrtöt, datolyát, almát, grape-fruitot, pompás salátafejeket, tojást és valami apró tökfejekre emlékeztető főzeléket szed elő és mindezt széles vigyorral rakja ki a fiatal „gevereth“ elé, várva a dicséretet, hogy jól vásárolt. Mert Lulu nemcsak a fizetésért dolgozik. Ezt tőle magától tudom, hiszen többször hallottam, hogy tanítja, neveli ilyen irányban példálódzásokkal és furcsa kis történetek elmondásával az asszonyát:

„Ha nem sűrgetsz, ha nyugodtan dolgozhatok, ragyogni fog a házad. Egyik asszonyomat azért hagytam ott, mert minden percben azt hallottam tőle: Gyorsan, gyorsan!... Nem kell sűrgetni engem, dolgozom én anélkül is, nézd, nálam enni lehet a padlóról, olyan tiszta...“ „Egyik kéz mossa a másikat és mind a kettő mossa az arcot. Én dolgozom neked, te fizetsz nekem és mindkettőnknek tiszta az arca.“ Persze nem ilyen röviden mondja, hanem játszik ezekkel a gondolatokkal, új meg új formába önti őket és akkor is beszél, amikor már senki sem figyel oda. Másnap azután új téma következik: „Egyik helyemről azért mentem el, mert az úr nem köszönt vissza nekem. Ebből láttam, hogy nem becsül többre az állatnál. Egy ilyen bolsevik! Ha én utálatos vagyok előtte, miért nem utálatos a munkám? Ilyen helyen én nem dolgozom! Egy ilyen bolseviknél!“

Ezt a szót gyakran használja. Ügylátszik, a fogalmat ő maga alakította mögéje. A „bolsevik“ Lulunál minden rossznak a megtestesítője. Nemcsak a köszönését nem viszonzó gazda bolsevik, hanem az árus, aki becsapta, az asszony, aki levont a fizetéséből, sőt a gyereke is, ha sehogy sem bír vele.

De ez az utóbbi ritka eset. A gyerekeit imádja. Azok a legszebb, a legdrágább gyerekek a világon, mindegyik „cukor“. Különösen a legkisebb, a féléves, feketére sült, óriási szemű kisfiú! Ez tiszta cukor — mondja többször egymásután.

Egyik reggel Lulu asszisztenst hoz a munkára. A kislányát, Mazalt, aki 10 éves, szakasztott mása Lulunak, mégis szép és kedves. Pedig örökölte az anyja nagy fogait és széles száját. De a meleg, vidám, aranyfényű szeme megfogja az ember tekintetét, úgyhogy a szája alig látszik. Lulu öreg, a 32 évével, öreg és összeaszott, mint a napon szárított gyümölcs, Mazal üde és símaarcú... Csak 22 év van közöttük,

szinte hihetetlen! De hát Lulunak hét gyermeke van, nemcsak Mazalnak adta oda a fiatalságát... Szétosztotta a gyermekei között, elperzseltette a nappal, széthordatta a széllel...

Mikor a szőnyegek porolására került a sor, Lulu férjét is megismertem. Eljött és sajátkezűleg felvitte a szőnyegeket a háztetőre. Az asszony meghatott mosollyal — amely a száját egyik fülétől a másikig húzta — nézte, hogy férje, a tóraíró végzi helyette el ezt a nehéz munkát. „Nagyon jó ember ő“, mondta, „de mit tehet róla, hogy olyan szerencsétlen keze van, nincs benne parnósze.“

Természetesen nem áll meg ennyinél, hanem rögtön azt is megtudjuk, hogy „a férje, miután igazi mestersége, a tóraírás terén most nincs munka, samesz egy kis templomban, ahol havi fél fontot és lakást kap... és hogy más sameszek többet kapnak, — de hát... azok a „bolsevikok“ kihasználják férje jóságát“.

„De mindez nem baj“, mondja Lulu, „hisz nem az emberek adják a kenyeret nekem és ártatlan gyermekeimnek. Elohim adja a mi kenyerünket — csak ő benne bízunk. Meg is mondtam egy asszonyomnak: azt hiszed, tőled élek én és a gyermekeim? Nem, Elohimtől élünk mi mindannyian!“

Ezt a szót „Elohim“ sokszor hallok tőle. Úgy beszél Istenről, mintha valami egészen speciális, személyes viszonyban volna vele. Mintha a ragyogó istenarc állandóan ott lebegne az ő szegényes, egyetlen szobája felett, a kis beth hammidras udvarán, mintha nézné őt, az ő összetöpörödött feketeségét és a gyerekeinek ártatlan mosolyát, — mintha vele együtt Elohim is gondolkodna azon, mit ad ő a hét gyerekének vacsorára.

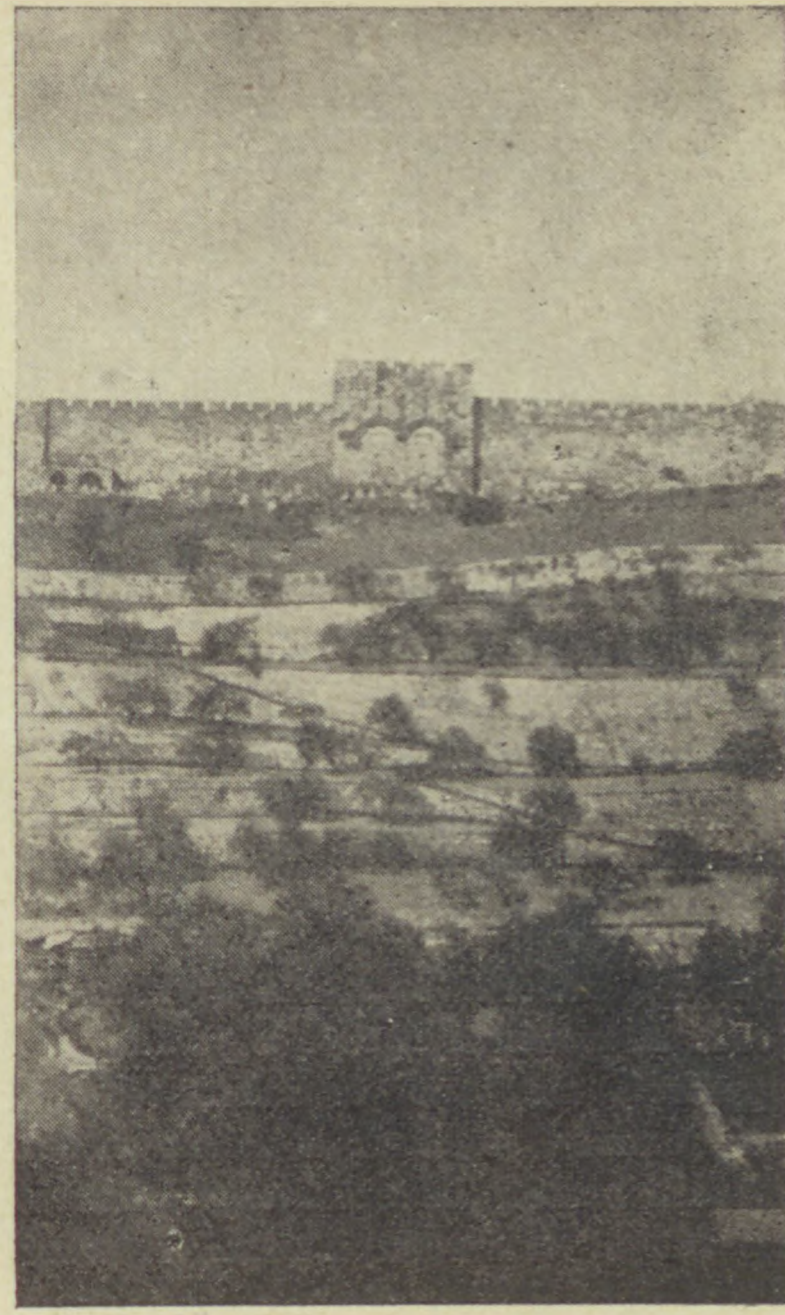
Egyetlen tényért vagy poharat sem tört el Lulu, mialatt alkalmam volt megfigyelni a munkáját, de a virágcserepekkel határozott pechje volt. A pálmát is, a fenyőt is, — amelyek itt meghazudtolva a heinei romantikát, egymásra találva, egymás mellett zöldeltek az egyik ablakban, — leejtette, úgy, hogy az ágaik teljesen összetörtek... A „gevereth“ szomorú volt, sajnálta a fácskáit, de persze azért ő vigasztalta a kétségbeesett Lulut... Másnap aztán Lulu egy gyönyörű rózsacsokorral jelent meg. Nem mondta, de tudtuk, hogy kárpótlásul hozta a pálmáért és a fenyőért... Csupa rózsaszín rózsza! Édes illatuk előnti a lakást és esetefelé összekeveredik a környékről jövő narancsvirágillattal. Úgy látszik, azon a kis templomudvaron, ahol Lulu lakik, van egy rózsabokor. Mert szombaton, a hotel ablakából láttam őt és a keblére egy rózsaszín rózsza volt tűzve... A férjével sétált a mozi előtt, ahol óriási plakátok hirdették: „Veszélyes vadászat“ és „A budapesti állatkert“ című filmeket. Mindketten, a tóraíró és a felesége ünnepi ruhában voltak és úgy bámulták a tarka plakátot, mint két eltévedt öreg gyerek... És Lulu talán ebben a percben régi házájára, a napégette yemeni tájakra gondolt, hol Elohim vihara söpri végig a sivatagot és egyformán játszik minden teremtményével.

Elisa próféta forrása Jerichónál

*József sírja Sichem (Nablus) mellett
(Dr. Róth Jenőné felvételei)*

Saar hazahav Aranykapu Jeruzsálemben

DR RÓTH JENŐ: MIT ÉS HOGYAN LÁTTAM A SZENTFÖLDÖN?

Dr. Róth Jenő budapesti ügyvéd részt vett a „Mult és Jövő“ legutóbbi tavaszi szentföldi társasutazásában. Erről számolt be a Pro Palesztina Szövetség júniusi előadójaként.

A felelet nagyon egyszerű; sokat láttam, a Szentföldet láttam. Ez a szó „Szentföld“, kinek-kinek egyéni fantáziája révén telítve van a képzelet utólérhetetlenségével. Kérdés tehát, szabad-e arról a magas piedesztálról, az illúziók szférájából a Szentföldet a realitások valóságába hozni? Szabad, mert a Szentföld a valóságban is gyönyörű és páratlan. Talán nem lenne a kép teljes, ha nem említeném, hogy előbb Rómában voltam. Láttam az emlékek városát, a vatikáni múzeumot, a sixtusi kápolnát, a Szentpéter-templomot. Csodáltam az istenteremtette ember remekműveit, kincseket, pompát, gazdagságot, a mult és a hagyományok tiszteletét és megbecsülését. És itt láttam a másik nagy élővallás, egyisten hitének eme őrhelyén, a Szentföldről idehozott bibliai emlékeket. Láttam a Szentpéter-templomban, különös becsben, Salamon templomának csodálatosan szép művészi kiképzésű fehér márványoszlopát. És lelkem még fokozottabban hajtott, kergetett arra a földre, ahonnan ezek az emlékek idekerültek. Arra a földre, ahol az egyistenhit sarjadzott, ahonnan elindult világhódító útjára a Smá Jisráel, ahonnan elindult, embermilliók győzelmes meggyőzésére az egyisten hite.

A látottak és ezzel kapcsolatos gondolatok szegődtek zarándoktársul, miközben hajónk gyönyörű napsütésben, a felkelő nap sugaraitól bearanyozva, közeledett a Szentföldhöz.

A Szentföld felülmúlta önmagát, úgy fogadott, hogy az szívet, lelket, értelmet lebilincsel. A „Karmel“ büszkén, öntudatosan, teljes tavaszi természeti szépségben állt

és várt. Gyönyörű kép tárult elénk. A Karmel félkör alakjában, mintha csak magához akarna ölelni. A kikötő mólója pedig egészen átkarolt.

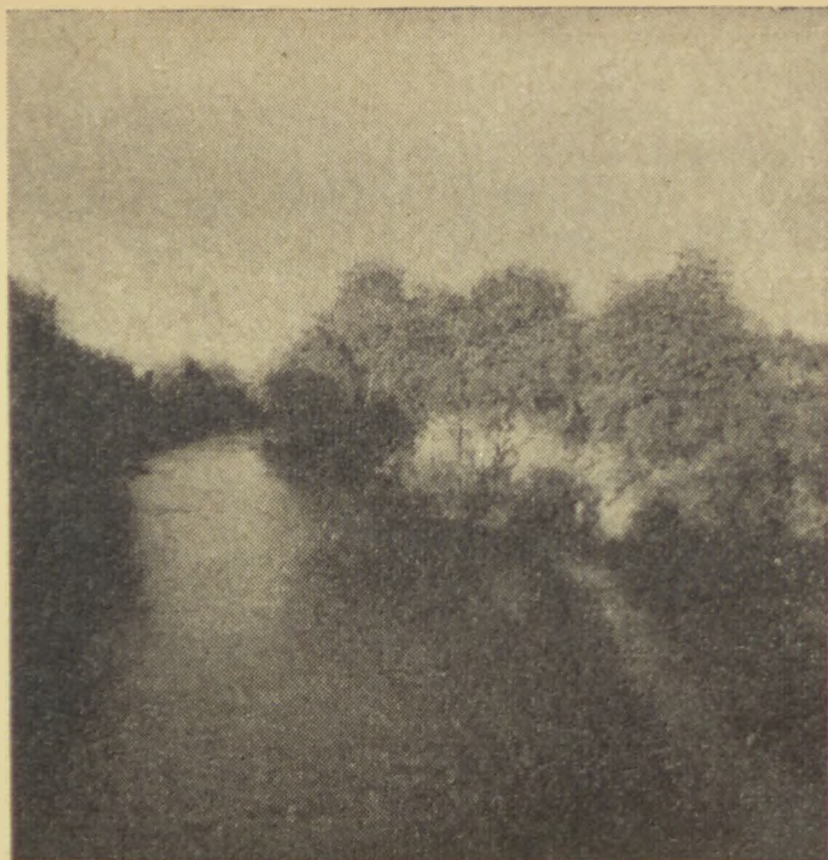
Soha nem érzett élmény volt. A természet szépsége, az emlékek sokasága, a kiszállás pillanatában, testünket, lelkünket elbűvölte, fürösztötte, mozgásba hozta. Mint megígézettek úgy mentünk, senki sem beszélt, csak az ajkak mozogtak, rebegték a „Sehechijonu“ imát a Mindenhatóhoz, hogy megérette velünk ezt a napot.

Mint a gyermek, úgy örültünk és gyönyörködtünk mindenben. A szív repdesett, a vérünk pezsgett, az arcok ki voltak pirulva. A kiszállással járó kisebb kellemetlenséget, fáradságot észre se vettük, akár egy filmoperatőr, pillanatok alatt változtattuk tekintetünket és figyelmünket az újabb és újabb, nekünk szokatlan, kellemes, meglepő jelenségekre.

Minden lépés csodálatot és meglepedést hoz, amint látom a raktárházak héber megnevezését, feliratát és az előttünk ugráló pénzváltók sapkáján és mellén csüngő réztáblát, melyen a hivatás a szentírás nyelvén ékeskedik.

Az autóbusz, rajta nagy betűkkel héber felirat: **בואו** Beszállunk. Előttünk egy intő tábla: „lo lóasén vólo lirók“. „Tilos dohányozni és köpködni.“ És a sok jóleső érzés kacagásba, nevetésbe tör ki, mikor megszólalok: nini, itt nincs Opasno je van se nagnuti. Ez a megjegyzés nem volt nagyon szellemes, de helyénvaló se volt, mert a következő pillanatban már megláttam a táblát: „Aszur lehóci eth harós vhajodajim derech hachalonoth“, tilos a fejet és a kezeket az ablakon kidugni. De az idegeink, érzékeink a boldogságtól ekkor már pattanásig feszültek és a kacagás a feszültséget feloldotta.

És ott láttam a kor kereskedelmének modern, leg-hatalmasabb eszközét, a reklámot, a Dubeck-cigarettát.

Szentföldi pillanatfelvétel

Dubeck, héberül és alatta „tov mikol tov“ azaz mindennél jobb. A szentírás nyelve a reklám szolgálatában! És milyen egyszerű, megkapó és sokatmondó, mindent kifejező, de még ennél is több az a másik hirdetés: „Ivri dabér ivrit“. Héber, beszélj héberül! Egy pillanatnyi lelkiismeretfurdalás fut át valamennyiünkön. Kétezer év kellett az öntudatra ébredésnek, az önfelismerésnek, hogy világgá kürtöljék ősi módszerrel, harsonával, amely falakat tud repeszteni, hogy aki „héber, az beszéljen héberül“.

Vajjon ki tudja, ha nem cseréltük volna fel az ősi héber nyelvet holmi nyelvkeverékekkel, nem lett-e volna díszünk és vértünk a szentnyelv még a diaszporában is.

Ez a kérdőjel rajzolódik elénk és eközben a Karmel tetején a szállásunkhoz érünk. A cégtáblán nem látom a Hotel szót, de ott van ez a szó מלון „Malon“, a hotel szó héberül.

Nincs átöltözés, senki sem fáradt, csak lelkünk szomjas. Sivatagi szomjasok vagyunk, betelhetetlenül látni, magunkba szívni minden érzékünkön át a Szentföldet. Rohanunk a legmagasabb pontra, Éliás próféta hegyének csúcsára. Ez a panoráma méltán mondható a Szentföld ékkövének.

Festeni vagy elképzelni szinte lehetetlen ezt a szépséget, a Karmelt, amely a szívárvány minden színétől ékes és ezt öleli a tenger palástszerűen és messziről ide fehérlik a hófödte Libanon.

A gondolatok versenyt futnak. A természet csodálattal folyton rést ütnek az emlékek. Éliás próféta, az ő barlangja és a zsoltárosok és a többiek és mind, akik a Karmelt oly fenségesen megénekelték.

De a mult kódán át lehetetlen észre nem venni a mindennapi életet, a hatalmas „Néser“ cementgyár kéményeit, a munkát jelző füst felhőit, lázas nyüzsgést, mozgást, termelést és építést, azt, hogy a mossuli petróleum vezetéke ide torkollik. Látom a lapályban a Bathgallim Hullám völgye, Hadar Hakarmel, Herzlia, Nachla, Achuza városrészt, amit zsidók alapítottak, szépítenek és bővítenek. De héber szavak ritmusa, pattogása üti meg dobhártyánkat, a hang felé húzódnak, a konyhából hallatszik. A „Malon Teltsch“ úrnője osztja a parancsot szakácsnőnek, pincérnek. Áhitattal és szégyenkezve hallgatjuk, mert mi zsidók bizony nem értjük mindegyik szót.

Egyikünk telefonálni akart, a telefon mellett egy könyv, felnyitja, minden szó benne héber, nem tudja, nem imakönyv-e. Ha a sok szám nem lenne benne, talán meg is csókolta volna. Nem tud eligazodni. A szobalány lapoz és keresi ki a telefonszámot, majd héberszövegű dalt dudolva takarítja a szobát.

Még egy tekintet az „Égetőhely“ irányában, ahol Illés

próféta a „kétkulacosokat“ korholta és az Örökkévaló mindenhatóságát igazolta.

Ebéd után a várost tekintettük meg. Hébernevű utcákon megyünk a Hadar Hakarmelhez. Itt van a reáliskola, templom, kórház, a Technikum. Előtérben angolmintáju díszkert, narancsfabokrokkal, ciprusokkal. Sietünk az előadóterembe és felesleges elmondani, hogy miért, mindenki az első padban akar helyet foglalni. Felkiáltok: itt mind egy, itt az utolsó pad is az első pad, itt nincs szégyenpad. Büszkén, megelégedetten, otthonosan ül mindegyik az utolsó padban is. Nincs tanítás, a húsvéti szünet miatt, de egyik tisztviselő készséggel ad felvilágosítást. Elmondja, hogy a tanulók versenyeznek a tudásban és a Technikum csak 30% segélyre szorul. Van arab tanuló is, aki persze héber nyelven és nem az utolsó padból hallgatja az előadásokat.

Kifelé jövet, a reáliskola előtt egy grundon megyünk, ahol a gyerekek héber vezényszó mellett bakot ugranak.

A sok öröm és megelégedésbe egy kis bánat is vegyül. A Bath-gallimon át Élijáhu barlangjához közeledünk. Meglepetéssel és megdöbbenéssel láttuk, hogy ez a szent hely magánbirtok, egy arab tulajdonában van. Szemlesütve, bujkálva megyünk a barlangban, arra gondolva, kit terhel a felelősség azért, hogy a belépés a tulajdonos jószágától és akaratától függ.

A hegyről a völgybe vezet programunk és útunk. Másnap az Emekbe mentünk. Kövér, zöld búzatáblákon legeltetjük szemeinket. Első stáció a Kfar-Jósua. Majd néhány szép falu, telep után feltűntek a nahalali mezőgazdasági leányiskola egészségtől duzzadó, szép termetű leányai. Körük fényes volt, de nem a manikűr-szalonnak köszönhetően, hanem a föld fényesítette, gyomlálás közben. Ajkuk vérpiros volt, de nem a rúztól, hanem az egészségtől, arcukon az élet színe, nem a puder adta, hanem a keleti nap sugara. Egyik a kertet locsolta, a másik szekérben állva hajtott a lovakat és egy csoport, libasorban dolgozva, sort csinál a zöldseges kertben és héberül dalolva, énekelve, kapáltak, gyomláltak.

Kis rövidujjú trikó-ing és úszónadrág az öltözetük. Nagyön praktikus, nem akadályozza mozgásukban, munkájukban. Fehér leányszobájuk tisztaságot, megelégedést, bizakodást regél, amit ők élőszóval erősítenek meg. Peszachra készülnek, surolnak, meszelnek. Fénylik itt minden, szoba, konyha, közös ebédlőterem és gondozott az istálló, tyukászat is. Hollandi tehenek, nagyszerűen ápoltak. Szólitgatjuk, simogatjuk, de hiába, oda se figyelnek. Itt még a tehenek is csak héberül értenek. A leányok, ha héber néven szólítják, azonnal bögnek és bégetnek. Így láttuk a legrealisabban és legromantikusabban a héber nyelv feltámadását.

SZÉKELY BÉLA: A ZSIDÓ GYERMEK PSZICHOLOGIÁJA

Székely Béla, a kitűnő gyermekpszichológus, akinek „A te gyereked” című nevelési kézikönyve és gyermekpszichológiája igen nagy sikert aratott, olyan kérdést vet itt fel, amely bizonyára a hozzászólások sorát váltja majd ki.

Beszélhetünk-e külön „a zsidó gyermek pszichológiájáról”, — vannak-e olyan nevelési szempontok, amelyek csak a zsidó gyermekre vonatkoznak? — erre a kérdésre kívánunk e kis tanulmány keretében választ adni. Ez a kérdés korántsem elméleti, az élet valósága nap-nap után felveti, anélkül, hogy a megoldáshoz hozzásegítené a válaszra váró szülőt. Mi ehhez a problémához kizárólag a *gyermek szempontjából* kívánunk hozzászólni, s azokat a motivumokat keressük, amelyek a gyermek egészséges, harmonikus emberré-érésében, egyéniségének kialakulásában a *zsidósághoz való tartozás* állapít meg és formál ki.

A modern gyermekpszichológia megállapítása, hogy a gyermek egyénisége már öt-hat éves koráig kialakul. A klinikai gyakorlat ezt az első gyermekkort igyekszik elevenné tenni, hogy ezen keresztül megállapítsa: mi volt az az életmény, esetleg tragikus súlyú megélés — trauma — amely a gyermek ilyen, vagy olyan irányú lelki kialakulását befolyásolta. Az így elevenné vált, felszínre hozott motivumok, „első emlékek” között szinte törvényszerűen jövőnk rá arra, hogy egyáltalán nem közömbös a gyermek lelki fejlődésére nézve az, hogyan élte meg életében legelőször azt, — hogy zsidó.

A modern analitikus-pszichológia világhírű megalapítója, Sigmund Freud, önéletrajzában megemlékezik egyik ilyen gyermekkori sérüléséről, amely éppen abban a formában érte: „zsidó!” — Ernst Toller most megjelent életrajzában — „Eine Jugend in Deutschland” — ugyancsak arra emlékszik vissza, hogy három-négyéves korában milyen fájdalmat okozott az, hogy kis keresztény barátnőjét nem engedték vele játszani annak szülei. Klinikai gyakorlatban szinte sztereotipen tér vissza a kisgyermek életébe az a motivum, hogy egyszerre, váratlanul, előkészületlenül és keserűen szembetalálta magát azzal a misztikus kérdéssel: *te más vagy, rosszabb, mint mi, — te zsidó vagy!*

Hány anya emlékezik vissza arra, amikor gyermeke a játszótérrel, az ovodából, vagy az iskolából egy szép napon sírva és megdöbbenve jött haza, mert valamelyik barátja szemébe vágta a súlyos, megbélyegző sértést. Igen gyakran tapasztaljuk azt, hogy a kisgyermek ebben a keserű formában veszi életében először tudomásul, hogy a zsidósághoz tartozik. A szülők, — ott, ahol az otthonnak nincs pozitív zsidó karaktere — akárhányszor félve titkolják a gyermek előtt ezt a kérdést. — „Majd ráér megtudni, úgyis elég korán tudja meg”, — hányszor halljuk ezt a mondást az óvatos szülőktől, — amikor azután bekövetkezik a kisgyermek életének az a keserű órája, amikor a zsidósághoz való tartozása kiközösítés, megbélyegzés, kicsufolás, esetleg verekedés formájában jut el hozzá.

Természetesen, megállapításaink nem vonatkoznak azokra az otthonokra, ahol a gyermek a legkisebb kora óta megéli azt, hogy ő egy zsidó közösség tagja. Maga az esti héber ima korántsem jelenti még ezt. A legtöbb kisgyermek, aki esti imáját héberül mondja el, azt hiszi, hogy minden gyermek így imádkozik, tehát az ő számára az ima és a zsidóság nem azonos és egyértékű fogalmak. A zsidóságnak egy ilyen esti imára szűkített szurrogátuma még korántsem jelenti azt a pozitív zsidóságot, amelyre gondolunk. A zsidó élet valósága az, ami lehetővé teszi, hogy a kis-

gyermek a zsidósággal ne találja magát problematikus formában szembe.

Az ilyen zsidó otthon azonban egyre ritkább — csak a szigorúan vett vallási életűeknél találjuk — s így ez a kérdés egyre gyakoribb, egyre súlyosabb. Most ne is beszéljünk azokról az extrém esetekről, amikor a zsidó anya gyermekét a nevelőnőre bízta s az a maga vallásának felfogásában neveli, tanítja imáira s viszi el — a saját templomába. Az ilyen gyermek azután teljesen elveszti a talajt a maga kis életében s annál súlyosabb számára az az inzultus, amely abban a zsidóságában éri, melyről nem is tud, nem is hallott.

A zsidó gyermek nevelésének kérdésébe így ékelődik be egy olyan probléma, amelyet nem lehet és nem szabad figyelmen kívül hagyni. Félre ne értsenek: nem *zsidó* szempontból bír csupán ez a kérdés esetleg elhatározó jelentőséggel, — ez a szempont, bármilyen fontos, nem tartozik most ide, — de elsősorban és mindenek felett a gyermek egészséges lelki kialakulása szempontjából. A kisgyermek számára minden, ami tehetetlenségére, gyengeségére vonatkozik, súlyos sérelem, amely önbizalmát aláássa, hogy azután helytelen utakon keressen kárpótlást, a maga módja szerint: érvényesülési lehetőséget. A kisgyermek amúgy is meglevő fogyatékosági érzése egy új tehertétellel növekedhet azzal, ha sérelem, bántás formájában szerez először tudomást arról, hogy zsidónak született. És mert a leggonoszabb nevelés sem tudja megakadályozni, hogy a kisgyermeket, — ha gyermekközösségbe kerül — ezen a területen sérelem ne érhesse, feltétlenül és egyedül profilaxis-sal le-

A Galil és védőnői. A Tel-Chajban Jozsef Trumpeldorral együtt elesett két Chaluca emlékszobra. Hagalil vesomrotav

het a kisgyermeket — szinte azt mondhatnók — *immun*-ná tenni a sérelemmel szemben. Bármilyen különösen hangzik, de azt kell mondjuk, hogy a kisgyermek nevelésének egyik első feladata, már az értelmiség kialakulásának korai fázisában, hogy megértesse: te zsidó vagy, s ez nem azt jelenti, hogy te kevesebbet érsz, mint más, mint a nem zsidógyermek. Ennek a megértetése természetesen nem ilyen egyszerű. Hiába *állítjuk* ezt a tömondatot, ha a kisgyermek a zsidósághoz való tartozását nem éli át olyan pozitív formában, hogy ez legyen azután az, ami profilkaktikus jelentőséggel bír.

Zsidó anyáink elfelejtették a nagyanyák bölcsődalait és elfelejtették a meséket is. Általában: elfelejtették a multat, az őseket, a dédszülőket. Pedig a multtal való összeköttetés az, ami a kisgyermek számára primér oltalom minden támadással szemben. Ha a kisgyermek meséken és történeteken át megéli, hogy a zsidóság a pozitivum, a mult és az ő valósága, akkor arra is elő lehet készíteni, hogy vannak, lehetnek, akik fennakadnak az ő zsidóságán, akik csufolják, — de neki ez nincs miért fájjon, sőt büszke lehet arra, hogy zsidó.

Mi vagyunk a gyengébbek. Mindaddig, amíg a „zsidókérdés” nemcsak a felnőttek társadalmának szociális és lelkiproblémája, de visszatükrözésében szembetalálja magát a kisgyermek, mihelyt nemzsidó gyermekek közé kerül, — nekünk is védekeznünk kell e megnyilatkozás ártásai ellen. *Nem lehet elég korán védekezni ellene.* Nem túlzás, amikor azt állítom, hogy végzetes befolyással lehet egy gyermek emberi kialakulására az a sérelem, amely éppen abban érte, hogy zsidó. A zsidó ifjúság fokozott neurózisának igenis ez egyik, nem is elmellőzhető komponense. És a felnőttek lelki életében is megmarad egy el nem intézett, fájó kérdésnek, annak a „zsidó-komplexus”-nak, amely szinte elmaradhatatlan neurotikus tünete a különben talán jól elrendezett lelki életünknek.

Igenis — bármennyire is fájdalmas — a „zsidókérdés” elsősorban és mindenekelőtt — ha ez talán meg is döbrent egyeseket, akik nem akarják ezt tudomásul venni — *nevelési probléma.* Mindaddig, amíg lehetséges lesz, hogy gyermekeink sírva és összetörve jönnek valahonnan haza, mert

így tudták meg, hogy zsidónak születtek, — nem lehet szó egy egészséges zsidó generáció kialakulásáról. A külső viszonyokat mi nem változtathatjuk meg. Hermetice nem zárhatjuk el gyermekeinket más vallású gyermekek elől, akik esetleg otthonról már magukkal hozzák azokat a megjegyzéseket, amelyek bennük súlytalanok, de a zsidó gyermek lelkén mégis: bélyeggé lesznek.

Egyedüli megoldás: neveljük már eleve „realitátsfahig”-ekké gyermekeinket; arra, hogy — a zsidóságot, a zsidóságukat is el tudják viselni, bármilyen formában is találják magukat ezzel szemben. Ennek útja pedig: a pozitív zsidóirányú nevelés. Ennek hordozója pedig: a zsidó anya.

Így válik a zsidóság kérdése *nevelési faktorrá.* Azt akarjuk, hogy gyermekeink lélekben is egészséges *emberekké* fejlődjenek. Egészséges emberré pedig csak akkor lehetnek, ha nem éri őket *zsidóságukban* sem sérelem. Örök és fájdalmas kór ez, amely egyre visszatér. De nem törhetünk át rajta, mert külső világ, „gazda-nép” az, amely ezt a kórt életünk köré kiformalja. Ezt tudomásul kell vennünk s ezért valljuk azt, hogy elérkezett az ideje annak, hogy a nevelésben és elsősorban a nevelésben számoljunk ezzel a kérdéssel. Nem azért, hogy teljes értékű zsidókká neveljük gyermekeinket. Ez sem lenne hiba, de ez nem elég. De azért, hogy teljes értékű, harmonikus *emberekké* formálódjanak. Ez minden nevelés célja. A zsidó gyermek neveléséé is, amely tehát — szükségképpen más, nehezebb feladatot ró minden zsidó anyára. Ezt a feladatot pedig a *zsidóságon* át oldhatja csak meg.

Így válik végső konklúzióvá az a megállapításunk, hogy a zsidó gyermek igazi nevelője csak az lehet, aki teljes összhangra tudja hozni önmagában a zsidót és az embert. Aki a zsidót hanyagolja el, az nem tud teljes értékű embert nevelni gyermekéből, aki csak a zsidót domborítja ki, annak gyermeke éppen a teljes emberi értékévé való kialakulásban mond csődöt.

Tragédiánk — a zsidó nevelés tragédiája volt. Hogy ezt felismertük, talán ez az, amin keresztül a zsidóság kérdése, amely tehát *pszichológiai probléma*, s elsősorban az, — megoldást nyerhet.

Barát Endre: Marci bácsi halála

*Járt-kelt, loholt, sok dolga volt,
Hűséges templomszolga volt...
Szép fáradtság ez, szent robot:
Nyitva-csukta a templomot!*

*Marci bácsi... Kopott, szikár
Alakja még előttem áll,
Amint imára zörgetett,
Vagy ócska pixist csörgetett.*

*S akármerre, ha útja volt:
Zsebben a templom kulcsa volt...
Egy világ: nála ennyit ért,
Nem hagyta el semennyiért!...*

*A lépte olykor reszketeg,
Kínzó öregség lepte meg,
Ránc ráncra gyült a homlokán
Zord hetven évek nyomdokán...*

*S egyszer... Szlichesz volt s éjszakán
Keltünk majdnem, én és apám*

Barát Endre, kinek most jelent meg *Anteus* dalol c. verskötetje

*S mentünk, hajnali négy felé
Templomi pisma fény felé...*

*Kevésbeszédű, ásító:
Jött még velünk egy pár zsidó
S hogy odaértünk: „lám, mi ez...?”
Nyitva a templom s nincs samesz...?!“*

*Szorongás ránk ereszkedett,
A gyertyák fénye reszketett
És lomha árnyék-szörnyeket
Mázolt szét a padok felett...*

*Nagy csend... Nem volt egy árva nesz
És lenn feküdt a vén samesz
Halottan... Teste már kihült,
A keze görcsbe merevült...*

*Holt szeme nézett, mint azok
Nézhettek: régi főpapok...
Arcán rajongó, furcsa hit
S fogta a templom kulcsait...!*

DR WOLF GYULA: RATHENAU EMLÉKEZETE

HALÁLA ÉVFORDULÓJÁRA, 1922 JÚNIUS 24.

Herzl óta talán legnagyobb fia volt fajtánknak. Merőben ellenkező az életfelfogásuk, mindenben ellentétes az életfolyásuk, a végük, tragikus sorsuk azonban közös, összetalálkoznak a zsidó mártírok kalendáriumában. E kalendáriumba azok lesznek bejegyezve, kik a mi etikánk egyik legfőbb tanítása szerint éltek és haltak: **רחמנא לבא בעי**, kiknek szíve és szándéka tiszta volt az Isten előtt. Két romantikusa a zsidó szívnek, két csupa-szívember a szívtelen technika századában; az egyiket a szíve ölte meg most 30 éve, a másikat ugyancsak a szíve miatt pusztították el 12 év előtt. Az egyik a poéta, a testnek, a népnek varázslós föltámasztója, a másik a technikus, a merő szellemiség szerelmese. Az egyik mint csendes szépíró indult el a „Presse“ szerkesztőségéből és mint milliók jelszava, vezére hanyatlott fiatalon sírba; a másik mint szürke villamossági szakember vagyont, nevet, pozíciót szerez magának, hogy mindenét odaáldozhassa az emberiségnek. Az egyik már ott ül az Őrnak jobbján, az ő dolga már elvégeztetett, a neve beteljesülő program.

„Életöztön a halónak — bénult idegre zsongító hatás

Reménye a reménynélkül valónak — önérzet, öntudat, föltámadás!“

A másiknak átlőtt szíve még vérző, sajgó seb e korszak lelkiismeretén, édesen fájó büszkesége a ma keresztre feszített német zsidóság géniuszának.

Pár éve ünnepelték szerte e világon egy gyémánt-köszörülő bölcseknek harmadik centennáriumát, aki örökül hagyta többi között az *amor dei intellectualist*. Most egy bölcseledő mérnökdoktorról emlékezünk meg, aki a *sacrificium intellectus* fogalmával gazdagította lelki kincsünket. Amaz nappal fúr-farag, prizmát csiszol, hogy éjjelre az abszolút lélek a substantia honába lopja át magát; emez nappal dinamót konstruál, gyárakat épít, hadakat szervez, hatalmakkal tárgyal, hogy naggyá, gazdaggá, legyőzhetlenné tegye nemzetét, éjjel meg új molekulár-teóriákkal bibelődik, új utakat keres úgy a tudományban, mint a társadalomban, hogy új synthesist állíthasson a túlzásba vitt analysis helyébe. Amire már 150 év előtt Goethe ráeszmélt, ő megformulázza: „*Die trennenden Bemühungen immer und fortgesetzt bringen nur Nachteil hervor. Das lebendige zwar kann man in Elemente zerlegen, aber man kann es aus diesen nicht wieder zusammenstellen und beleben.*“ Korának jelszava a társadalom szétbomlasztása, a race-kutatás, az osztályharc; az ő hivatása lett volna a széttépett tagokat egy új, élő életképes szerves egésszé éleszteni. Tán túlmerész egybevetés az amsterdami padlásszoba mécsese mellé odaállítani a grunewaldi palota hajnalba nyúló lámpafényét, pedig hát közös fényforrásuk, az, amiről a mi törzsünkben sarjadt nagy olasz költő így énekelt: „*Riaccendi la tua lampada con l'olio dei tuoi olivi!*“ Gyujtsd fel mécsesedet a magad olajbogyójából sajtolt olajjal. A régi zsidó olaj világosságánál született meg a *sacrificium intellectus* gondolata is. Az értelem áldozatosága, a belátásból következő áldozókészség, az ő szaván szólva: az önfeláldozás, mint lelki szükség. „*Das freie überzeugte rechtzeitige Opfer einer intellektuellen Existenz zur Sühne eines unverschuldeten Zwiespalts!*“ Milyen döbbenetesen súlyos szentencia, miből évezrek lélek-megülő lehellete érzik. Az áldozati eszme, mi végig kíséri az ember kultúrtörténelmét az ősidőktől kezdve a mai napig, megmagyarázva egy tömör mondatban és demonst-

rálva önnönmagán, mert sejti, hogy saját sorsának előtudatával írta ezt le. E sors elől nem igyekszik rejtőzni, menekülni, szinte küldetési ujjongással megy neki — néz neki elébe.

Nem tudom, vajjon e jellemzésnek a gyengéje, vagy pedig az ő jellemének erőssége az, ha Rathenauban nem bírom különválasztani a homo moralist a homo judeustól. Tán elfogultságom mondatja velem, hogy Rathenaunak, mint fajtánkbeli megannyi nagy embernek moralitása az ő judeizmusából fakadt, aminthogy az ő igazvaló zsidóságát az ő magasfokú erkölcsisége diktálja. Az „unverschuldete Zwiespalt“-tal szembeállítja elhivatottságának, lelki teljének hitvallomását: „*Ich bin ein Deutscher jüdischen Stammes* (ezt a Németbirodalom külügyminisztere mondja és nem beszél israelitischen vagy mosaischen Glaubens“-ról!). Die Natur hat in herrischer Güte die beiden Quellen meines alten Blutes zu schäumenden Widerstreit gemischt: den Drang zum Wirklichen, den Hang zum Geistigen“. Drang zum Wirklichen: ez a német reálpolitikus mottója, Hang zum Geistigen: a zsidó lélekembernek, a morálfilozófnak krédója. A homo moralisban felolvadt homo hebraeus ő „*der über Zeiten und Räume blickt um die höhere Menschheitsstufe zu begreifen.*“ Amint Spinoza etikája kor- és térmentes elképzelésű, úgy Rathenau hitvallása is kötöttség nélküli: über Zeit und Räume blickt. Neki a religio megkötöttséget jelent, szerinte ez csak a katholicizmusra illik; az ő hite: Glaube, hinni tudás, elképzelni vélni merés, a hitnek gáttalansága szárnyalás, emelkedés. Ilyképpen dogmák helyett a zsidó etika kiált ki Rathenau minden sorából és beszédéből, akár politikáról, akár államgazdászatról, vagy jogról esik szó. Ő a nagytökés, a profitember, a technikus, a diplomata *Versittlichungot* követel az egész vonalon. „*Versittlichung ist die Beseitigung der falschen Menschenwahl... Einkehr zu sichtlicher und geistiger Gesundheit... Die Welt bedarf eines Menschenreiches als Abbild des Gottesreiches, des Reiches der Seele, der Freiheit, der Gerechtigkeit.*“ Ez az, amit a zsidó messiánizmus az ő utópiái közt így formuláz: *letaken olam bemalchut sadaj* = megjavítani a világot az Isten uralmával és *lehaavir memselet zadon min haarec* = eltörölni az erőszak hatalmát a földről. Kétezer éve imádkozzák és áhítják a zsidók e programot, de tettekben megszólaltatni, a praktikus élet politikájának napirendjére tűzni Rathenau merte először és végül meg is halt érte.

Amint eszmei struktúrája erősen emlékeztet Spinozáéra, úgy életberendezése, modora, az emberekhez való viszonya stb. szinte kínálják az összehasonlítást. Nem volt társas lény, barátja úgyszólván egy se; nem házasodott meg, egyetlen meghittje az édesanyja, akit imád. Zárkózottságát mintha jelképezné házának keskeny bejárata, miben két ember se fért el egymás mellett. E szűk sikátorszerű ajtónyíláson azonban úgy jött be és ki olykor-olykor Berlin szellemi elite-je, mint az amsterdami padlásszoba lakójához szoktak feljárni Holland humanistái, vagy a hesseni választó követei. Ha szükségét érzi a társadalmi érintkezésnek, tudósok, művészek és schöngéistokkal veszi magát körül, e tekintetben a renaissance tüneményes férfaira, egy Lorenzóra, Pico della Mirandolára, egy Biblienára emlékeztet. Montaigne-be szeret elmerülni, Petrarcat olvassa, finoman csiszolt verseket ír, majd meglelt korban hozzáfog héberül tanulni, hogy megérthesse a Midras költészetét és

magába szívhatta a Júda rétjein termő aranyszirmú virágok illatát, miképpen Provence daltelt mezőin is otthonosan mozog. Azt mondják, a Waldstein-szonátát olyan avatottsággal játszotta, mint kevés művész. Írása kifinomodott ízlés, hiányzik belőle a rhetor dikciója, de a leghidegebb materiális témának földolgozásába is poézist, muzsikát tud belévinni. Romantikus elragadottsággal szereti tárgyát, a szürke csendes ember patétikus lesz, nekilelkesül, akár politikáról, akár képekről, vagy a legújabb egyiptomi leletekről, akár a nyersanyagellátásról ír tanulmányt.

A történetírónak, ki majd megrajzolja Rathenau oeuvrejét, külön nagy fejezetben kell foglalkoznia a *homo oeconomus*-sal, a nemzetgazdával, mert ő nyomós okfejtéssel szól belé korunk nagy problémájába, a tulajdonjog kánonját viharosan döngető vitába is. Ebben — Werner Sombart — Aquinói Tamás követőjének mutatja magát. Az aquinói szerint a munka az, amelynek révén a külső dolgokat magunkhoz kapcsoljuk, ez a tulajdonnak természetjogi forrása; magában a munka azonban nem alapozza meg feltétlenül az egyéni magántulajdont. A megmunkált dolog ugyanis rendszerint nem az egyes ember fáradozásának az eredménye, hanem mihelyt valamely civilizáció kialakult, több embernek, bizonyos értelemben az egész társadalom fáradozásáé, mert a társadalom teszi lehetővé az egyesnek a termékeny munkát. A külső dolgok nem mennek át teljesen és korlátlanul az egyén tulajdonába, hanem és itt következik a nagy kérdés, a társadalom-e a tulajdonos és az egyén csak bérlő gyanánt szerepeljen-e? Az ideál elvben a kollektív és az egyéni tulajdonjog synthesise lesz: vagy kollektív tulajdon teljes egyéni használati joggal (ilyen a mózesi törvény), vagy *egyéni tulajdon szociális megterheléssel*. Mint Thomas, úgy Rathenau is az utóbbi mellett foglal állást. Szerintük minthogy a feleslegnek szociális célokat kell szolgálni, az erényes embernek (h. moralis) ezen az alapon nemcsak szabad, hanem olykor kötelessége is felesleget szereznie, illetve feleslegre törekedni. Az, akinek szociális érzéke van és helyesen tud gazdálkodni, céljaul tűzheti ki a nagy vagyont, de a vagyon kezelése produktív legyen és a minél nagyobb számban foglalkoztatott munkások megfelelő bért és részesedést kapjanak. A morális ember vagyonszerzésével járó pompaszeretetre és az így realizálható nagylelkűségre szükség van, mert nélkülök nem virágozhatnak se művészet, se tudomány. Íme, a modern kapitalista Rathenau a középkori skolasztikus doktrínának, a thomismusnak tanítványa. Eme ellentmondás is egyik része egyéb belső konfliktusainak, amely konfliktusok határos mesgyéjüvé teszik tragikumát az amsterdamiével. Míg Spinóza népének vallásával jut összeütközésbe az új igazság miatt, de szakítani vele nincsen szándékában, addig Rathenau osztályának, akiket a hatalomban képviselt, érdekeivel, társadalmának hagyományaival küzd, támadja, egyúttal védi is azokat. Gyűlölve szereti a pénzt, mint Strindberg az asszonyt. Üldözni kész a tőkét, aminek képességeit és pozícióját köszönheti, az utolsó a modern nemzetgazdasági írók között, ki görcsösen védi a kapitalizmust, mint szükséges rosszat. Míg Lassalle, némely tekintetben előfutárja, a forradalmi szocialista allűrjeivel tetszeleg magának, ő a politikai és elméleti reformer a hagyomány láncait megadással rázza. Elgondolása itt is a synthesis, összebékülést, az érdekek összehangolását tanítja, itt is az élet vallásos áthatottságától várja a jobb jövőt. Életharmóniáról, egy kiegyensúlyozott, szenvedélytelen embergénuszról álmodzik még gazdaságtani munkáiban is.

Ha most legvégül mint államférfiút: *homo politicust* vesszük szemügyre, alakja még jobban megnő, biblikusan emberfelettivé, prófétaivá magasztosul, a politizáló prófé-

tának, Jeremiásnak emléke csap ki utolsó éveiből. Eljön tán majd az idő, mikor egy új német Michelangelo megragadja a grandiózus témát és egy új — német — sixtini kápolnának mennyezetére odafesti az új Jeremiást, amint az ő imádott Reichjának romlásán kesereg, vagy amint látnoki megérzéssel óva inti vészbe rohanó urát és nemzetét a történelmi kalandtól! A maga eszmei szférájában élő prófétának felzokogása, egy ragyogó lélek kiállása tusára a gonosszal, az aljassal — minden írott szava, ami 1918—22-ben napvilágot látott. Siratja a császárság, a magas kultúra kialudt fényét, siratja a megcsalt népet, mint üres jelszavakkal egymást követő puccsokkal pártokra szakítva, egymás ellen gyilokra visznek a demagógok. Már a romlás kezdetén meglátja az apokaliptikus állatot, amely a következő években valóban véresre marja az eszeveszett birodalmat. Homér vízióját citálja:

„πρὸς δὲ λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χιμαίρα“

Előlről a sovinizmus nekivadult oroszlánja, hátulról meg Lenin sárkánya tépi, marcangolja, középről meg a chiméraszerű alakulatok barbarizálják el a fehérhaj Európáját és teszik majd romhalmazzá, mint tették annak idején az Orsinik és Colonnák frakciói állatlegelővé a szent Rómát. — A sorsa is próféta sors, kigúnyolják, meghurcolják, csúfos szóval csitítgatják, de mint az Anathothbelit, őt se tudták elhallgattatni. Amannak heve, elszántsága, a küldetés kényszere zeng ki szózatából (An Deutschlands Jugend.) „Nichts will ich von euch, als Mitdenken, Mitsorgen, Prüfung, Besinnung. Verschliesst Ihr euch vor mir, so rede ich zu mir selbst und meinem Schöpfer; denn reden muss ich und darf nichts verschweigen, obwohl ich weiss, dass jedes Wort nur neues Unfrieden schafft bei denen, die mich hassen und verfolgen.“ Mondatok ezek, mintha egyenesen próféta agyából, hitvalló szívéből folytak volna a tollba. Bibliai hangot üt meg, mikor méltányos békéért emel szót. El kell olvasni a pápához, a House ezredeshez írott nyílt leveleit, a föltámadt, a békét sirató Jirmija panasza csendül újra föl bennük csodaként a XX. században. Elégiáinak folytonos refrainje a megfelelhettelen kérdés: Kinek bűne volt a háború?! Egyik népé, egyik kormányé se, mondja, hanem az esendő emberé, a léleknélküli, túlmechanizált, a technokrácia járma alatt nyögő Európáé, hol már évtizedek óta mindenki a más falatjára les, ahol szemérmetlen természetességgel, állati elfogulatlansággal csak élvezni, gyönyörözt habzsolni volt a jelszó. A háborúra olyan vidám gondtalansággal készültek és vonultak — mondja másutt —, mint a paraszt a disznótorra. Vajjon nem az ótestamentum zord Jeremiásának ostorcsapásos szava ez, amint a bűnbe bódult Európának lelkiismeretét serkenti vezeklésre, ébredésre, azért az Európáét, melynek az ideálja ma is a boxbajnok ökle, parfümjé a benzin, lélegzete a tempó lihegése, fejdíszé a rohamsisak, hangadója a biceps artisztokráciája, vitadöntője a kézigránát. Csupa kampó, csupa nyíl és semmi kereszt! Rathenau büszke nemzete, rabbáti bagójjim, a népek tanítómestere romban hevert, hajetá lamasz, robotosa lett a nép legnagyobb ellenségének: a szenvedélynek. Ezt a népet akarja Rathenau a zöldasztalnál megmenteni. Cannes, Wiesbaden, Genova nemzetközi konferenciái hallgatják és bámulják diplomáciai hölcességét, zsenije pillanatnyi diadalt arat, megnyeri az ellenfél belátását. Mint triumfátort fogadja Berlin és rá pár nap múlva, egy nyáreleji reggelen, orvul meggyilkolják. Gyászünneppel temetik, akárcsak Róma a leszúrt Caesart; — ma-napság csak nevét is említeni hazájában, életveszedelemmel jár.

Pianist Prof. Paul de Comne

„Elcsigázottság” — „Erschöpfung”

Dr. William Brodyés, a Nobeldíjas

KONI MIKLÓS SZOBRÁSZ ÚTJA VÁSÁRHELYBŐL BÉCSIG

Mint *Kohn* Miklós indult el Marosvásárhelyről 19 éves korában, hogy Bécsben fejlessze művészi tehetségét. Marosvásárhelyen fadaragást tanult, amely nem elégítette ki művészi ambícióit. A bécsi akadémia felismerve tehetségét, felvette ösztöndíjas növendéknek és eltekintett az előírtas érettségi vizsgától is. Innen már könnyen ívelt felfelé pályája. Három pályázatnak lett a nyertese. Mindhárom szoborművét ünnepélyes keretek között állították fel az osztrák fővárosban. Az első műve a magyar származású prof. Heinrich Glücksmann dramaturg bronzszobra, felállítva a Deutsches Volkstheaterben. Második a Wiener Konservatorium igazgatójának, prof. Joseph Reit-

lernek szobra, harmadik a meggyilkolt prof. Alexander orr-fülspecialista bronzszobra, felállítva a bécsi poliklinikán. A bécsi hitközség megvette prof. Chajes főrabbiól készült szobrát és a Zsidó Múzeumban állította fel. Legutóbb két hétig tartó kollektív kiállítása a Gallerie-Würthle-ben nagy sikert aratott. 21 bronz-, 4 márványszobra szerepelt Bécs prominenseiről, köztük a Reinhardt-Bühnenek karakter-színészei (Hörbiger, Hübner, Darvas Lili, Ernst Deutsch), orvosok, professzorok sorozata, gyermekportrék, karakter-fejek és kompozíciók. Nicolaus Koni még nincs 24 éves. Most Párizsba és Londonba kapott meghívást, ahol gyarapítani fogja eddigi sikereinek sorozatát.

A Koni-kiállításból (Oldalt Hörbiger szobra)

Koni műtermében. Prof. Joseph Reitler és szobra

PETERDI ANDOR: REB FLEISZIG NYARALNI MEGY

Reb Fleiszig immár a pátriárkák korát éli egy alföldi városkában, ahol bizony a kánikula beálltával poros, fojtó a levegő s az öreg ember szaporábban köhög, a tüdő is nehezebben cserélgeti az éltető levegőt. Egyszóval Fleiszig bácsi fulladozott s arra a könnyelmű elhatározásra jutott, hogy elmegy az orvoshoz, alaposan megvizsgáltatja magát s megfogadja a tanácsát, mert — úgy gondolta —, hogy az ember még ebben a rossz világban is ráér meghalni. Mert az élet, ha nem is mennyei boldogság mai napság, de a világ mégis csak szép. Öröm megérni a madárdalos reggelt, belepislogatni az aranyos, tündöklő napfelkeltébe, nézni a messze szétterülő vetéseket, lombos fákat, este meg a csillagos égboltra fölbámulni s úgy magunkban üzeneteket váltani a hatalmas Teremtővel, aki mindezeket a csodákat megteremtette az emberek ámulatára és gyönyörére.

Reb Fleiszig ezeket gondolta el, mialatt elhatározta, hogy elmegy az orvoshoz. Még aznap délután eltipegett az orvosához:

— Baj van, doktor úr, nem kapok levegőt, — panaszkolta neki, miközben úgy nézett rá, mint egy pihegő, beteg madár, amely már nem fél embertől s túri, hogy emberkéz simogatja, dajkálja. Fleiszig bácsi se félt az orvostól most, pedig hosszúra nyúlt élete során nem volt valami épületes véleménye az orvosokról. De most, az más lapra tartozik. Ha az ember nem kap levegőt, az már nem tréfa és talán mégis tudnak ezek a doktorok valamit. Most majd kiderül. S Fleiszig bácsi felfüggesztette az ő rossz véleményét róluk.

— No, Fleiszig bácsi, vetközzön le, mert alaposan meg akarom magát vizsgálni.

És Fleiszig bácsi levetette a kabátját, mellényét és várt.

De a doktor csak nógatta:

— Az inget is.

Erre lehajította az inget is magáról.

— Hány éves, Fleiszig bácsi? — kérdezte az orvos.

— Jó órában mondva, hetvenhat.

— No, még mindig huszonnégy esztendő hiányzik a százhoz, — évődik vele az orvos.

— Azért jöttem ide, mert ha Isten is úgy akarja, meg akarnám érni a százat is.

— Nagyon helyes, Fleiszig bácsi.

Közben alaposan vizsgálgatja, kopogtatja a melle és szíve tájékát, hallgatja a szívverést, mély lélegzeteket vétet vele, előveszi az óráját s pulzusát fogva, számolgatja az érverést. Egyszóval alapos vizsgálás után kimondja a szenten-ciát:

— Nincs semmi baj, Fleiszig bácsi. Magának nem kell egyéb, mint egy kis levegőváltozás, mégpedig hegyi levegőre van szüksége.

— Hegyi levegőre? — s kérdőn néz orvosa szemébe. — Hol veszek én itt hegyi levegőt?

— Hát bizony itt nem is kaphat hegyi levegőt, de el kell utaznia Tirolba vagy Svájcba, vagy a Tátrába egy kis időre, ott azután rendbe jön.

— Írja föl nekem, doktorkám, hogy hova utazzam, mert én ezeket a neveket elfelejtem.

A doktor fölírta e neveket egy receptre s még az Alpesekeket is hozzáírta.

Azután felöltözött, megfizette az orvos vizitjét s haza ballagott, hogy megtanácskozza a családdal az elutazást.

Otthon már várták Fleiszig bácsit. Amikor benyitott, az egész familia közrefogta, hogy megtudják, mit mondott az orvos.

— Nincs semmi baj — szólt Fleiszig bácsi. — Csak el kell utaznom. Hegyi levegőt rendelt az orvos. Itt fölírta, hogy hová kell utaznom.

A cédula kézzől-kézre jár. Mindenki fennhangon olvassa: Tirol, Svájc, Tátra vagy Alpeseke, néhány hétre, a korai ősz beálltaig.

— El fogsz utazni — szólt az asszonyleánya. Rád fér egy kis nyaralás, én meg majd veled utazom.

— Ha muszáj, muszáj — bólintott Fleiszig bácsi. Holnap utazunk, mert itt most nagy a meleg s kevés a levegő.

A családi konferencia amellettt döntött, hogy a tiroli hegyekre fog utazni Fleiszig bácsi. Eleget küszködött, dolgozott, kuporgatott egy hosszú életem át. Élete alkonyán megérdemli ezt a kis nyaralást a magaslatokon.

Másnap már el is utaztak: Fleiszig papa a leányával. Az utazás keserves volt. Az izzó melegben, mintha kemen-cévé vált volna a vasuti kocsi. Dacára, hogy nyitott ablakok mellett utaztak, türehetetlen volt a meleg. De a gondolat, hogy nagy hegyek felé tart velük a vonat, vigasztalód-tak s könnyebben túrték a szenvedést.

Másfélnapi utazás után végre kiszálltak egy kis állomáson, ahová őket még a vonatban igazgatták s az állomásnál autók várták az érkezőket, amelyekkel fölszágulda-nak a tiroli hegyi falvakba.

Fleiszig bácsit is betessékelték egy autóba s leányával együtt vágattak fölfelé a kanyargós hegyiutakon.

— Mintha kicseréltek volna, — mondja megkönnyeb-bülten Fleiszig bácsi. — Már nem is fulladozok.

És amint egyre följebb haladnak, annál több könnyebbséget és ifjalságot érez.

— Tudod, Fánikám, húsz évvel fiatalabbnak érzem magam. Most már gyalog is föl tudnék ide jönni. Én úgy éljek.

Fleiszig bácsi jókedvű, beszédes ember lett, s csodálattal bámulta a magasságokból a tündéri völgyeket.

Végre beérkeztek a kis hegyi faluba. Az autó megállt a kis vendégfogadó előtt s ők kiszálltak.

Senki se várta őket, senki se fogadta őket. Egy darabig csak álltak s aztán bementek a vendéglőbe.

Persze, hogy első szavuk az volt, hogy megkérdezzék, hogy hol lehetne itt egy jóra való zsidó családnál megtelepedni?

A vendéglős csak nézi a jövevényeket s tiroli német-séggel így szól:

— Itt nem laknak zsidók. Itt csak jóra való kereszté-nyek laknak.

Fleiszig bácsi csak csodálkozott; ott álltak szomorúan és tanácstalanul. Most mit tegyenek, hová forduljanak, hol hajtsák le estére fáradt fejüket. A vendéglős végül azt tanácsolta nekik, hogy az éjszakát töltsék ott s reggel fogad-janak autót s menjenek le az állomáshoz s utazzanak más-felé, ahol zsidók is laknak.

Fleiszig bácsi, mit tehetett egyebet, ott maradt. Lefek-vés előtt megevett egy kis sajtot kenyérrel, imádkozott és lefeküdt.

Sokáig nem tudott elaludni és sehogyse ment a fejébe, hogy ilyen nagy magasságban, ennyire közel az Istenhez, ne akadjon egy zsidó család.

— Fánikám, — szólt végül szomorúan — hegyi levegő az van itt, de zsidó levegő az nincs itt. Már pedig nekem mind a kettő kell ahhoz, hogy meggyógyuljak.

És másnap reggel elutaztak.

Megtalálták-e vajjon mind a kettőt? Bizonyára.

De otthon majd mesél erről a csodáról Fleiszig bácsi. hogy van olyan vidék is a világon, ahol nincs zsidó.

TIMÁR MAGDA VERSEI

BIBLIÁS ÉNEK

Akármit mondanak, itt él köztünk ma is Debóra,
Drága, féltett kincsünk most is, mint a menóra.
Itt él köztünk Salamon és Dávid, a zsoltáros,
Tele van röpködő hírükkel ország, világ, város.
Kohélet könyvének él minden egyes bűgő sora
És megelevenedik Ámosz, Ezékiel kora.
Szánkron az Énekek Éneke gyöngyösen csendül,
Ha szerelem múlik és egy új szerelem zendül.
Lelkünkben dübörög a próféta tüzteli hangja,
Ilyenkor az ember félve bűvő apró hangya.
Sokszor fel-fellobban a csipkebokor piros nyelve,
És leborulunk százszor, sirva, a mellünket verve.
Zsoltárokat mormolunk el, ha bántanak, ha tépnek,
Zsoltáros, dús mesepalotái vannak e népnek.
Példabeszédeket pergetnek a szakállas vénnek,
Csillaghomlokú bús népről szól a bibliás ének.
A gond fehérre szövi a szakállak selymes szálát,
Meggörnyesztí a daliás, a bízó ember vállát.
És amikor meghajlik, mélyen, lejjebb, egyre lejjebb.
Érzi, hogy feljebb jut, mindig feljebb, egyre feljebb!
És érzi, hogy Dávid hárfája a szívében megrezdül,
Lelkében évezredek dallamerdeje táncra perdül.
Ott zsonganak mind, mind, a deli ifjak és a vénnek,
Pereg, forog a hang, a szerelmes, győzelmi ének.
Gyárkémények füstölnek, repülőgépek is járnak,
De a zsidó lelke nekivág a napos pusztáknak.
Magasra emeli a Tóra himzett tekercsét
És idézi, pergeti sirva évezredek versét,
Behunyja sötét szemét és kitarja bízó lelkét.
Szívét megérinti évezredek áldott álma,
Mintha a meseszőnyeg virágos selymén járna.
És ma is, mikor robotos embert teremtenek a gépek,
Felcsendül a mosolygó, lilimos, bibliás ének...

EGY DÉLELŐTT...

Anyám zöldborsót perget táncos ujjai közt,
Számolom a borsószemek félszeg koppanását.
Koppant már tíz, húsz, száz, talán több'is,
A gondolatok is ilyen bűvös-gyorsan perdülnek.
Milyen jó ez az asszony! Mint távoli festmény
Szelid színeit, úgy nézem messze néző szemmel.
Zöldborsót perget és én tekergetem a percek
Sziszegő csókkal csavarodó imaszíját
És körültekerem a testemen és a lelkemen is
És hulló percekkel felkoszorúzva figyelem
Csendesen dolgozó, tiszta anyámat,
Mint szent imaszíjakhoz sugarasszemű hívők
Úgy járulok a testemet körülfonó szent percek elé,
Amelyek anyám fejét is megkoszorúzzák
És az ő dolgos kezére is rácsavarodnak.
Sima homlokán vigan üldögélnek a percek
És simogatják és hűsítik a zendülő ereket.
Ezalatt a zöldborsó körbefut az edényben,
Belefúrom közéjük a kezem, mint gyöngyöket pergetem
És eszembejut, hogy kár tünődni a perceken.

Timár Magda

De mégis, mégis vágyódom, szeretném testemről letépni
A percek szorosan ölelő szövetét
És szabadon, lengén menni, menni tovább
És nem gondolni semmire, semmi nehézre,
Semmi súlyosan gombolyodó titok testére.
Anyám pergeti, forgatja, simogatja a borsót
És mintha lendülő napokat morzsolna ujjai közt,
Nézem és úgy érzem, belestem egy templom ablakán
És szentet leptem meg, amint morzsolja az imát,
Szentet, akinek a fürge fény a legszebb induló ritmusára
Táncolja körül alázatos, koszorús fejét.

ÚJ KOHELET

Jaj tenéked népem, ha csak lakomázol
És a lelked mély tavába nézni fázol.
Hiábavaló úton vonszolod magad
És testedre hiuság hinárja tapad.
Ne busulj kökenyér, hitvány vetés miatt,
Hiábavaló minden, mit ember sirat.
Idő és a véletlen mindent kinevet —
Még dús termésed, új életed is lehet.
Hidd el népem, inkább bánat, mint nevetés,
Mely únottan pezsdül, sokszor csak tettetés.
Bársonytetű lányaid szeme szomorú,
Konok bástya, férfihomlok hűs, domború...
Óvjad dalos szíved, melengesd lelkedet,
Mert a lélek átlendül bánat, gyász felett...
Jaj a népnek, mely mámor ködébe rohan
És szemében csak hiú bálványtűz fogan...

BENJÁMIN BÉLA: NÉPÜKNEK VIGASZTALÓI

IRODALMI KIS TÜKÖR

„Der Trost des Volkes“ — ez a legújabb Schalom Asch regény címe, de joggal írhatnók egész sor mostanában megjelent írás fölé. Mintha a zsidó írók megéreztek volna, hogy e sötét napokban megint a *könyv* az, amely fokozott szerephez jutott a zsidóság életében. Elsősorban persze Schalom Asch-ra áll ez, aki életének főművét írta meg most megjelent, hatalmas méretű regényében. Chaszid regény ez, de mintha friss szellemével napjaink írása lenne. Egy nagyértékű írói tevékenység csúcspontjára jutott el a legnagyobb jidis író ezzel a regényével, melybe minden szeretetét összesűrítette. Nem kétséges: ez az írás világsikerben Asch eddigi írásait túl fogja szárnyalni és méltán; — egyetlen írása se ennyire teljes és tiszta irodalom, — de különösen becsült helye mégis azokban a zsidó szívekben lesz, kik ebből merítenek majd vigasztalást népük nehéz sorsában. Egy chaszid ifjú életét írja meg, akiből híres rabbi lesz, bölcs vigasztaló, de aki nem szavakkal példázza e bölcsességét és vigasztalást, de páratlan sorsú, tiszta és szép életével. Minden idők egyik legnagyobb zsidó írása ez, s világirodalmi viszonylatban is — remekmű.

Arnold Zweig két könyvével tesz egyszerre hitet és vallomást. A „*Bilanz*“ harcos számvetése annak: mit tett, mit adott a zsidóság eddig a világnak. Hideg és józan számvetés, de egyben *számonkérés* is ez a könyv, melyet hasznosan és harcosan forgathat mindenki; erőforrás és fegyver, vigasz és bátorítás. — Zweig másik könyve: „*Spielzeug der Zeit*“, novellagyűjtemény, tehát az az irodalmi forma, mellyel először tette nevét ismertté. Ezek a novellák számunkra azonban kevesebbet mondanak, mint egyéb írásai, — de így is érdekes olvasmányok.

Azok a német írók is fölfedezik lassan zsidó szívüket, akik eddig mélyen hallgattak, s ha csak — hallgattak volna. Már beszámoltunk Alfred Döblinről, aki még egyre az emigráció és Berlin között vajudik, de már a „*Jüdische Erneuerung*“-ban a zsidó kérdés megoldásán bábáskodik. Most regényt is írt: „*Babilonische Wanderung*“, amely valóban mintaképe annak a szót-szóra halmozó, kinyújtott és agyonkomponált német-zsidó regénystílusnak, amelyet Wassermann kezdett el, s most Döblin karikatúrává torzított.

Bár régebbi írás, meg kell emlékezzünk Lion Feuchtwanger regényéről: „*Die Geschwister Oppenheim*“, melyben egy berlini zsidó patricius-család életét és szétesését írja meg, kortörténetet adva örök tanuságul a zsidóságnak e példázó éveiről. Ha még oly keserű is, nagyon becsületes, mértéket tartó, nemes írás ez, regénynél több, de annak minden érdekességével és izgalmaival. Egyben: az asszimiláció problematikája is, annak kegyetlenül őszinte feltárássával.

Hadd említsük meg Lili Körber írásait: „*Eine Jüdin erlebt das dritte Reich*“, amelynek, tartalmánál fogva, igen nagy sikere van a világ minden részében. Ez a siker azonban napokhoz kötött jelentőségű, s bár dokumentumnak készült mű, mégse az, legalább is túlságosan széteső és egyéni. Érdekes éppen Feuchtwanger könyvével szembehelyezni, amely regénynek íródott és mégis örök dokumentum.

*

A magyar irodalomban is bő termésről számolhatunk be, természetesen a mi sajátos szempontunkon át, amely a magyar zsidóság életének megnyilatkozásaira különös érzékenységgel figyel fel. Márai Sándor ifjúságára emlékezvén,

a békebeli Kassa életét írja meg „*Egy polgár vallomásai*“ című írásában. Ennek a valóban európai vonalú magyar írónak nagyszerű írása eleven valósággá teszi előttünk annak a régi Kassának életét, amelynek szívéhez, ízéhez a kassai zsidóság is hozzátartozott. Az a zsidóság épügy, amely a magyar kultúra első vonalában állott, mint az az orthodox réteg, amely a liberalizmusnak e nagyszerű, fájdalmasan elmúlt korszakában hű tudott lenni magához, tradícióihoz és mégis belőle nőtt ki a legértékesebb magyar-zsidó generáció. Márai a kívülálló européer becsületességével méri fel e két réteg szerepét, bár nem az a feladata, hogy értékeléseket adjon. Régmúlt idők nagyszerű emlékeztetője Márai könyve, amely irodalmi jelentőségében is az utóbbi évek egyik legjelentősebb alkotása.

A magyar irodalom nagy eseményéül feltétlenül Nagy Lajos könyvét: — „*Kiskunhalom*“ — tartjuk, amelyben egy sokat tétozó, magát szétszóró író teljesedett ki világirodalmi mértékben is páratlan értékke. Kiskunhalom — imaginárius falujában zsidók is élnek, s ennek a különös technikájú könyvnek egyik főfigurája egy zsidó asszony, aki ott nyaral. Megvádolták Nagy Lajost azzal, hogy e figura megrajzolásában — antiszemita. Nos, úgy érezzük, hogy éppen itt, e folyóirat hasábján kell tanuságot tegyünk Nagy Lajos mellett. Ha egy zsidó alak nem szimpatikus valamely írásban, — ez még nem jelent állásfoglalást.

Nagy Lajos alakja hű, igaz, emberi, akit vállalnunk kell, mert itt él közöttünk, s hozzánk tartozik, ahhoz a magyar élethez, amelynek becsületesebb, hübb megrajzója nincs Nagy Lajosnál, akinek egy régebbi, de nem régi könyvecskéje: „*Három magyar város*“ — zsidó szempontból is nagyon sokat mondó szociográfia.

Szép Ernő végre megtalálta zsidó szívét. „*Dali dali dal*“ — kis regényében apjának állít örök emléket. Ez az apa pedig: a kis vidéki tanító. Persze, az, hogy zsidó, — seholye hangsúlyozódik ki, Szép Ernő szemérmesen rejtegeti és leplezi. Valójában nem is lenne fontos, hogy ennek a meghatódott, szívből szakadt és szívhez szóló írásnak drága emberpárja zsidó-e vagy sem; annyira tiszta és igaz emberek. És mégis: életük zsidó élet, mert úgy érezzük, ha nem zsidó lenne ez a tanító, — más ember lenne, és élete — más élet.

Az idei Mikszáth-díj nyertese Gergely Márta, fiatal és tehetséges pécsi zsidóleány. Díjnyertes regénye: „*A salakmosó*“ — még csak nagy ígéret abban az irányban is, hogy Gergely Márta megtalálja — zsidóságát is.

Az első, tudatosan magyar zsidó-regény írója Komor András volt, akinek új regénye, „*R. T.*“ — továbbvitele annak az írói megnyilatkozásnak, amely ezt az első könyvet is jelezte. Komor András franciás, finomkodó precizitása, amellyel lekirajzain elpepecsel, ebben a nagyvonalú írásban még jellegzetesebb, anélkül, hogy modorossá válna. De hiába a mesterségbeli készségnek e franciás íze, Komor András valójában a magyar zsidó kispolgárságnak egyre jobban kikristályosodott írója. Ez azonban nem érték, csak helymeghatározás, csak a témakörnek és a gondolatvilágnak sajátossága, az a nyersanyag, amelyből teljes írói művészetel, a legszebb irodalmi tradíciókon át nemesülve és teljesedve, Komor András literatúránk egyik legnemesebb értéke.

Dús aratása van ma az irodalomnak. Halomnyi könyv, melyből e párat csak azért emeltük ki, mert úgy éreztük: ezek tartoznak leginkább hozzánk.

DR WINKLER ERNŐNÉ: A ZSIDÓ GYERMEKJATEKRÓL

Mindeddig csak a hétköznapi örömeiről esett szó. Egészen más fény és derű lopódzik az ünnepnapok varázsával a zsidó gyerek lelkébe. Olyan intenzív, olyan meleg lelki élmény számára ez, hogy mint legkedvesebb gyerekkori emléke kíséri bizony sokszor küzdelmes életén át. A zsidó ünnepek otthoni és templomi szertartásaiban is szerep jut a gyermeknek. Maguk a szertartások is, mint például a széder este, főképpen azt a célt szolgálják, hogy valamint a régi kor primitív embere, úgy a gyerek előtt is konkrét formába öltöztetve, érthetővé tegyék és közelebb hozzák az eszmék elvontságát. A zsidó gyermek számára az ünnepnap nemcsak szebb ruhát, jobb ebédet, de még különös kedves játékalkalmat is jelentett. A játékok ünnepek szerint váltakoznak. A legelterjedtebb ilyen ünnepi játékok a diójátékok voltak, melyeknek hű leírását édesapámtól halottam, ki így mesélte azt el, ahogyan azt a 70-es években Nagyváradon játszották.

„Már az újév ünnep táján kezdődtek, de sátoros ünnepben zajgott tőle minden zsidó udvar. Néhol 6—8 társaság is alakult ki, egyenként 4—8 taggal. A sátorban vagy a sátor környékén játszottak. Ily játékok voltak a „pacserli“, vagy pacse: Egy használt szalmakalap tetejét benyomták s abba a játszó társaság tagjai egyenlő arányban tettek diót, sors útján meghatározták a pacserli vetők rendjét s aztán a soronlévő kicsit megpenderítette vízszintesen a kalapot és levetette. Ha páros számmal estek ki a diók, a kiesettek a vetőé voltak, ha páratlan számmal, visszatették a kalapba s a „pacserlizás“ tovább folyt. 8—10 diót egy krajcár is helyettesíthetett. Egy másik volt a Ros vagy Bechor, melyet fiúk játszottak. Arameus nyelvben, ugyanazt jelenti, mint héberben: ros fejet, bechor pedig héberül annyi, mint elsőszülött. Az egyenlő számban összeadott diókat egysorba felállították, még pedig a legnagyobb diót a sor elejére, függőlegesen, nem vízszintesen, mint a többi. Megállapodás szerinti távolságról kellett célozni, dobva vagy gurítva a Rost, s ha valaki eltalálta, az egész diósor az ő nyeresége volt. Ha a vetés eredménye csak a Rostól távol eső diónak kiütése volt, akkor csak az ettől lejjebb eső mennyiség jutott a nyerőnek. Úgyes célzást kívánt, mert a vetett dió rendszeren átugrotta, vagy elkerülte a felállított diósort.

Dargeli. Egy harmadik fajta diójáték volt, melynek neve az aram „dargó“ lépcső, fok szóból ered. Három dió tetejébe egy negyediket mintegy „lépcsőt“ állítottak s ezt másoknak 1—2 lépésről le kellett ütni. Hazárdjáték volt, mely a tapasztalatlannak könnyűnek tetszett, de az ügyes célozó számára is ritkán volt sikeres. 10—12 diót is el lehet gurítani, míg egy „dargót“ sikerült eltalálni. Az ily célt nem találó diók a dargó felállítójának zsákmányává lettek.

Nóztropp. Ugyanaz a játék, mint a dargeli, azzal a különbséggel, hogy a dióvető biztosabb célzás okáért a dargó mellé állt s az orráról eresztette le a diót, ezért hívják zsargon szóval orrcseppnek. Ez is ritkán talált, de azzal csábított, hogy kis távolságra, s a test vonalát szemügyre véve, könnyűnek tetszett. Ezek a diójátékok még középkori eredetűek. Eleinte akkor is gyerekjátékok voltak. Például pészachkor azzal a dióval játszottak a gyerekek, amit szederestén éberségük fokozása céljából osztottak ki köztük. Később ez az ártatlan szórakozás úgy elterjedt a felnőttek körében is, hogy valószínűsítő hazárdjáték lett belőle, mely ellen a kor erkölcsprédikátorai sokszor szólaltak fel.

Pészach ünnepén főképpen hoxedli, azaz szentjánosmaggal játszott a gettó gyermeke. Ez a csemege pészachkor is megengedett volt és egyesek az utcán szedegették össze a játékhoz szükséges magkészletet. A játék abból állott, hogy az egyik zárt marokban tartotta a csomó magot és a

másik játszóknak ki kellett találni, hogy gyermeknyelven mondva: „ros“-e vagy „lan“, t. i. páros-e vagy páratlan. Ha kitalálta, megnyerte.

*Jom Kippur*kor egyes vidékeken, így nálunk is, szokás ma is, hogy a gyermekek birsalmába egész mintákat rajzolva, tűznek szegfűszegeket és annak illatával igyekeznek bőjtjük sanyarúságát enyhíteni. Még a középkorban szokás volt, hogy a leányok a talmudkorabeli nagy Jomkippur délutáni ünnepségek hatása alatt dióval játszottak ez időben, mégpedig azért, hogy ennek látása, de nem érintése még jobban fokozza bőjtjük szigorúságát. Lehetséges, hogy e játékban a Jomkippur alkalmával szokásos jeruzsálemi leányvigalmaknak, midőn t. i. a hegyek közé kirándulva, körtáncot jártak, maradt fenn halvány emléke.

Lágbeomerkor szokás, különösen Galiciában, hogy a fiúk íjjakkal lövöldöznek. Ilyenkor puskákat és kardokat is csinálnak a gyermekek. Az íjjakat spanyol nádból, a kardokat fából faragják. Borsószemekkel lövöldöznek egy kis magukemelte dombra, mely a Szinai hegyet jelképezi. A fejükön tarka papirosból készült sisakkal harcolnak.

Tiseóbeóvi gyermekszokás, hogy bogánccsal és burgonyával dobálják meg a gyermekek a templomban földön ülők, a temetőben járó-kelő gyászolókat, ezzel jelképezve Jeruzsálem ostromának hajítógépeit.

A chanukkai „trendelli“-játék is közismert. Érdekes, hogy Szardinia-szigetén karácsony estén olyan pörgettyűvel szokás játszani, melynek természetesen olasz feliratú kezdőbetűi egészen a mi trendellinkhez hasonló jelentésűek.

Purim-ünnep hagyományaihoz ősidőktől fogva hozzátartozott a játék és tréfa, melyből a gyermekszereg is kikérte természetesen a részét. Az álarc és átöltözködés fiúknál és leányoknál még ma is szokásban van nálunk is. Fából vagy pléből készült kereplőket, mellyel a megilla olvasása alkalmával a gonosz Hámán és fiai neve említésekor éketlenül szokott zörögni, a gyermekszereg szintén ismeri még sok helyen. A felnőttek ez alkalommal lábukkal dobognak, vagy öklükkel csapnak zajt. Ugyanilyen célt szolgál az úgynevezett Homon-Klopper is. A középkorban szokás volt purimkor rongyokból úgynevezett Hámán-babákat készíteni, melyeket a gyerekek nagy öröme közepette máglyára raktak és elégették. A 70-es években szokás volt Nagyváradon és bizonyára másutt is, hogy összeállottak többen egy álarcos vagy álarc nélküli társaságban és házról-házra járva, énekelték: „Hajt is Pürem, morgen ist aus, geht mer a Groschen un warfst mich eraus“. Két legény: az egyik parasztleány-, a másik öregasszonyruhában gólyalábon járta végig a zsidó utcákat, mindenféle mókákkal. Nagy tömeg gyülekezett köréjük, kiket szellemes zsidó nótákkal mulattattak. Közben bőven hullott a garas a letartott árvalányhajás pörge kalapba.

Az ünnepi sátor díszítése szintén nagy öröme volt a gyermekeknek. A sátrat papírláncokból alkotott Mógen Dóviddal, zászlócskákkal, a Szentírásból vett idézetekkel, a Tóra betűiből összeállított, képekkel, virággal és kifűrt tojásból készített madárkákkal szokás díszíteni. Külön érdekessége a sáornak az úgynevezett Uspizin-tábla, amellyel jelképesen a sátor vendégei lesznek az ősatyák, továbbá József, Mózes, Dávid, Áron és Salamon.

A középkorban szokás volt, hogy az ünnep utolsó napján a gyermekek házról-házra járva, összegyűjtötték a fűzfákat és ezeket a sátor befödésére használt gallyakkal együtt, nagy öröm közepette égették el, miközben a vidám gyermekszereg át meg átugrálta a rőzselángokat. Erre talán a nyári napforduló alkalmánál szokásos hasonló pogányeredetű keresztény szokás lehetett hatással.

PATAI JÓZSEF: BIALIK — IZRAEL KÖNNYE ÉS VIGASZA

Meghalt, elhunyt, elköltözött... Már az első döbbenetben érezzük, hogy ami itt történt, túlemelkedik ezeken a megszokott fogalmakon. Aminthogy Bialik egyénisége túlemelkedett méreteiben a zsidó kortársak emberi dimenzióin. Mint természeti tűnemény, mint történetkovácsoló erő, mint élő könny- és vigaszforrás járt-kelt közöttünk. Sokszor úgy éreztük őt, mint tűzhányót, mely hegycsúcsának magasáról lobog, világít és elcsendesedik. Sokszor úgy láttuk mint eleven hidat, mely átível a nagy mult partjairól a zsidó jövővendő kapujához.

Már első feltűnését úgy fogadta a Gáluth zsidósága, mint égből kapott ajándékot. „Bath-Kol min hasamájim“. Mintha felülről jövő megnyilatkozás volna, úgy figyeltek minden hangjára, minden szavára. Volhiniai erdők titokzatos mélyéből jött és a Jesiva örök mécseseinek halvány fényében merítette meg a lelkét. És ebben a szent fölavatottságban fogadta az özvegyi gyászruhás héber múzsát: „Én árvám, — sugta nékem — tudd meg, visszatartott könny pokolig perzsel és elfojtott sírás az egekig hasít“...

A visszatartott könnyet érezte a költő a zsidó nép legfájóbb tragédiájának. A história mérhetetlen átka, hogy az évezredes szenvedés elzárva, elfojtva, önmagában emésztődve és emésztve pusztította az aktivitásra termelt energiákat és nem robbant ki egy rettentő kitörésben, mely viharával megrázta volna az egész világ szívét.

*De hiszem: még próféta jó,
Ki könnyet hullat a világ előtt
És gyászdalt dörög, mely egekbe nő.*

És Bialik maga se tudta, hogy ő az, aki megnyitja a visszafojtott könnyek zsilipjeit, hogy zúgva-zengve felriasszák a népet apáthiájából. És könnyek zokogtak a Gáluth veszendő fiaiért, a Ghetto szolganyomráért, a zsidó lélek kiüresedéséért és minden szomorú jelenségért, mely Izráelt megtiporta és földig aláztta. Ki fejezte ki hatalmasabban az asszimiláció megalázó felkinálkozásának és hiú erőpazarlásának népi tragikumát?

*És az is Isten büntetése...
Hogy megtagadjátok szíveteket.
Minden vizekbe vetitek szent könnyeiteket
És minden csalóka fénysugárra gyöngyözitek.
Kiöntitek lelketeket minden idegen márványra
És bálványkő ölébe merítitek szellemeteket.
És míg húsothok vért csepeg felfalóitok fogai közt,
Megetetitek őket a lelkekkel is.
És építtek elnyomóitoknak Pitomot és Ramszeszt,
És gyermekeiteket befalazzátok téglákkal...
S ki nagyra nő fiaitok közül, sas ki szárnyat ereszt,
Elkülditek fészkekből örökre
És ha felszáll napra szomjasan a magasba,
Nem nektek hozza le a fényt...*

És a „Harag dalai“ mennydörögtek az „öldöklések városában“, az orosz zsidó-gyilkolások szörnyű vérzivatarában. A pogrom félelmetes énekei „füstölögtek, mint fekete kráter-torok“ és gyászhamut hintettek az egész diaszporára. De amint a régi prófétaokról mondja a Talmud, hogy ahol lesujtott kemény

szavuk, ott mindjárt enyhítést adott felemelő lágy vigaszuk, Bialiknál is a könnyek folyását folyton kísértte a vigasztaló szózat, mely „hajnali harmatként hull Izráelre és felüdíti meggyötört szívét“. Vigasz a népnek, melynek szenvedéshullámaiban történelmi erők hömpölyögnek:

*Ki tudja, tán könnyeitek árja
Sodort bennünket partjainkra,
Imájuk értük szállt az égbe
És halálukkal reánk hagyták az életet,
Az örök, örök életet...*

Vigasz a Jesiva hervadó fiának, akit a költő a régi gúny helyett a szeretet próféta palástjával borít be. Vigaszt a Ghetto halvány gyermekeinek, akik előtt jövő napok fényét csillogtatja meg. Vigaszt a cioni „Hajnalváróknak“, kik előtt új szent álom víziója tündököl.

*Ó csodás látomás! Boldog a szem,
Mely egy sugarat rejtve elteszen.
És ha szívünk öröme még elborul,
És felhők szárnyán szállnak gyászdalok,
E sugár akkor is
A könnyeinken mindig átragyog...*

A madár dala vigasztalást hoz Cionból és hírt, hogy az agg Libánon ébred és friss harmat ragyog gyöngyként Hermon bércén. Bialik Cion dalosa lett, mint egykor Jehuda Halévi, akinek halhatatlanságához emelkedett már életében. De Bialiknál a cioni ábránd valósághoz közeledő beteljesedéssé válik.

*Ez aranycsillagom, tűzoszlopom ez,
Mely világít nagy utam éjjelén,
A hang, mely lágyan vigaszt permetez
És halkán súgja: örök a remény.*

És Bialik megélte, hogy a népre adott áldása a palesztinai építőmunka himnusza lett. „Techezakna“ — zengik az építők tízezrei, akik elzarándokolnak a telavivi Bialik-utcában toronybanyúló Bialik-palota elé, hogy csodálatos növekedésükhöz újra meg újra megkapják a próféta áldást:

*Ha falakat tetőig nem emeltek,
Elég, ha csak alapot ráktatok.
Eljő a nap és vakoltok, meszeltek,
Ha összegyűlnek az elszórt csapatok.*

És vigaszt adott a költő megváltást hirdető régi regék, írások föllevenítésével, régi források feltárással. És vigaszt csodálatosan ömlő élő szavával. A diaszpóra zsidója, ha a Szentföldre jött, elzarándokolt hozzá, hogy lássa őt és hallja ihletett beszédét a Sechináról, mely visszatért a Gáluthból Izrael országába.

Izrael könnye és vigasza... Isteni ajándéknak éreztem, valahányszor baráti kezét megszoríthattam. Ez a kéz ott fog lebegni láthatatlanul a zsidóság sorsa felett és mutatni fogja az utat, melyen járni kell, hogy megvalósulhasson a zsidó újjászületés az ősi szellemben is. És amit ez a kéz leírt, mint „Tűztekeres“ tárul Izrael szíve elé és jövő évezredek olvasnak majd belőle avatóigéket. Bialik lelke világítani fog a zsidó nép előtt mint tűzoszlop éjjel és vezetni fog mint felhőoszlop nappal örök időkig.

HÓDINKA TIVADAR: A ZSIDÓ

H. T. szlovenszkói keresztény poéta, kinek „Mereskovszky elégtétele a zsidóságnak“ c. könyvét nemrég méltattuk. (Szerk.)

Mint a kóbor ebet, elzavarják, marják,
istentelen latrok, istenes haramják.
Bitang a jószága. Nem vára a háza,
munkája gyümölcsét martalóc pofázza.
Nője futtában szül, aztán tovább rohan,
de áldott méhében maga Isten fogan.
Üldözött s üldöző: egy ellen az ezer.
Mégis a zsidó az, ki „gyáva gazember“.
S ő az, ki ország hitelét rontja kint,
bent nemzeti szellem kútjába mérget hint,
bár a zsidó hűség, mond France, a gall titán,
mint empirikus tény, túl van minden vitán.
Magyarázatul még hozzáteszi nyomban:
Jó német ő Német- s jó frank ő Frankhonban.
Még erényei is, bűnöket mutatnak,
torzító tükrében gonosz indulatnak,
hol önérzete, mint elefantiázis,
puffad és dölgyfő lesz, bármiként vigyáz is;
takarékosága, azt se tudja hogyan:
tébécébe esik s fősვნისséggé rogygan;
szorgos munkája és szorgalma viszont
ádáz törtetéssel folytat piszkos viszonyt.
Rá nem azt mondják, hogy szívós, de azt: konok.
(Ügy látszik, a bűn és az erény: rokonok!)
Feje, ez az örök fárosz, csak arra jó,
hogyha már zátonyra fut a kormányhajó:
a kormányos ezt a világitó fejet
dobja a vakdühnek, a magáé helyett.
Ölni nem öljük, csak épp hogy ütjük agyon.
Mint ölnénk, midőn hogy „Ne ölj“, írva vagyon.
Nem csoda, borzasztja a vér és a gyilok.
(A britt óriásnak órjas giccse, Shylock.)
Hátába dőf gyanu, szembenyilazza gúny,
akkor sincs nyugta, ha szeme álomra hűny.
Harsan a hallali... Most meg már űzött vad,
kegyelmet neki a kegyes álom se ad
s gyakran torkán a kés, amidőn felijed.
Ó, Uram, ez a nép, valóban a Tied!
Ott, ahol megtürik: „zártszám“ vagy zsidófolt.
Ez az a máglya, mit egy tenger ki nem vlt,
de leheletedtől inog s porba zuhan.
Esdve kérünk, lehelj, ó, lehelj már, Uram!

KÉREK ÉN IS...

Hum num halálának
érfordulóján írom

Hazafelé tartnak Hitler hős vitézi.
Áll a mű. Élethű.
Bélyeges már minden zsidó bolt.
Ajtaján, kapuján, cégéren, irodán
ott virít mindenütt a sárga folt.
Ódon feszület áll egyik uccasarkon,
alatta vágtatnak a hős daliák
s im az üdvözítő — álom ez, rémítő! —
ajka szóra nyílik...
Szóra nyílik szája, szava szívbe vág:
„Bitte!...
kérek én is egy sárga cédulát!...“ (E. J.)

TOLLHEGYRŐL

SZTRANYAVSZKY LEMONDOTT.

A napilapokban olvastuk, hogy Sztranyavszky Sándor dr. lemondott evangélikus egyházkerületi felügyelői állásáról, mert a fia katolikus nőt vett feleségül. A zsidó válás, úgylátszik, közelebb áll a katolikus, evangélikus valláshoz, mint az utóbbi kettő egymáshoz. Mert tudvalevő, hogy zsidó előljárók, elnökök ilyen esetekben nem igen szoktak lemondani nálunk.

ZSIDÓK, AKIK NEM AKARNAK TANULNI.

Igy lehetne nevezni azokat a német zsidókat, akik szükségessé tették, hogy Nordeney-fürdő igazgatósága ismételten közzé tegye a hirdetményt, mely szerint zsidó vendégeket nem vesz fel; minden kivételezésre vonatkozó kérvényezés céltalan. Valóban hihetetlennek tűnik, hogy ma is akadjanak zsidók, akik mindenáron az után a szekér után futnak, amely semmikép sem veszi fel őket. Nincs-e elég fürdőhely Németországban, hogy éppen Nordeneybe muszáj menni? Vagy valóban mindennél fontosabb még ma is a pökhendiség, hogy valaki elmondhassa: „Weisst Du, ich habe mich zwischen den Nazis wunderbar erholt.“

VITA A HAZAFISÁG KÖRÜL.

A pesti hitközség közgyűlésén parázs vita támadt a cionizmus és a hazafiság körül. És annak, aki látta Palesztina felépülésének csodás lendületét, valóban csodálatosnak tűnik, hogy itt még mindig ott tartunk, hogy a hazafiság körül vitatkozunk. Harminc évvel ezelőtt, amikor a cionizmus ideológiáját kellett megalapozni, a felébredt zsidóknak súlyos „sajle“-jük volt: Vajjon nem fog-e ez új dolog ártani a mi hazafiságunknak? De ma valahogyan eszünkbe juttatja ez a vita boldogult Brüll pesti rabbi híres mondását, amikor az ablak előtt a „véset“-et vizsgálgatta és kapargatta, nincs-e rajta lyuk vagy folt és hirtelen kinézett az utcára és így szólt: „sajátságos, künn villamosok járnak és én itt vésetet vizsgálok!“ Valóban sajátságos ez a helyzet is: Palesztina 10 év alatt 200.000 zsidónak adott otthont, exisztenciát és mi itt véseteket vizsgálunk! Palesztinában 10 év alatt 200 falu és egy 100.000 lakóju zsidó város keletkezik, nagy iparral, kereskedelemmel és mi itt sajleket adunk fel, csak azért, hogy rámondhassuk, hogy „tréfe“! Palesztinában egyetlen év alatt 20.000 kiüldözött német zsidó talál menedékhelyet és mi elméleti vitákkal élesítjük az elménket! És nem vesszük észre, hogy ma már nincs cionista meg nem cionista kérdés, hanem csak egy komoly „sajle“: kapok-e vizumot vagy nem? Ma már alig van magyarországi hitközség, honnan nem vándoroltak volna ki Palesztinába egyesek új exisztenciákat alapítani. És a pesti hitközség közgyűlésének jelenvoltjai között is igen-igen sokan voltak, akik kérdéssel fordultak már szerkesztőségünkhöz, vagy a Palesztina-hivatalhoz valamelyik rokonuk ügyében: hogyan lehet palesztinai vizumot szerezni? Ez itt a kérdés. Semmi egyéb. Minden teoretikus vita ma fölösleges. Palesztina ma már talán több nem-cionistának adott menedéket, mint cionistának. Csodálatos, a Földközi-tenger hajói hetenként, naponként viszik tömegesen a zsidókat — rituális ellátással — a haifai és jaffai kikötő felé és mi itt hazafias sajleket kérdezünk: hogy kóser-e vagy nem?

GYÓGYSZEREK BETEGSÉGÉRŐL.

Kissé paradoxonnak látszik ez az összeállítás. De a mai beteg korban minden lehetséges. Lehet beszélni például arról az anomáliáról, amely a gyógyszerek körül tapasztalható. Hogy egyes orvosok, amint nekünk írják, még mindig előszeretettel rendelik a harmadik birodalomban készült gyógyszerárukat, holott ugyanezeknek meg-

felelő kitűnő hazai gyártmányú áruk minden tekintetben felveszik a versenyt a külföldiekkel. Egy lelkes zsidó orvos felhívja figyelmünket erre a betegségre. A mai időkben gazdasági és etikai szempontok egyaránt szólnak amellett, hogy a hazai orvosi kar elsősorban a hazai gyógyszereket ajánlja. Nem akarunk neveket felsorolni, de külföldön is elismert nagyhírű vegyi- és gyógyszerügyeink vannak, amelyeknek produktumait idehaza mindenesetre támogatni kell mindazoknak, akik ebben illetékesek. Meg kell szüntetni a gyógyszer terén mutatkozó betegségeket is.

BABITS MIHÁLY BIBLIAKRITIKÁJA.

Babits Mihály új könyve az európai irodalom történetéről, egészen bizonyos, igazságtalanul és méltatlanul bánt el a Bibliával. A „Könyvek könyve” azonban nem szorul védelemre. Állja a sarat már annyi ezer éve és kibírt már súlyosabb kritikákat is. Ezért nem adunk helyet a sok felzúdulásnak, felszólalásnak. A Biblia él, virágzik ma is, mint talán egyetlen poézis sem. Egy-egy szava, mondata egész költészet-komplexumot indít meg ma is, amint ezt a halhatatlan Adynál látjuk. Hogy Babits az Újtestamentumot annyira a régi fölé emeli, ebben inkább hitbéli és nem irodalmi szempontot követ. Az irodalomtörténész tudja, hogy ha az Ó-biblia nem rángatta volna meg a lelkeket „mázás harangnyelvel néha”, bizony a betlehemi csengő se csilingelt volna

HERZL ÉS A BERLINI HITKÖZSÉG.

A berlini hitközség lapja, a *Gemeindeblatt*, „amtliches Organ des Gemeindevorstandes” oldalas képet és meleg méltató cikket közöl Herzlről halála évfordulójának alkalmából. „Valósággá emelt egy eszmét és ami hihetetlennek látszott, léletté lett általa. Ezért kegyeletes hódolattal hajtja meg a berlini zsidó hitközség is zászlaját Izrael eme nagyjának emléke előtt.” A nem cionista berlini hitközség eme példaadása után remélhetőleg a pesti hitközség is meghajtja majd a zászlót Herzl Tivadar felé. Annál is inkább, minthogy Budapesten nem kell messziről meghajtani a zászlót, csak a dohányutcai templom tőszomszédsága, a Herzl születési háza felé, amelynek helyén most a pesti hitközség kultúrbáza áll, — Herzl-emléktábla nélkül.

TEL-AVIV TROMBITÁSA.

Azoknak számára, akik még mindig azt hirdetik, hogy Tel-Avivban nincsen elég vallásos szellem, megnyugtatóul közöljük Tel-Aviv szombati trombitásának arcképét, amint „munkaközben” a fotografus lekapta. Ezt a munkát azonban, a világosság kedvéért, nem szombaton végzi, hanem még pénteken délután, nappali világosságban. Végigjárja Tel-Aviv utcáit és még mielőtt alkonyodik, hangosan harsogja trombitájával a jelt, hogy közeledik a szombat, be kell zárni minden üzletet, műhelyt, munkahelyet. És Tel-Aviv engedelmeskedik a törvénynek. Egymásután leereszkednek a redőnyök. Megindul a készülődés a Szombat fogadására és a trombitaszó után bevonul a zsidó városba az igazi zsidó munkaszünet, nyugalom, békét hirdető Szombat királynője.

ZSIDÓ HUMOR

A SZÉTTÖRT TÁBLÁK.

Egy humoros rabbitól kérdezték, honnan van az, hogy a gazdag ember mindent megengedhet magának, míg a szegénynek minden tilos, mintha külön-külön Tórájuk volna? — Mire a rabbi így felelt: A dolog érthető. Mózes tudvalevőleg az aranyborju-imádás miatt felháborodva széttörte a Szináj-hegyéről hozott kőtáblákat, melyek darabokra hulltak. A táblák drágakőből voltak és érthető, hogy a nép tolongott, hogy minél többet szedjenek föl a töredékből. Már most a gazdagok gögősen előretörték és magukhoz kaparították a nagyobb darabokat, amelyeken írva volt: „paráználkodj”, „kivánd meg”, „tulajdonítsd el” stb. A szegények pedig szemérmesen hátul maradtak és nekik csak a kis darabok jutottak, melyeken írva volt: „ne”, „ne”, „ne” és megint csak „ne”.

SZERENCSE, HOGY...

„Szerencse, hogy van a templomban Mizrach-fal” — szól a közmondás, különben a zsidó folyton csak tolakodna fel, fel, fel, előre és elszaladna egész a világ végéig. Így azonban ott a fal, amely figyelmezteti: eddig jöhetsz a kővedért és ne tovább. Egyszer mindennek vége.

„IGAZI GÓJOK.”

Egy moszkvai főuccán két zsidó beszélget oroszul, erős berdicsevi akcentussal. Egy zsidó megszólítja őket: „Mondjátok, testvéreim, minek beszéltek oroszul, hogy mindenki megismerje, hogy zsidók vagytok, beszéljeteink inkább héberül és mindenki megismeri, hogy gójok vagytok.”

„VÁSÁR VAN AZ ÉGBEN.”

„Ha zsidók imádkoznak a templomban, egész vásár van az égben.” — Ez a közmondás az önirónia érdekes példája. Magyarázata a következő: A zsidók imádkoznak és az egyik húzakötésre gondol, a másik rövidárura, a harmadik fűszerárura, a negyedik textilre s így tovább. És amikor ezek az imák feljutnak az égbe és ott átvizsgálják, egész vásárt találnak a különböző árukból.

GAZDAG, MINT KORACH...

Miért mondják, hogy valaki „gazdag, mint Korach”, amikor írva vagyon, hogy Korachot mindenestül elnyelte a föld? Így kérdi a néphumor. És így adja meg a feleletet: A zsidóknál rendszeren gyorsan mondják rá valakire, hogy „gazdag ember” és amikor meghal, kiderül, hogy nem hagyott maga után semmit. Korachnál azonban írva vagyon, hogy „elnyelte a föld őt és egész vagyonát”. Tehát egészen biztos, hogy csakugyan „gazdagon halt meg”...

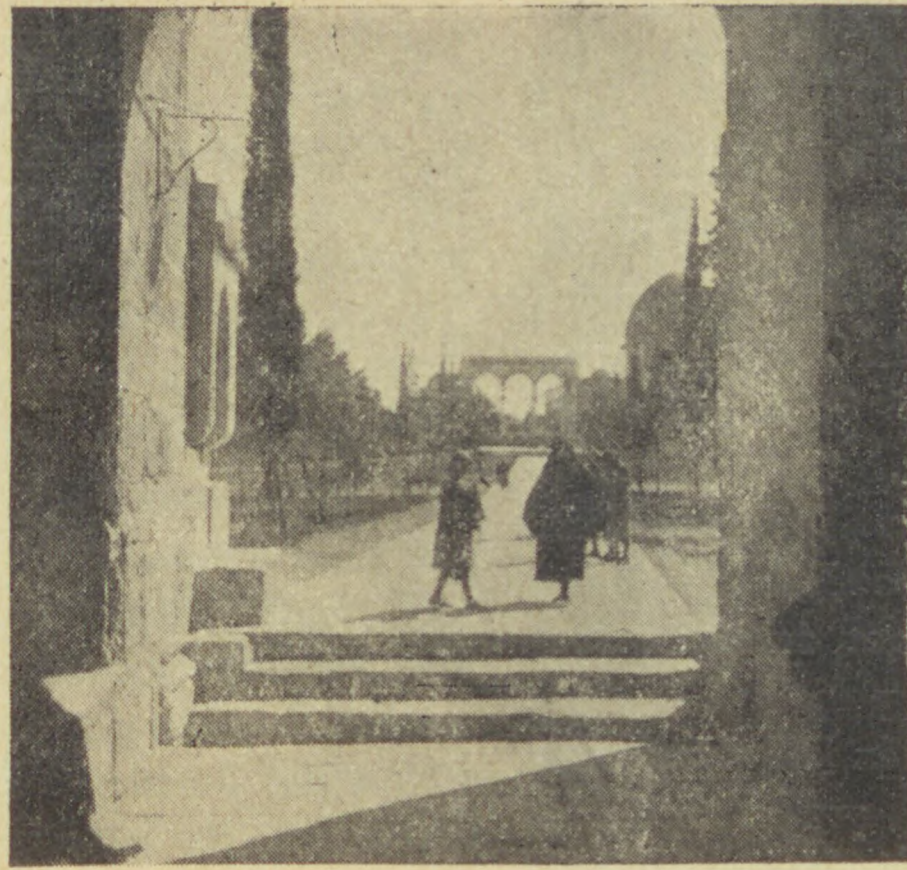
„MENJEN ISTEN KÖZÉJE, MERT KEMÉNYNYAKÚ NÉP EZ!”...

Ezt mondotta Mózes az Úrnak az égből, amikor a bálványimádásba esett Izrael számára hűnbocsánatot kért. A dubnói magid a következő hasonlatot fűzi ehhez:

Egy szegény házaló megállt a város legelőkelőbb utcájában és hangosan kínálta áruját, a fakanalakat, de senki sem vásárolt tőle egyetlenegy sem. Arra ment egy jószívű ember és szólt hozzá: Ennek az árunak nincs itt kelleje, itt nem fog eladni, itt csupa gazdag ember lakik, akik ezüst kanalakkal esznek. Menjen a külvárosba, a szegénynegyedbe, ott venni fogják majd a fakanalait. Ilyenképpen szólt Mózes az Urhoz: Te Mindenható, itt trónolsz az égből, angyalok között, akik nem vétkeznek, akiknek nem kell hűnbocsánat, irgalom. Jöjjön Isten közénk, keménynyakú nép közé, itt van nagy szükség az irgalomra, bocsánatra, itt lehet csak ezt az isteni árut értékesíteni.

Cidkijáhu barlangja

Bejárat a régi szentély hegyére
(Brik Miksáné felvétele)

Nyugati fal frenk zsidókkal

UJ KÖNYVEK

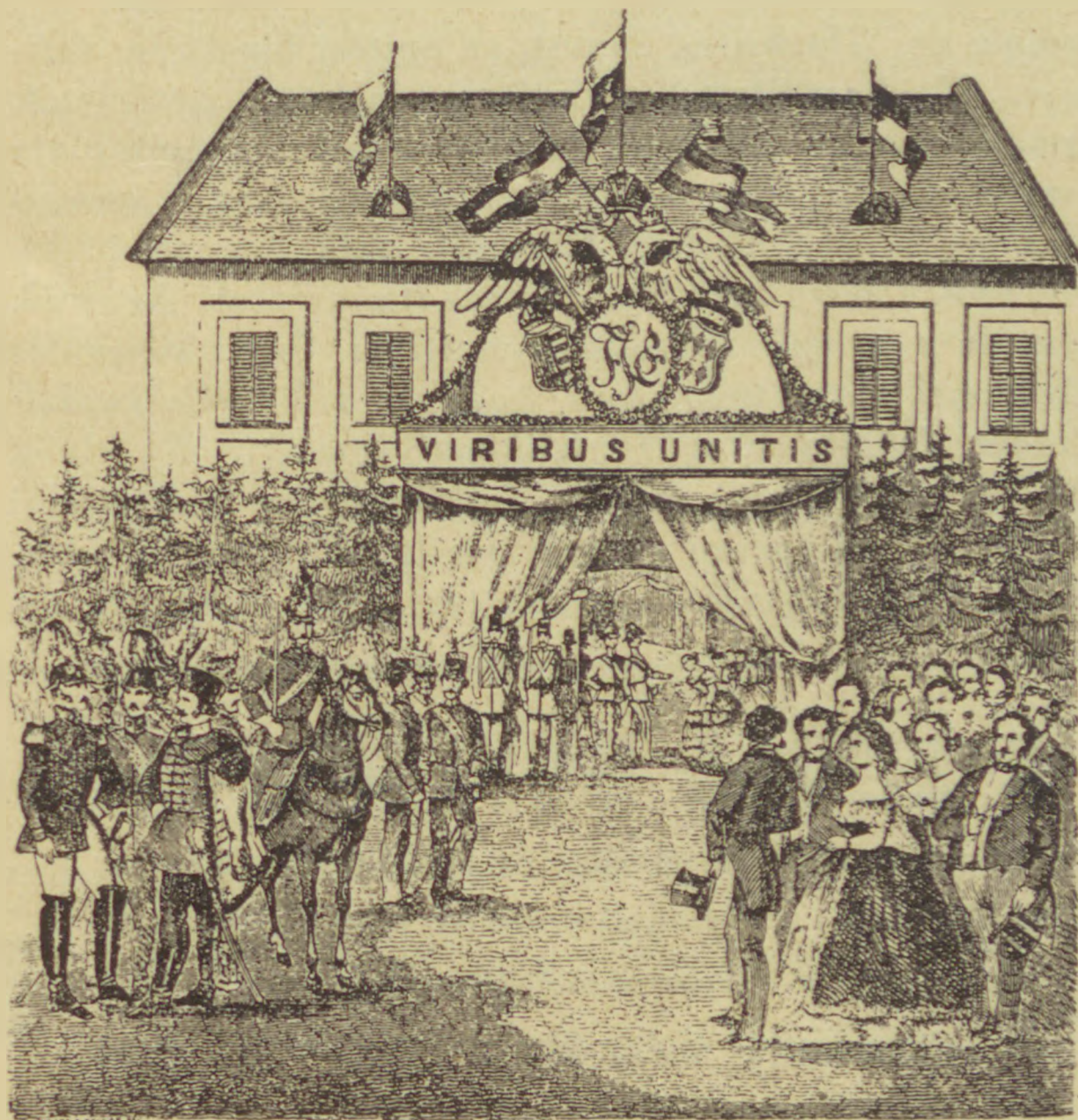
NAGY ANDOR: A FEHÉR ASZTALNÁL. Nagy Andor tőzsdetanácsos, a pesti izr. hitközség pénzügyi előljárója, a magyar zsidó közéletnek ismert vezetőegyénisége, aki a fehér asztalok ünnepélyességét gyakran szokta felszólalásaival emelni. Most könyvben gyűjtötte össze különböző emlékeit, a fehér asztalnál elmondott szellemes felszólalásait. Nagy Andor mint tőzsdetanácsos és mint fővárosi bizottsági tag, több mint 25 év óta szolgálja a közt és vívja harcait mindig éles, de tiszta fegyverekkel. Fegyveres forgatásban bravuros, sajátos módszerei vannak és ebben őt az idő sikerei mesterré avatták. Barátai és tisztelői kívánságának tett eleget, amikor a nagy dialektikával és elokvenciával sűrű tapsok között elmondott fejtegetéseit írásba foglalva átadja a nagyobb nyilvánosságnak, amely a fehér asztalnál azokat nem élvezhette. A kitűnő könyvnek lapjain felvonulnak a mult század nagy liberális vezérei: Bánffy, Wekerle, Eötvös, de helyet találnak a magyar zsidó legendáknak megható motívumai is. A könyv igen szép kiállításban a Pester Lloyd nyomdájában jelent meg. Ára 8 P.

PALESZTINAI BAEDEKER. A wieni Fiba Verlag, amely egy évvel ezelőtt Hugo Hermann „Palästina wie es wirklich ist“ című művével aratott nagy sikert, most kiadta a rég várt palesztinai Baedekert, Jezsajas Pressnek Hugo Hermann közreműködésével átdolgozott ismert Palesztina-könyvét, 552 oldal terjedelemben, finom, vékony papíron, csinos formátumban, jó nyomásban, 39 térképpel. A könyv általános és speciális részre oszlik: gyakorlati útmutatásokat tartalmaz a turista számára, továbbá történeti összefoglalásokat és tudnivalókat. A speciális rész hét fejezetben ad részletes útmutatást Palesztina megtekintésére, belekapcsolva Sziríának régi részét is. A könyv magába foglalja a legújabb adatokat 1933. év végéig. A mű zsidó szempontból tárja fel a régi s új Palesztinából mindazt, ami lényeges, de azért mégsem egyoldalú, hanem kiterjeszkedik a más vallásúak nevezetességeire is. A kitűnő kézikönyv megrendelhető a „Mult és Jövő“ útján is.

ZSOLDOS JENŐ: A FELVILÁGOSODÁS NÉMET-ZSIDÓ ÍRÓI ÉS A MAGYAR IRODALOM. (Budapest, 1934. — 38 l.) A magyar zsidó művelődés elhanyagolt történetének Zsoldos Jenő egyik legnagyobb tudású, legalaposabb és legszorgalmasabb munkása. Az utóbbi években a 18. századforduló zsidó szemléletének tartalmát és eredetét kutatja. Egy-egy tanulmánya után, melyben Bessenyei antiszemitizmusát és Kazinczy zsidóbarátságát világította

meg, legújabb füzetében, egykorú könyvek, hírlapok és levelek gondos áttanulmányozása alapján felderíti, milyen jelentősége volt az „Aufklärismus“ magyar földre közvetítésében néhány német-zsidó írónak: Josef Sonnenfelsnek, Mendelssohnnek és Lazarus Bendavidnak. Kíváncsok volna, ha Zsoldos kiszélesítené kutatási körét s példás alaposságával utána járna, hogyan s mily hatások alatt alakult ki a zsidó ember képe a magyar szellemi életben. (k.)

MOST JELENT MEG! Székely Béla: A te gyereked. A modern gyermeknevelés kézikönyve. Szülőknak, nevelőknek, pedagógusoknak nélkülözhetetlen. Megrendelhető a „Mult és Jövő“ kiadóhivatalában. Ára P 1.80 = 54 lei.

I. Ferenc József látogatása 77 évvel ezelőtt az óbudai Goldberger-textilgyárban (1857 május 7). Egykori metszet Winter S. Évkönyvéből. „Az impozánsan díszített épület bejáratánál a család, Goldberger Erzsébet főnőkasszonnyal az élén, fogadta az uralkodót, aki a kíséretében megjelent főhercegekkel együtt a gyár 308 alkalmazottjának sorfalai között áthaladva, részletesen megtekintett mindent és legmagasabb elismerését fejezte ki a tulajdonosoknak és munkásoknak egyaránt.“ (Az Évkönyv szövegéből.)

KRÓNKA ÉS SZEMLE

A PESTI HITKÖZSÉG KÖZGYŰLÉSE.

Méltó keretek között, a képviselőtestületi tagok szokatlanul nagy érdeklődése mellett folyt le a pesti hitközség ezidei közgyűlése. Mindenki érezte, hogy súlyos időkben ül össze a pesti zsidóság képviselője, hogy meghallgassa egyévi munkának beszámolóját és feltárja a helyzet képét, a jelen és a jövő gondjait. Stern Samu elnök nagyszabású expozéjában meleg együttérzéssel emlékezett meg a német zsidóság sorsáról, majd a magyarországi zsidóság politikai és gazdasági viszonyairól és az ifjúságéhez elhelyezkedésének problémáiról szólt. És az eredményekről, melyeket csendes, zajtalan munkával sikerült elérni. A térítési mozgalmakkal kapcsolatban hálával emlékezett meg Baltház Dezső püspök mélytartalmú előadásáról, amely a zsidó eszmevilágnak hatalmas értékelése volt. Elismeréssel adózott a VAC munkájának és a Diáksegítő Bizottságnak, mely dr. Wilhelm Károly elnökle alatt fejt ki működését a külföldre szorult egyetemi hallgatók érdekében. Üdvözölte budai Goldberger Leó dr.-t és Barna Károly dr. előjárót magas kitüntetésük alkalmából, Vészi Józsefnét, a pesti nőegylet új elnökét és az Amerikai Magyar Zsidók Szövetségét. A közgyűlés lelkes eljenzése közben közölte, hogy a Lechner Ödön Társaság az 1931. évi Lechner-éremmel az ebben az évben épült legszebb épületet, a pesti hitközség Hősök templomát tüntette ki. Ez alkalomból szeretettel köszönti dr. Glücksthal Samut, az építési bizottság elnökét. Majd méltatta a kultuszminiszter rendeletét, amellyel a kongresszusi zsidóság országgyűlését hívja egybe. Végül kegyelettel emlékezett meg Vázsonyi Vilmosról és Szabolcsi Miksáról, akik a recepció kivívásában elévülhetetlen érdemeket szereztek. Az elnök ezután a zárszámadásokat ismertette és a közgyűlés örömmel vette tudomásul, hogy a racionális gazdálkodás deficitmentes évről-évre vezetett. Az elnök hálával emlékezett meg a lelkiismeretes tisztviselői karról és különösen Eppler Sándor főtitkárról, „legjobb és legbuzgóbb munkatársáról“, mellette dr.

Csergő Hugó főjegyzőről és dr. Munkácsi Ernő főügyesről. Előterjesztése végén a magyar zsidóság politikai hitvallomását ismertette és szembeszállt a „Zsidó Szemle“ felfogásával, mely szerint a hazafias deklarációk fölöslegesek. E körül a kérdés körül magasszínvonalú vita keletkezett. Dr. Gál Jenő bizalmat szavazó és az egyetemes zsidóság kérdését is érintő felszólalása után dr. Osztern Lipót hangoztatta, hogy a magyar cionisták ismételtlen leszögezték hivatalos álláspontjukat, mely nálunk mindenféle „nemzetiségi politikát“ perhorreszkál. Nem lehet tehát a hazafiságot a cionizmussal szembeállítani. Sándor Pál nagy elismeréssel szólt Osztern Lipót dr. felszólalásáról. Majd dr. Vázsonyi János és dr. Pető Ernő felszólalásai után dr. Schönfeld József kifejtette nagyszabású beszédében a cionisták álláspontját és végül ünnepélyes áhitattal megemlékezett Herzl Tivadar halálának harmincadik évfordulójáról. Vass Lajos, dr. Ballassa József, Stern Sándor, Wertheimer Adolf, dr. Gyulai Noé Hugó és dr. Glücksthal Samu felszólalásai után Stern Samu elnöki összefoglalójában röviden reflektált az összes elhangzott fejtegetésekre. Majd kiemelte, hogy ő is híve a Palesztina-munkának, de minden politikától mentesen.

A közgyűlés végül megválasztotta Molnár Gyula előjáróhelyettes indítványára a választmány új tagjává Fürst Györgyöt, a Rimamurányi igazgatóját, a Fiúarváz elöljáróját, aki minden zsidó ügynek aldozatkész támogatója.

A PRO PALESZTINA BARACS KÁROLY EMLÉK-ÜNNEPE június 14-én rendkívüli érdeklődés mellett folyt le a pesti hitközség Goldmark-termében. Az előkelő közönség, amely jelen volt, eleven tanúsága annak, milyen nagy táborra nőtt nálunk is a Palesztina iránt érdeklődők serege Baracs Károlynak a Pro Palesztinában való első fölépése óta. A jelenlévők meleg ünneplésben részesítették Löw Immánuel felsőházi tagot, aki az elnöki asztalnál foglalt helyet. Pfeiffer Ignác professzor, a Szövetség elnöke néhány szívből jövő szóval hódolt Baracs Károly emlékének, majd átadta a szót dr. Patai Józsefnek, aki a mai számunkban közölt emlékbeszédében elevenítette meg Baracs Károly alakját. Utána dr. Fischer Benjámin főrabbi a legutóbbi palesztinai útból számolt be. A pesti hitközséget képviselte hivatalosan Tel-Aviv 25 éves jubileumán és al-

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz

szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű

kívitelben * Elsőrendű fajborok * Tel. 23.8.43

Budapest, VI., Révay ucca 4/B

B o r á r a k

Asztali bor	— .60	Vörös burgundi	1.—
Pecsenye bor	— .70	Tokaji édes szamorodni	1.40
Furmint	— .80	Száraz szamorodni	1.20
Édes rajnai rizling	1.—	Szilvórium 54%	3.60

K i v á n a t r a h á z h o z i s s z á l l í t o m

Izléses divatos parókák

hullámos hajból

Piechnik és Mechtel

IV., Váci ucca 18

kalma volt látni, hová vezetett ilyen rövid idő alatt a fejlődés, amelyről Baracs Károly álmodozott. Palesztina felépítése ma a zsidóság legfontosabb és legmagasztosabb feladata. Lelkes felhívással fordult a megjelentekhez, hogy mindenki tűzze ki élete céljául, hogy minél előbb saját szemeivel győződjék meg Palesztina csodás fejlődéséről. Lelkes tapssal fogadták dr. Fischer rabbi beszédét. Utána dr. Róth Jenő ismert fővárosi ügyvéd megkapó képeket festett palesztinai útról, amelyet a „Mult és Jövő“ legutóbbi szentföldi társasutazásával tett meg. „Ez az apostol — mondta dr. Patai Józsefre mutatva — tudja miképpen kell a Szentföld szeretetét a zsidóság szívébe bevinni és áldom a sorsot, hogy az ő tanításai mellett láthattam őseink földjét.“ Az érdekes előadást zajos taps fogadta, majd dr. Izsák Ede nagy érdeklődés mellett beszélt ugyancsak palesztinai útról és arról a kötelességről, amely a magyar zsidóságot is a Szentföldépítés támogatására kell hogy serkentse.

AZ M. C. SZ. HERZL-ÜNNPÉLYE impozáns keretek között folyt le. Dr. Schönfeld József nagyszabású emlékbeszédben vázolta Herzl egyéniségét, belekapcsolódva a cionizmus aktuális kérdéseibe is. Tordai Judith Somlyó Zoltán Herzl-versét szavalta el, a Gerő-féle vokálkórus héber dalokat adott elő.

DR. PATAI ERVIN GYÖRGY HÉBER CIKKSOROZATAI A PALESZTINAI SAJTÓBAN nagy figyelmet keltettek. A „Doar Hayom“, „Haarec“, „Moznajim“ és „Cijoni Haklali“ közlik beható tanulmányait a magyar zsidóság történelméről, a bibliai folklór köréből.

AZ ORSZÁGOS IZR. TANÍTÓEGYESÜLET KÖZGYŰLÉSE ünnepi külsőségek között folyt le. Schichtanz Ármín elnök megnyitja után dr. Groszmann Zsigmond pesti rabbi az Országos Rabbiegyesület nevében, Rákos István pedig a Magyar Tanítóegyesületek Szövetsége nevében köszöntötte az egyesületet. Bíró Samu igazgató ismertette a magyar zsidó iskolák válságos helyzetét és ezzel kapcsolatban nagyvonalú programot terjesztett elő a zsidó iskolák reorganizációja és az állástalan fiatal zsidó tanítóság elhelyezkedési lehetősége ügyében. Ábrányi Aladár igazgató terjesztette elő jelentését az üdülőtáborról. A közgyűlés határozatilag kimondta, hogy az üdülőtáborban egy-egy szobát Schichtanz Ármínról, Ábrányi Aladáról, Bárd Rezsőről és Pintér Ignácról neveznek el és Pintér Ignácot tiszteletbeli taggá választotta.

DR. GUTTMANN HENRIK RABBI VENDÉGSZÖNOKLATA. A Csáky-utcai templom előljárósága meghívta dr. Guttmann Henrik landsbergi főrabbit, dr. Guttmann Mihály a világhírű rabbiszeminárium rektor fiát, vendégszónoklat tartására. A tudós rabbi, aki 13 év óta él távol Magyarországtól, nagy hatást keltett beszédének mély tartalmával és kitűnő magyarosságával. A hallgatóság soraiban foglalt helyet Stern Samu hitközségi elnök is.

Vida Jenő beszél az árjakhoz a fiúárvaház ünnepén

A FIÚÁRVAHÁZ KÖZGYŰLÉSE. Nagyszámú, előkelő közönség jelenlétében tartotta meg a Pesti Izr. Hitközség Alapítványi Fiúárvaháza Vida Jenő felsőházi tag elnökle mellett évi rendes közgyűlését. Vida Jenő elnöki beszédében visszapillantást vetett az intézetnek az elmúlt évben végzett munkájára és rámutatott arra, hogy ezen munkát csupán a pártfogók adományai tették az árvaház számára lehetővé és kért mindenkit, hogy szeretettel forduljon a jövőben is az árjak felé. Ezután Roboz Ottó titkár terjesztette elő az intézet 1933. évi működéséről szóló évi jelentést. Az intézet a nehéz idők dacára is 135 árva gondoz falai között. Alsóterényi Auer Róbert alelnök terjesztette elő az intézet 1933. évre vonatkozó számadásait. A fiúárvaház növendékei ellátása és nevelése az elmúlt évben 130.000 pengőbe került, ezzel szemben a bevételek összege 112.000 pengőt tett ki. A bevételek állandó csökkenése következtében a legnagyobb aggodalommal néz az intézet a jövő elé. A megjelentek részéről dr. Hevesi Simon vezetőfőrabbi és Nagy Andor hitközségi előljáró fejezték ki Vida Jenő elnök előtt hálás köszönetüket azért a nagyjelentőségű emberbaráti munkáért, amelyet az intézet élén munkatársaival együtt kifejt. Polnauer Béla a volt növendékek háláját tolmácsolta a fiúárvaház elnöke és előljárósága iránt.

A PESTI ZSIDÓ FIUGIMNÁZIUM RAJZKIÁLLÍTÁSA az idén is szép sikert aratott. Székely Géza tanár növendékei meglepő eredményt értek el a rajzolás és festés különböző technikájában.

FRÄNKEL

orth. kóser gyönyörűen berendezett

ÉTTERME

Budapest, VII., Károly király út 3/a. Alkalmi vacsorák, lakodalmak és bankettek legalkalmasabb helye

Polgári árak

Siófokon

penzió és étterem

Fürdőtelep, Batthyány u. 16
Telefon: 106

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY

kőfaragómesterek sírkőraktára

Budapest, VII., Károly király-út 3/c

Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 34-9-95

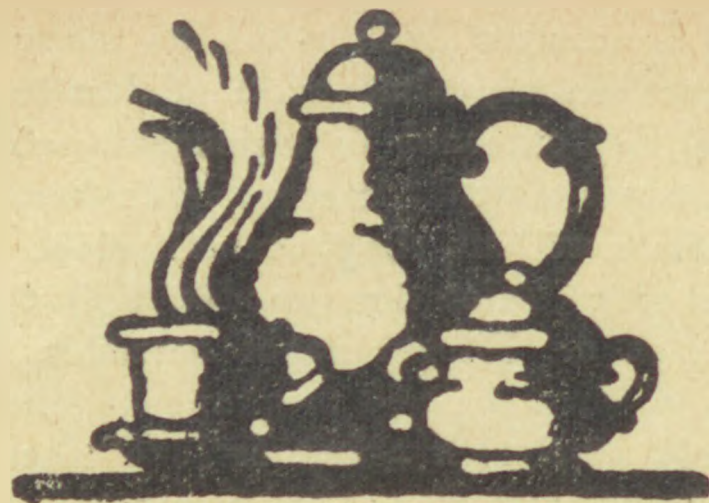

JUBILEUM. Intím körben ünnepelte a m. kir. Operaház igazgatósága az idei szezonzáráskor 25 éves működésüket betöltött énekes-tagjait. Köztük *Csillag Lipót*ot, akit olvasóink mint melegsívű poétát, zsidó dalszerzőt, énekest ismernek. Két verskötete jelent meg, kísérő zenét írt Bialik—Patai Talmudistájához, melyet első bemutatásakor még Dienzl Oszkár játszott a Vigadóban rendezett nagy Mult és Jövő-esten. Hasonlóképp népszerű lett Pa-

tainak „Josafát völgyében“ című verséhez írt hangulatos kompozíciója. Több tanulmányt írt a zsidó népköltészetéről, chaszid-dalokról. Most egy zsidótárgyú verses elbeszélésen dolgozik. Csillag Lipót az Országos Izr. Tanítóképző kántortanfolyamának vezetőjeként is sikeres működést fejt ki.

PROF. SILBERBUSCH BÜCSÜVACSORÁJA. Prof. Julian Silberbusch a Keren Kajemet érdekében végzett sikeres munkájának befejezése alkalmából a tiszteletére rendezett bankett keretében vett búcsút pesti híveitől. Prof. Pfeiffer Ignác műegyetemi tanár, a K. K. L. elnöke meleg szavakkal üdvözölte a vendéget és méltatta Silberbusch munkáját. Annak a reménynek adott kifejezést, hogy a magyar zsidó hivatalos körök is támogatni fogják a Palesztina-munkát. *Ma már nem arról van szó, hogy szentföldi nyomorgó hitfeleket támogassunk, mint hajdan, amikor öreg zsidók meghalni mentek Jeruzsálembe és támogatóiknak szinte szimbolikusan préselt, száraz virágokat küldtek emlékül. Ma a dolgozó Palesztinát építjük fel. Hervadó virágok helyett búzakalászokat és narancsillatot küld felénk az épülő Szentföld. Ha ebbe a munkába óhajtanak bekapcsolódni, örömmel kell fogadni a nemes törekvést.* Utána dr. Patai József és dr. Fried Frigyes köszöntötték Silberbuscht, aki nagy érdeklődés mellett fejtegette a Palesztina-munka jelentőségét.

AZ IMIT 40 ÉVE. Wertheimer Adolf, az IMIT áldozatkész, agilis elnöke joggal panaszolta fel azt a közömböséget, amelyet hitközségeink az IMIT iránt tanúsítanak. Valóban példátlan, hogy míg másutt mindenfelé új lendü-

Sanyaru életviszonyok közepette is örülni a jelennek — mert csakis a jelent éljük át valóban — akkor vagyunk képesek, ha a korszak legértékesebb javát felismerjük, megbecsüljük és élvezzük. Mindennapi nélkülözhetetlen élvezetünk a kávé; az emberiség a kávé korszakát éli.

JÓ KÁVÉ - MEINIL KÁVÉ EGY FOGALOM!

letet vett a zsidó kultúrélet, nálunk a 40 éves IMIT még a hitközségek legminimálisabb támogatását sem tudja elérni. Dr. Hajdu Miklós, Alapi Béla, dr. Kiss Arnold, dr. Patai József, dr. Szabolcsi Lajos, Marcali Henrik és mások felszólalásai után a közgyűlés meleg szeretettel mondott köszönetet az elnökségnek buzgó munkájáért. Majd dr. Szemere Samu felolvasta a felolvasó-bizottság jelentését és kiemelte különösen Kóbor Tamásnak egyik megnyitóját, amely szóváteszi, hogy immár alig van hely nálunk, ahol a zsidó író érvényesülést szerezhetne tehetségének. Fokozatosan szorul ki a sajtóból, irodalomból és a jövőben nem lesz képes a magyar zsidóság hivatkozni, mint a multban tette, férfiakra, akiket a magyar irodalomnak adott. Az IMIT ügyének felkarolása valóban a mai magyar zsidóságnak egyik legsürgősebb feladata.

DR. FRENKEL B.
vallás tanár

Zsidó nevelőintézet

VII., Stefánia-út 67 — Tel. 96-4-95 * Kertes villában, minden iskolatípus közelében

Internátus

fiúknak és leányoknak egész- és félbentlakás

Leánytovábbképző

14 évesnél idősebbeknek, közművelődési és gyakorlati irányú tanfolyamok

Mátrai gyermek- és diáküdülő

800 m. magas, klimatikus gyógyhatású helyen, a Nagygyalya alján

Sírkövek

LEGOLCSÓBBAN

Kohn Illés és József
sírkőraktárában

VIII., Rákóczi-út 13

LOHR MÁRIA „Kronfuszt” vegytisztító és kélmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 30-2-37

HALÁLOZÁS. Súlyos csapás érte Virág Gyulát, a *Mult és Jövő* kiadóhivatali igazgatóját. Neje, szül. Kurlander Szeréna hosszú szenvedés után elhunyt. A nemeslelkű asszony minden jótékonyági munkából áldozatkészen vette ki részét. A pesti orthodox nőegyletnek oszlopos tagja volt és a zsidó humanitásban követte atyjának, a nagyváradai Kurländer Éliásnak, a hazai orthodoxia előharcosának, a néhai kongresszusi képviselőnek példáját. Utolsó útján megnyilatkozott az általános szeretet, mely életében körülvette. Wels J. volt tinnyei rabbi, dr. Abrahamson, a Szentegylet főtitkára szívhezszóló gyászbeszédében méltatták az elhunyt érdemeit. Végezetül a megtört férj mondott a koporsónál megindító búcsuszavakat.

SZLOVENSZKÓI LEVÉL

A szlovenszkói és ruszinszkói zsidóság élénk kulturmozgalmat fejt ki a zsidóság értékeinek megmentésére. Az *ungváriak* megkapták az új héber gimnázium négy osztályára a nyilvánossági jogot. Szerény Béla szerkesztő és Jakovits Emil gyógyszerész fáradhatatlanul dolgoztak az ügy sikeréért. Az ungvári zsidóságot különben mély gyászba borította Popper Andor mérnöknek, a zsidó cserkészek országos főparancsnokának és a ruszinszkói összes cserkészcsapatok parancsnokhelyettesének tragédiája. Hivatalos cserkész kiküldetésben, a Borzsa-patak átkelésénél, a csónak túlterheltsége következtében a vízbe fult. Országos gyásszal kísérték utolsó útjára. A cserkészek kilométereken keresztül vitték a koporsót, melyet gyertya- és fáklyafény mellett helyeztek nyugvóhelyére. Dr. Palkovits Lipót, Révai tanfelügyelő, Bleier tanár, Davidkovits Ignác, Rosner mérnök méltatták az elhunyt érdemeit. Popper legutóbb mint a beregszászi iparostanonciskola igazgatója működött.

Beregszászon héber elemi iskola kezdte meg működését nagy sikerrel. A héber iskolaegylet elnöke dr. Kertész Ede ügyvéd, nagy érdemeket szerzett az alapítás körül. A végrehajtóbizottság tagjai: Keszler Izidor, Jäger Izsák, Elovits Zsigmond, Eckstein Béla, Fischer Sándor, Feldmann Ignác, Halász Bernát, dr. Székely Béla, dr. Fuchs Lajos, Teichmann Sámuel, Grosz Béla.

A beregszászi nőegylet eredményes működést fejt ki dr. Kertész Mórné és dr. Székely Béláné vezetése alatt, akiket Kovács Albertnével együtt a nőegylet odaadó munkájuk elismeréséül díszoklevéllel tüntetett ki. Kovács Mórnet, az ungvári népkonyha elnöknőjét, jubileuma alkalmából melegen ünnepelték.

Losoncon dr. Resofszky főrabbi fényes ünnepély keretében vezette be a leány-konfirmációt a zsidó templomban. Az istentiszteletet a lányok egyedül végezték. Tíz leány tartott előadást a zsidó vallás különböző kérdéseiről, nagy hatást keltve. A losonci nőegylet Sacher Gusztávné elnöknő vezetése alatt szép sikerrel fejt ki működését. Dr. Resofszky főrabbi, dr. Singer Lászlóné, dr. Resofszky Artúrné és Klein Sándorné agilitása emelte a munka színvonalát.

A kassai „Gemilas Cheszed” egylet most adta ki első jelentését, amely máris jelentős ténykedésről számol be. Kereskedőknek, iparosoknak, utazóknak adott sürgős kölcsönöket. Reichmann Ármin, Róth Ignác és Lichter Elek elnökök áldozatkészen támogatják az egyesületet, melynek munkáját a mai súlyos viszonyok között minél szélesebb körökben kell méltányolni.

Fodor Fülöp.

SZABADTÉRI ELŐADÁS BIBLIAI KÉPEKKEL. A központi diáksegélyző hölgybizottsága külföldi egyetemi hallgatók javára rendkívül érdekes előadást rendezett a zsidó gimnázium udvarán felállított színpadon. Dr. Hevesi Simon vezető főrabbi nyitotta meg az előadást. Dr. Hevesi Ferenc írta a szöveget, amelyet Zahler Erzsi adott elő nagy művészettel. A rendezés Robitsek Zoltán igazgató művészi munkája volt. Dr. tószögi Freund Antalné, dr. Hevesi Simonné, Ungár Lipótné, Eppler Sándorné buzgólkodása folytán az előadás jelentékeny erkölcsi és anyagi sikerrel végződött.

HAZASSÁG.

Dr. Epler Henrik kórházi főorvos és Horseczky Erzsébet házasságot kötöttek. (Minden külön értesítés helyett.)

Weisz Franciska, Makó és Ehrenfeld Fülöp, Szatmár jegyesek.

Salzer Izidor Győr és Segáll Lili Celldömölk, az Aviva lelkes elnöknője, június 24-én házasságot kötöttek.

Koch Nóra (Ócsa) és Kovács Sándor (Berehovo) házasságot kötöttek. — Kun Magda (Kosice) és Kovács Béla házasságot kötöttek. — Lebovits Jolán és Krammer Béla (Uzhorod) május 27-én házasságot kötöttek. (Minden külön értesítés helyett.) — Bernáth Rózi (Nyíregyháza) és dr. Rosenberg Adolf (Král. Chlumec) házasságot kötöttek. — Berger Ily (Subotica) és Beck Pál (Mol) jegyesek.

SCHMOLL

PASTA

MAGYAR GYÁRTMÁNY

Szemüvegek, látcsövek, hőmérők. Díjtalan szemüvegvizsgálat. Új és használt fényképezőgépek. Amatőr felvételek szakszertű kidolgozása.

HEIDEN JENŐ

OPTIKA ÉS FOTÓ

Budapest, VI., Teréz-körut 8.

Szombaton zárva

„VILMA“ NŐ-OTTHON. A Pesti Izr. Nőegylet által VII., Jávor-utca 11/b. sz. alatt fenntartott „Vilma“ Nő-Otthonban (Telefón: 96—6—71) szobák bérelhetők egyedülálló hölgyek részére. Az Otthon gyönyörű fekvése, továbbá az elsőrendű ellátás és a gondos orvosi felügyelet, amelyben a hölgyek részesülnek, a legkellemesebb nyaralást biztosítják az ottlakóknak. Közelebbi felvilágosítással készséggel szolgál maga a „Vilma“ Nő-Otthon vagy a Pesti Izr. Nőegylet titkári hivatala (VI., Dessewffy-utca 41).

HALÁLOZÁS.

Königstädter Ottó, tekintélyes novisadi gyáros, a mult napokban elhunyt. Temetése nagy részvét mellett ment végbe.

Mermelstein Izráel (Pálos) 81 éves korában elhunyt. A jótékonyágáról közismert tekintélyes öregúr a környék Meir—Bál—Nesz perselyeinek biztosja volt.

Az aradi zsidóság általános részvéte mellett temették özv. Kohn Náthánnét, Vágvölgyi Lajos dr. főrabbi édesanyját. Dr. Nebel szalontai főrabbi méltatta az elhunytat.

Özv. Weisz Hermánne Prievidzán 74 éves korában elhunyt. Fia, Weisz Ferenc, v. pesti kereskedelmi iskolai tanár, leányai és vejei: dr. Freiberg Géza ügyvéd Prievidza, Burg Marcell fakereskedő Banovce, Weisenstein Henrik nagykereskedő Turc. Sv. Martin és dr. Mezei Károly budapesti orvos gyászolják.

TUDÓVÉRZÉSEKNÉL legjobb a Margit-gyógyvíz. Még vérzések esetében is. Kapható mindenütt.

PAPLAN BIZALOM DOLGA

Sok ezer állandó vevőm bizonyítja, hogy nálam bizalommal és olcsón vásárolhat.

DORSCHOVITZ

paplangyár
BUDAPEST, VIII
PRÁTER-U. 53.
Alapítva 1910.

Klot doubl	P 8-től
Műselyem brocat paplan fehér kártolt vattával	P 20 „
Műselyem brocat pehely paplan Ia min.	P 65 „
60% selyem brocat, mindkét oldalán legprimább higiénikus pehellyel	P 85 „
Damast matrac 3 részes prima afrikkal	P 24 „

Minden kalapban ez a márka

nyakkendő, fehérnemű, pyjama

és a férfidivatok minden cikkét a legjobban és legolcsóbban **KOZMÁ-nál** kapja.

VII., Károly király ut 3, a sarkon

3 szó csupán

II., Fő-utca 79
Telefon 51-5-81

**SIRKŐ
LÖWY-nél
BUDÁN**

Külön nagy lerakat

ALKALMI VÉTELEK

a legolcsóbb áron II, Zárda-utca 3
Margit-krt sarok **3**

lakásberendező
ipar

Semmelweis ucca 7.

Külön javító és bőrfestő műhely

Első forrásból kaphat
ezüst tórafelszerelést, szédertálat, gyertyatartót,
menórát, arany, ezüst és
brillians ékszereket, órákat

HEIDEN LEÓ

é k s z e r é s z n é l

Saját üz em. Szombaton
zárva. Gyári árak

BUDAPEST, KIRÁLY UCCA 21. TELEFON: 38-1-10

Pollák Sarolta

kozmetikus

Andrássy-út 32. I. emelet. Telefon: 157-98

Szépségápolás

Villanyos szőrtelenítés. Szemölcs-
irtás. Quarz.

„Miracle“

hajeltávolító szétküldése utasítással. „Miracle“ szépségápolószerek. (Kérjen prospektust) 25 éves működés.

Bakfis-ruhák

és cipők

nagy választékban

SZÉKELY JENŐ

cégnél, Petőfi Sándor-u. 9.

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: Aut. 57-2-59

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

TIVOLI FILMSZINHÁZ

NAGYMEZŐ - UTCA 8. SZÁM
TELEFON 23-0-49

julius 19—22-ig.

Szeretlem iskolája
Álompalota
Egy éj Velencében

julius 23—25-ig.

Csak látásból ismerem
Haway rózsája
Egyszer az életben

julius 26—29-ig.

Dalol a vágy
Szoknyás regiment
Őszi manőver

jul. 31—aug. 1-ig.

Kém voltam
Nobánts virág
Nagyvárosi fények

A követk. időszakban minden műsorban 3 óriási sláger. Az előadások kezd. köznap: 1/8—1/10. Vasár- és ünnepnap 1/13-tól folytatódólagosan. Első előadás mérsékelt helyárakkal.

Ami a szülőket legjobban érdekli

**Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát**

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

F. FÜRTH MARGIT

„KERESZTÚTON”

Ára 2.— pengő. Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában.

«MODERN SZINES ÉS FEHÉRBUTOROK»

(konyha, előszoba és leányszoba berendezések)
nagy választékban, kedvező fize-
tési feltételekkel rendelés szerint is

WERBNER asztalosmesternél

VIII., Bérkocsis-utca 31 és VIII., Baross-utca 9
ALAPITTATOTT 1906 * TELEFON 45-0-86
Jó munkáért ezüstéremmel kitüntetve

KOLLER, MŰSZAKI IRODA CSILLÁRGYÁR

VILLAMOS- ÉS GÁZBERENDEZÉSEK,
FÉMÁRUGYÁRTÁS, VILLAMOS MO-
TOROK ÉS VENTILÁTOROK. VÉTEL,
ELADÁS ÉS CSERE. ÁTALAKÍTÁSOK

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-U. 15. TELEFON: 31-3-37

BUDAPEST, V., FALK MIKSA U. 3

TELEFON: 12-5-84

Flóktüzlet: VI., Teréz körút 24/a

TELEFON: 17-1-94

TELEFONRENDELÉSEKET HÁZHOZ SZÁLLÍTUNK
ÁLLANDÓAN FRISS PÖRKÖLÉSŰ KÁVÉK.

Olcsón és jól vásárolhatunk

**KLEIN
ANTAL**

UJ ÁRUHÁZÁBAN

KIRÁLY-UTCA 49.

Csányi u. sarok. Szemben a Nagymező-utcával

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

TELEFON: 41-4-92

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában

Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház

A Mult és Jövő tisztelt olvasóközönségéhez!

A zsidó vallásirodalom újdonsága:

DR. KRAUSZ FÜLÖP:

על-כנס דנש

„A LÉLEK SZÁRNYAIN”

címen magyarra fordított és kommentált imakönyve,
a zsidó intelligencia újtípusú imakönyve

1934 augusztus hó első felében megjelenik és bebo-
csáttatást fog kérni minden zsidó házba, minden zsidó
családba, hogy kalauzul szolgáljon mindenkinek, aki

az imádkozásban nem száraz kötelességteljesi-
tést, hanem az elmélyülést és az áhitatot keresi.

Magyarra fordított imakönyvünk bőven van, sőt
tisztára magyar szövegű imakönyvekben sincs hiány. A
fordítások között vannak jók és kevésbé jók, de

a legjobb közülük is csak fordítás, jóformán
semmi egyéb.

A héber nyelv klasszikus tömörségét és kifejezőképes-
ségét európai nyelv alig tudja követni,

a fordítások tehát még a száraz imaszöveg meg-
értéséhez sem lehetnek elegendők, az imák ha-
talmatlan gondolati világát pedig megközele-
íteni sem tudhatják.

S vajjon mit ér a száraz magyar szöveg elolva-
sása, ha az imáknak a lényegét, az Isten-hit
szárnyaló eszmevilágát hiába keressük benne?

A használatban lévő imakönyvek az ő egyszerű,
vagy akár „irodalmi színvonalú” fordításaikkal az ava-
tatlanok részére nem felelhetnek meg az imakönyv igazi
rendeltetésének,

annak, hogy az imádkozás igaz, benső áhitatot
keltsen.

Ennek a felismerése készítette a szerzőt ennek az új
imakönyvtípusnak a megírására. A szerző meggyőződése
szerint

erre szüksége van mindenkinek, ki az imád-
kozást nem száraz kötelesség gyanánt fogja fel,
hanem igazán imádkozni akar és áhitatra
vágik.

A munka kettős célt tartott szem előtt. Mindenek-
előtt az imákat, a tartalmat is a lehetőségig megköze-
lítő,

az imák szelleméhez hű, de emellett irodalmi
színvonalú fordítással látta el, hogy már szöve-
gük is megérthető legyen,

de emellett a fősúlyt, a fontosabb feladatot

az imák és a velők kapcsolatos minden vallási
gondolat tartalmi feldolgozásában látta.

Ezek szerint az új imakönyvtípus lényegesebb része
a tartalmi ismertetés. Ebben mindenekelőtt az imák
alapeszmeit dolgozza fel, elvont vallási tartalmukat pe-
dig a lehetőségig a mindennapi problémák és az általá-
nos műveltség gondolkörébe illeszti be. Az imák év-
ezredes gondolatvilága szinte kilép a multból és mintha
napi aktualitássá elevenednék meg előttünk. A tartalmi
ismertetés a zsidóság hármasság gondolköréből szövődik.

Megelevenedik előttünk a zsidóság vallási és történeti
multja.

Feleletet kapunk a zsidóság örök, égető problé-
májára, az antiszemitizmus, a sárga folt szűnni
nem akaró kérdésére.

Feltárul előttünk a zsidóság prófétai jövője és meg-
tanulunk hinni abban, hogy a megváltás vallási gondo-
lata nem utópia.

Minden imában érezni fogjuk a mi élő, küzdel-
mes jelenünk hiúttető érverését.

Meg fogjuk ismerni az imák közé felvett Dávid-zsoltá-
rok klasszikus költői gondolatait, azokat, melyeknek
költői szépségét és fenségét az egész civilizált emberi-
ség elismeri. A „Fejezetek az atyák tanításai köréből”
című részben (Perek) feltárul előttünk a zsidó ókor
egész életfilozófiája és megismerjük bölcsseink életraj-
zait, mindenütt a korrajzzal a háttérben.

Megismerjük a zsidó ünnepek egész eszmevilá-
gát és még sok egyebet, amire eddig hiába ke-
restünk feleletet.

Ennek a műnek a kiadási költségeihez kéri a szerző
a művelt zsidóság pártfogó hozzájárulását egy-egy pél-
dány megrendelése útján. A szerző nem anyagi célokat
keresett a mű megírásával, egyedüli célja a mű erkölcsi
sikere és ezért a könyv árát úgy szabta meg, hogy költ-
ségei térüljenek meg benne. Az iránt nem lehet kétség,
hogy hasznosabb, nemesebb célú és maradandóbb becsű
könyv alig lehet, mint ez az imakönyv. Nem regény,
melyet elolvasás után a könyvszekrénybe teszünk vagy
kölcsönadunk.

Használhatja férfi, nő, serdültkorú gyermek
egyaránt, használhatja az egész család. Használ-
hatjuk otthon és a templomban, mert az ima-
könyv teljes héber szöveget is ad. Férfj a fele-
ségnek, szülő a gyermeknek, vőlegény a meny-
asszonynak ennél szebb, nemesebb ajándékot
nem adhat.

A mű finom, famentes papíron, több mint 500 ol-
dal terjedelemben, háromféle kiállításban fog meg-
jelenni és megrendelési ára példányonként:

Izléses kemény kötésben, vászon háttal . . . 8.— P
Díszes vászonkötésben, aranynyomással, tokban 10.— P
Párnázott, gyönyörű műbőr-kötésben, arany-
nyomással, oldalszélek aranyfémekkel, tokban 14.— P
és a postadíj.

A mű — tekintettel a magas előállítási költségekre
— csak korlátozott példányszámban készül, könyv-
kereskedői forgalomban jóval drágább lesz és így aján-
latos azt legkésőbb 1934 július hó végéig (a nyomdai
munkálatok lezárásáig) megrendelni. A megrendelt pél-
dány ára felerészben előre, másik felerészben a szállí-
táskor (1934 augusztus havában) küldendő be. A meg-
rendelő kívánatra postai befizetési lapot kap.

Aki a megrendelt példány teljes árát legkésőbb
1934 július 31-ig előre beküldi, 20% kedvezményben
részesül és azt a vételárból levonhatja.

A közeledő nagy ünnepeken, amikor minden
zsidó szív vágyat érez az igazi vallási elmélyü-
lésre, már ez az imakönyv kíséren bennünket
a templomba!

A rendelések a szerző alábbi címére intézendők.

DR. KRAUSZ FÜLÖP, SÁRVÁR